

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**CAHİT ZARİFOĞLU’NUN “YÜREKDEDE İLE
PADİŞAH” VE “SERÇEKUŞ” ESERLERİNDE
SÖZ DİZİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet KARSLI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Mediha MANGIR

Samsun, 2019

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK DİLİ ANA BİLİM DALI**

**CAHİT ZARİFOĞLU’NUN “YÜREKDEDE İLE
PADİŞAH” VE “SERÇEKUŞ” ESERLERİNDE
SÖZ DİZİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet KARSLI

Danışman

Dr. Öğrt. Üyesi Mediha MANGIR

Samsun, 2019

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Ahmet KARSLI

12 /07 / 2019

TEZ KABUL VE ONAYI

Ahmet KARSLI tarafından hazırlanan “Cahit Zarifoğlu’nun Yürekdede ile Padişah ve Serçekuş Eserlerinde Söz Dizimi” başlıklı bu çalışma, (Savunma Sınavı Tarihi) tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : _____

Üye : _____

Üye : _____

Üye : _____ (Doktorada ilave edilmeli)

Üye : _____ (Doktorada ilave edilmeli)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___/___/___

Enstitü Müdürü (İmza ve Mühür)

ÖZET

CAHİT ZARİFOĞLU'NUN “YÜREKDEDE İLE PADİŞAH” VE “SERÇEKUŞ” ESERLERİNDE SÖZ DİZİMİ

Ahmet KARSLI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz/2019

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mediha MANGIR

Cümle, bir dilin bütün özelliklerini bünyesinde toplayan en gelişmiş ifade şeklidir. Dil sisteminin bütün birimleri cümle kuruluşunda görev aldığı için modern dil bilimi, dil incelemelerinde birim olarak cümleyi ele alır. Bir başka ifadeyle dil çalışmalarında günümüzde bütünden parçaya metodu uygulanır. Çünkü dil birimlerinin fonksiyonları bir cümle bütünlüğü içinde daha açık ve net olarak görülebilir. Bütün dillerde olduğu gibi Türkçenin dil kuralları da örnek cümlelerden hareket ederek ortaya konulabilir (Gece, 1993:97).

Bu çalışmada, Cahit Zarifoğlu'nun “Serçekuş” ve “Yürekdede ile Padişah” adlı eserleri söz dizimi açısından incelenmiştir.

Araştırma konusu olarak “Serçekuş” ve “Yürekdede ile Padişah” adlı eserlerin seçilmesinde söz konusu eserlerin MEB 100 Temel Eser arasında yer alması etkili olmuştur.

Çalışma, giriş, inceleme ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Çalışmada, Leyla Karahan'ın Türkçenin Söz Dizimi adlı eserindeki tasnifi esas alınmıştır.

Giriş bölümünde, çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Cümle ve söz dizimi terimleri betimlenmiş, söz diziminin tartışmalı konuları, araştırmacıların farklı görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

İnceleme bölümünde, araştırmaya konu olan eserlerdeki tüm cümleler Karahan'ın tasnifi esas alınarak tespit edilmiş ve örneklenmiştir. İstatistikî veriler, tablo ve grafiklerle gösterilmiştir. Kelime gruplarının tanımı, yapısı, türü, görevi ve diğer kelime gruplarıyla ilişkileri belirlenerek örneklenmiştir.

Sonuç bölümünde, her iki esere ait inceleme sonuçları yorumlanmış, eserlerin dil öğreniminde anlama ve anlatma süreçlerine etkileri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın amacı, Türkiye Türkçesinde söz dizimi alanında araştırmacıların farklı görüşlerine yer vermek, Cahit Zarifoğlu'nun “Serçekuş” ve “Yürekdede ile Padişah” adlı çocuk kitaplarındaki cümleleri söz dizimi açısından incelemektir.

Anahtar Kelimeler: cümle, söz dizimi, dil

ABSTRACT

THE SYNTAX IN THE WORKS OF CAHİT ZARİFOĞLU NAMED “SERÇEKUŞ” AND “YÜREKDEDE İLE PADİŞAH”

Ahmet KARSLI

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature, M.A, July/2019

Advisor: Asst Prof. Mediha MANGIR

Clause is the best way of expression that gathers all the features of a language in it. Since all the units of the language system have a task in sentence construction, modern linguistics deals with the clause as a unit in language analysis. In other words, nowadays method of “deduction” is applied in language studies. Because the functions clause integrity. As in all the languages, the language rules of Turkish can be explained by the help of sample clauses (Gece, 1993:97).

In this study, Cahit Zarifoğlu’s work of “Serçekuş” and “Yürekdede ile Padişah” have been analyzed in term of syntax.

These two works have been determined as a analysis topic as they are in the list of low Basic Works of Ministry Of Education.

The study consists of the parts of introduction, analysis and conclusion. This study has been based on the classification of Leyla Karahan, in her work of “Türkçenin Söz Dizimi”.

In the part of introduction, the institutional framework of the work has been formed. The topic of clause and syntax has been described as a term and the contentious topics of syntax have been evaluated according to the different views of researches.

In the part of conclusion the resultsof anylsis have been interpreted. The effects of these two works on the process of comprehension and commentary in language learning have been evaluated.

The aim of this study is to allow for the different views of researchers in the branch of syntax in Turkish Language and analyze the clauses in “Serçekuş” and “Yürekdede ile Padişah” in terms of syntax.

Key words: sentence, syntax, language

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	xii
LİSTELER.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM SÖZ DİZİMİ

1.1. Cümle.....	4
1.2. Türkiye Türkçesinde Söz Diziminde Tartışmalı Konular.....	5
1.2.1. Terim Sorunu.....	5
1.2.2. Asli Cümle Sorunu.....	6
1.2.3. Devrik Cümle Sorunu.....	7
1.2.4. Yapı Bakımından Cümle Sorunu.....	8
1.2.5. Cümle Öğeleri Konusunda Anlaşmazlıklar.....	11
1.2.5.1. Özne.....	12
1.2.5.2. Öznenin Asıl veya Yardımcı Unsur Oluşu.....	13
1.2.5.3. Öznenin Tasnifi ve Adlandırması.....	15
1.2.5.4. Nesne Sorunu.....	16
1.2.5.5. İsim Cümlesinin Nesne Alıp Almama Durumu.....	17
1.2.5.6. Zarf Tümleci-Dolaylı Tümleç Ayrımı Sorunu.....	18
1.2.5.7. Edat Tümleci Sorunu.....	21

İKİNCİ BÖLÜM İNCELEME

2.1. Cümle Türleri.....	25
2.1.1. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri.....	25
2.1.1.1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler.....	27
2.1.1.2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler.....	34
2.1.1.3. Ortak Kip/Şahıs Ekiyle Bağlanan Cümleler.....	39
2.1.1.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler.....	41
2.1.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler.....	42

2.1.2.1. Fiil Cümlesi.....	43
2.1.2.2. İsim Cümlesi.....	43
2.1.3.Yüklem Yeri Göre Cümleler.....	47
2.1.3.1. Kurallı Cümle.....	47
2.1.3.2. Devrik Cümle.....	48
2.1.4. Cümlelerin Anlam Özellikleri.....	51
2.1.4.1. Olumlu Cümle.....	52
2.1.4.2. Olumsuz Cümle.....	53
2.1.4.3. Soru Cümlesi.....	57
2.1.5. Eksiltili Cümleler.....	62
2.2. Kelime Grupları.....	63
2.2.1. İsim Tamlamaları.....	64
2.2.1.1.Yapı Bakımından İsim Tamlamaları.....	64
2.2.1.1.1. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları.....	64
2.2.1.1.2. Unsurlarından Biri ya da İki Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	65
2.2.1.1.2.1. Unsurlarından Biri Bağlama Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	65
2.2.1.1.2.2. Unsurlarından En Az Biri İsim Tamlaması Olan İsim Tamlamaları.....	65
2.2.1.1.2.3. Unsurlarından Biri Sıfat Tamlaması Olan İsim Tamlamaları.....	66
2.2.1.1.3. Tamlayanı Ortak İsim Tamlamaları.....	66
2.2.1.1.4. Tamlayanı Unvan Grubu Olan İsim Tamlamaları.....	66
2.2.1.1.5. Tamlananı Ortak İsim Tamlamaları.....	66
2.2.1.2. Cümledeki Görevine Göre İsim Tamlamaları.....	67
2.2.1.2.1. İsim Tamlamasının Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	67
2.2.1.2.2. İsim Tamlamasının Cümlede Nesne Olarak Kullanılması.....	67
2.2.1.2.3. İsim Tamlamasının Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	68
2.2.1.2.4. İsim Tamlamasının Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	68
2.2.1.2.5. İsim Tamlamasının Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması.....	69
2.2.1.3. İsim Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Yeri.....	69
2.2.1.3.1. İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması.....	69
2.2.1.3.2. İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması.....	70
2.2.1.3.3. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	70

2.2.1.3.4. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	70
2.2.1.3.5. İsim Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	71
2.2.1.4. İsim Tamlamalarının Unsurları Arasına Başka Sözcüklerin Girmesi.....	71
2.2.1.5. Farklı Yapıdaki İsim Tamlamaları.....	71
2.2.2. Sıfat Tamlamaları.....	72
2.2.2.1. Yapı Bakımından Sıfat Tamlamaları.....	72
2.2.2.1.1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları.....	72
2.2.2.1.2. Tamlananı Ortak Sıfat Tamlamaları.....	72
2.2.2.1.3. Sıfat Unsuru Pekiştirilmiş Sıfattan Oluşan Sıfat Tamlamaları.....	73
2.2.2.1.4. Tamlayanı Ortak Sıfat Tamlamaları.....	73
2.2.2.1.5. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	73
2.2.2.1.5.1. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Olan Sıfat Tamlamaları.....	73
2.2.2.1.5.2. Sıfat Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları.....	73
2.2.2.1.5.3. Sıfat Unsuru Bağlama Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	73
2.2.2.1.5.4. Sıfat Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	74
2.2.2.1.5.5. Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları.....	74
2.2.2.1.5.6. Sıfat Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından Oluşmuş Sıfat Tamlamaları.....	74
2.2.2.2. Cümledeki Görevine Göre Sıfat Tamlamaları.....	74
2.2.2.2.1. Sıfat Tamlamasının Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	74
2.2.2.2.2. Sıfat Tamlamasının Cümlede Nesne Olarak Kullanılması.....	75
2.2.2.2.3. Sıfat Tamlamasının Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	75
2.2.2.2.4. Sıfat Tamlamasının Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	76
2.2.2.2.5. Sıfat Tamlamasının Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılması.....	76
2.2.2.3. Sıfat Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Yeri.....	76
2.2.2.3.1. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması.....	76
2.2.2.3.2. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması.....	77
2.2.2.3.3. Sıfat Tamlamasının Başka Bir Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması	77

2.2.2.3.4. Sıfat Tamlamasının Başka Bir Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması	77
2.2.2.3.5. Sıfat Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	78
2.2.3. Sıfat-Fiil Grubu.....	78
2.2.3.1.Yapı Bakımından Sıfat-Fiil Grubu.....	79
2.2.3.1.1. {-An}.....	79
2.2.3.1.2. {-mİş}.....	79
2.2.3.1.3. {-Dİk}.....	79
2.2.3.1.4. {-AcAk}.....	80
2.2.3.2.Cümledeki Görevine Göre Sıfat-Fiil Grubu.....	80
2.2.3.2.1 Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	80
2.2.3.2.2.Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması.....	81
2.2.3.2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	81
2.2.3.2.4. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Zarf Tümleci Olarak Kullanılması.....	81
2.2.3.3. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri.....	81
2.2.3.3.1. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	81
2.2.3.3.2. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması.....	82
2.2.4. İsim-Fiil Grubu.....	82
2.2.4.1. Yapı Bakımından İsim-Fiil Grubu.....	83
2.2.4.1.1. {-mAk} Ekiyle Kurulmuş İsim-Fiil Grubu.....	83
2.2.4.1.2. {-(y)İş} Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu.....	83
2.2.4.1.3. {-mA} Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu.....	83
2.2.4.2. Cümledeki Görevine Göre İsim-Fiil Grubu.....	84
2.2.4.2.1. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	84
2.2.4.2.2. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	85
2.2.4.2.3. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması.....	85
2.2.4.2.4. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Yüklem Olması.....	85
2.2.4.3. İsim-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri.....	85
2.2.4.3.1. İsim-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması	85
2.2.4.3.2. İsim-Fiil Grubunun Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	86
2.2.5. Zarf-Fiil Grubu.....	86
2.2.5.1. Yapı Bakımından Zarf-Fiil Grubu.....	86

2.2.5. 1.1. {-IncA} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	86
2.2.5. 1.2. {-DlkA} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	87
2.2.5. 1.3. {-mAdAn} Ekiyle Kurulan Zarf-fiil Grubu.....	87
2.2.5. 1.4. {-ken} }Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	87
2.2.5. 1.5. {-Ip} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	88
2.2.5. 1.6. {-ArAk}Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	88
2.2.5. 1.7. {-sA} Şart Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	89
2.2.5. 1.8. {-r.. , -mAz} Kalıbıyla Kurulan Zarf-Fiil Grubu.....	90
2.2.5.2. Cümledeki Görevine Göre Zarf-Fiil Grubu.....	90
2.2.5.2.1. Zarf-Fiil Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	90
2.2.6. Tekrar Grubu.....	91
2.2.6. 1. Yapı Bakımından Tekrar Grubu.....	91
2.2.6. 1.1. Aynı Kelimenin Tekrarı İle Oluşan Tekrar Grubu.....	91
2.2.6. 1.2. Yakın Anlamli Kelimeler İle Oluşan Tekrar Grubu.....	91
2.2.6. 1.3. Zıt Anlamli Kelimeler İle Oluşan Tekrar Grubu.....	91
2.2.6. 2. Cümledeki Görevine Göre Tekrar Grubu	92
2.2.6. 2.1. Tekrar Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	92
2.2.6. 2.2. Tekrar Grubunun Cümlede Yüklemler Olarak Kullanılması	93
2.2.6.3. Tekrar Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri.....	93
2.2.6.3.1. Tekrar Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	93
2.2.7. Edat Grubu.....	93
2.2.7. 1. Yapı Bakımından Edat Grubu.....	93
2.2.7.1.1. “Sonra” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	93
2.2.7.1.2. “Gibi” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	94
2.2.7.1.3. “Karşı” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	94
2.2.7.1.4. “Başka” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	95
2.2.7.1.5. “Dair” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	95
2.2.7.1.6. “Doğru” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	95
2.2.7.1.7. “İçin” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	95
2.2.7.1.8. “Diye” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	96
2.2.7.1.9. “Üzere” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	97
2.2.7.1.10. “Rağmen” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	97
2.2.7.1.11.”Kadar” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	97

2.2.7.1.12. “Berî” Edatı İle Kurulan Edat Grubu.....	98
2.2.7.2. Cümledeki Görevine Göre Edat Grubu.....	98
2.2.7.2.1. Edat Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	98
2.2.7.2.2. Edat Grubunun Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması.....	99
2.2.7.3. Edat Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri.....	99
2.2.7.3.1. Edat Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	99
2.2.7.3.2. Edat Grubunda İsim Unsurunun Bir Cümleden Oluşması.....	100
2.2.8. Bağlama Grubu.....	100
2.2.8. 1. Yapı Bakımından Bağlama Grubu.....	101
2.2.8.1.1. “ve” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	101
2.2.8.1.2. “değil” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	101
2.2.8.1.3. “veya” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	101
2.2.8.1.4. “ne.. ne” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	101
2.2.8.1.5. “m İ...mİ” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	102
2.2.8.1.6. “hem.. hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	102
2.2.8.1.7. “fakat” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu.....	102
2.2.8.2. Cümledeki Görevine Göre Bağlama Grubu.....	102
2.2.8.2.1. Bağlama Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	102
2.2.8.2.2. Bağlama Grubunu Cümlede Nesne Olarak Kullanılması.....	103
2.2.8.2.3. Bağlama Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması.....	103
2.2.8.2.4. Bağlama Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması.....	103
2.2.8.2.5. Bağlama Grubunun Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması.....	103
2.2.8.3. Bağlama Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri.....	104
2.2.8.3.1. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması.....	104
2.2.8.3.2. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması.....	104
2.2.8.3.3. Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması.....	104
2.2.9. Unvan Grubu.....	105
2.2.9. 1. Cümledeki Görevine Göre Unvan Grubu.....	105
2.2.9. 1.1. Unvan Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması.....	105
2.2.10. Birleşik İsim Grubu.....	105
2.2.11. Ünlem Grubu.....	106
2.2.12. Sayı Grubu.....	106

2.2.13. Birleşik Fiil.....	106
2.2.13. 1. Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller.....	108
2.2.13. 1.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller.....	108
2.2.13. 2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller	110
2.2.13. 2.1. Yardımcı Fiili “Bil-“ Olan Birleşik Fiiller.....	110
2.2.13. 2.2. Yardımcı Fiili “Ver-“ Olan Birleşik Fiiller.....	111
2.2.13. 2.3. Yardımcı Fiili “Kal-“ Olan Birleşik Fiiller	111
2.2.13. 2.4. Yardımcı Fiili “Dur-“ Olan Birleşik Fiiller.....	112
2.2.13.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller.....	112
2.2.14. Kısaltma Grubu.....	114
2.2.14. 1. İsnat Grubu.....	114
2.2.14. 2. Yönelme Grubu	114
2.2.14. 3. Bulunma Grubu	115
2.2.14. 4. Uzaklaşma Grubu	115
2.2.14. 5. Vasıta Grubu	115
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	120
ÖZGEÇMİŞ	124

KISALTMA LİSTESİ

S : Serçekuş

YP: Yürekdede ile Padişah

TDK: Türk Dil Kurumu

LİSTELER

Tablo 1: Serçekuş'taki Cümlelerin Dağılımı.....	23
Tablo 2: Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Dağılımı.....	23
Grafik 1: Serçekuş'taki Cümlelerin Dağılımı.....	24
Grafik 2: Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Dağılımı.....	24
Grafik3:Serçekuş'taki Cümlelerin Bağlanma Şekillerine Göre Dağılımı.....	26
Grafik 4: Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Bağlanma Şekillerine Göre Dağılımı	26
Tablo 3: Serçekuş'ta Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler.....	33
Tablo 4: Yürekdede ile Padişah'ta Bağlama Edatlarıyla bağlanan Cümleler.....	33
Tablo 5: Serçekuş'ta Ortak Ögelerin Dağılımı.....	35
Tablo 6: Yürekdede ile Padişah'ta Ortak Ögelerin Dağılımı.....	35
Tablo 7: Serçekuş'taki Cümlelerin Yüklem Türlüne Göre Dağılımı	43
Tablo 8 :Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Yüklem Türlüne Göre Dağılımı.....	43
Grafik 5: Serçekuş'taki Cümlelerin Yüklem Türlüne Göre Dağılımı	46
Grafik 6: Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Yüklem Türlüne Göre Dağılımı	47
Tablo 9: Serçekuş'taki Cümlelerin Yüklem Yerine Göre Dağılımı.....	47
Tablo 10: Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Yüklemine Yerine Göre Dağılımı.....	48
Tablo 11: Serçekuş'taki Cümlelerin Anlamına Göre Dağılımı.....	52
Tablo 12: Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Anlamına Göre Dağılımı.....	52
Tablo 13: Serçekuş'ta Soru Kelimeleri ile Kurulan Cümlelerin Dağılımı.....	59
Tablo 14: Yürekdede ile Padişah'ta Soru Kelimeleri ile Kurulan Cümlelerin Dağılımı.....	59
Grafik 7: Serçekuş'taki Cümlelerin Anlamına Göre Dağılımı.....	61
Grafik 8: Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Anlamına Göre Dağılımı.....	61

GİRİŞ

Dil; düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan ögeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir (Aksan, 2009:55).

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan vasıtaadır. Dolayısıyla insanların anlaşmalarını sağlayan her vasıta "dil" kavramı içinde düşünülebilir. İnsanların birbirlerine bilgi göndermede kullandıkları en gelişmiş dil, şüphesiz konuşma dilidir. Her konuşma dilinin bir sistemi vardır ve belli bir mantığa dayanır. Her dil bağlı olduğu bu mantık ve sistem içinde çalışarak o dili konuşanlar arasında anlaşmayı sağlar. Ses, şekil ve cümle yapısıyla bir bütün olan dilin bütün sistemini cümlede bulmak mümkündür. Cümle, bir dilin bütün özelliklerini bünyesinde toplayan en gelişmiş ifade şeklidir. Dil sisteminin bütün birimleri cümle kuruluşunda görev aldığı için modern dilbilimi, dil incelemelerinde birim olarak cümleyi ele alır. Bir başka ifadeyle dil çalışmalarında günümüzde "bütünden parçaya" metodu uygulanır. Çünkü dil birimlerinin fonksiyonları bir cümle bütünlüğü içinde daha açık ve net olarak görülebilir. Bütün dillerde olduğu gibi Türkçenin dil kuralları da örnek cümlelerden hareket ederek ortaya konulabilir (Gece, 1993:97).

Cümle bilgisi, tümce bilgisi, nahiv, sentaks gibi farklı terimlerle adlandırılan söz dizimi, cümleyi oluşturan kelimelerin birbiriyle ilişkisini ve cümleleri inceleyen dil bilgisi dalıdır. Her dilin yapısal özellikleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla her dilin kendine özgü bir söz dizimi vardır. Söz diziminin işlevleri ve özellikleri yazılı eserler yoluyla ortaya konur. “Cümle kurmak seçme ve birleştirme; cümleyi anlamak ise çözümleme etkinliğidir. Bir dilin söz dizimi, anlamlı ya da görevli birimlerin birleştirilme ve çözümlenme kurallarını belirleyen dil bilgisi dalıdır. Bu yönüyle ana dil öğrenimi, anlama ve anlatma süreçlerinin odak noktasını teşkil eder. Çünkü bir dili öğrenmek, o dilin söz dizimi ilkelerini kavramak ve dil becerisine dönüştürebilmektir.” (Börekçi, 2015:355)

Bu çalışmanın amacı, Cahit Zarifoğlu’nun MEB 100 Temel Eser arasında yer alan “Serçekuş” ve “Yürekdede ile Padişah” adlı çocuk kitaplarının söz dizimini ortaya koymaktır. Böylelikle bu eserlerin ana dil öğreniminde anlama ve anlatma süreçlerine katkısı değerlendirilecektir.

Çalışmaya konu olan eserler, cümleler ve kelime grupları bakımından incelenmiştir. Söz konusu eserlerin MEB 100 Temel Eser arasında yer alan baskıları esas alınmış, eserdeki cümlelerin aslına sadık kalınarak yazım ve noktalamaları değiştirilmeden verilmiştir.

Çalışma giriş, birinci bölüm, ikinci bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde söz dizimi betimlenmiş, Cahit ZARİFOĞLU'nun hayatı ve eserleri üzerinde durulmuş, araştırmanın yöntemi ortaya konmuştur.

Birinci bölümde tezin kuramsal çerçevesi oluşturulmuş, söz dizimi ve cümle terimleri betimlenmiştir. Türkiye Türkçesi söz diziminde tartışmalı konular başlığı altında, cümle bilgisi konusundaki tartışmalar ve bu konulara dair görüş ayrılıkları ana hatlarıyla ortaya konmuştur.

İkinci bölümde, çalışmaya konu olan eserlerdeki tüm cümleler, Leyla Karahan'ın tasnifi esas alınarak bağlanma şekillerine, yüklemine türüne, yüklemine yerine göre ve anlamlarına göre incelenmiştir. Araştırmaya konu olan eserlerle ilgili istatistikî veriler, ilgili konu başlığında tablo ve grafiklerle gösterilmiştir. Bu sınıflandırmanın dışında eksilteli cümleler de tespit edilmiş ve örneklenmiştir. Kelime gruplarının oluşumu, kullanımı ve yapısı ile ilgili farklı araştırmacıların görüşleri doğrultusunda bilgi verilmiş, kelime grupları bağlam içinde örneklenerek tasnif edilmiştir.

Cahit Zarifoğlu'nun Hayatı ve Eserleri

Cahit Zarifoğlu, 1940 yılında Ankara'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Farklı kurum ve kuruluşlarda çalıştı. 1976 yılında TRT'de mütercim tercüman olarak görev yaptı. 1983 yılında TRT İstanbul Radyosuna denetçi olarak atandı. Cahit Zarifoğlu, 7 Haziran 1987'de vefat etti. Çağdaş Türk şiirinin öncüleri arasında yer alan Cahit Zarifoğlu, şiirleriyle edebiyat dünyamızda kendinden söz ettirdi. Şiirin yanı sıra deneme, hikâye, günlük ve roman türünde de eserler verdi. İlk şiir ve yazıları yerel dergi ve gazetelerde yayımlandı. 1980'li yıllarda çocuk edebiyatına yöneldi. Her yaştan insana hitap eden çocuk kitapları, çocuk edebiyatımızın klasikleri arasında yer aldı.

Eserleri: Yedi Güzel Adam (Şiir, 1973), Menziller (Şiir, 1967), Korku ve Yakarış (Şiir, 1986), İşaret Çocukları (Şiir, 1967), İns (Hikâye, 1974), Yaşamak (Günlük, 1980), Savaş Ritimleri (Roman, 1985), Bir Değirmendir Bu Dünya (Deneme, 1986), Zengin Hayaller Peşinde (Deneme, 1999), Sütçü Konuşmalar (Röportaj), Okuyucularla (Eleştiri).

Çocuk Edebiyatı Eserleri: Serçekeş (1983), Ağaçkakanlar (1983), Katıraslan (1983), Yürekdede ile Padişah (1984), Motorlu Kuş (1987), Küçük Şehzade (1987), Gülücük (1989), Ağaç Okul (1990).

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi söz dizimi ile ilgili kitaplar ve makaleler okunmuş, söz dizimi konusunda bilgi edinilmiştir. Hazırlanan çalışmada veri toplama tekniği olarak fişleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmaya konu olan eserlerdeki tüm cümleler tek tek yazılarak cümle bilgisi ve kelime grupları açısından incelenmiştir. Eserlerdeki cümlelerin taranması sonucu elde edilen veriler, nicel veri analizi yöntemleri kullanılarak inceleme bölümünde örneklendirilmiş, tablo ve grafiklerle gösterilmiştir. Bu bölümde saptanan bulgulara, sonuç ve öneriler bölümünde değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZ DİZİMİ

1.1. Cümle

Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak hüküm hâlinde ifade eden kelime ya da kelime grubudur (Ergin, 1993: 376).

Korkmaz da bir fikri, bir duygu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime grubunu cümle olarak tanımlar (Korkmaz, 2007:54).

Kükey'e göre bir yargı taşıyan; bir düşünceyi, bir duyguyu, bir isteği dile getiren çekimli bir eyleme ya da çekimli bir eylemle veya ekeylem almış ad soylu bir sözcükle düzenlenen anlamlı en geniş bir dil birliği tümcedir (Kükey, 1975:261).

Karahan ise bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime ya da kelime dizesini cümle kabul eder (Karahan, 2014:9).

Araştırmacılar, cümlelerin en temel özelliğinin yargı/hüküm bildirmek olduğu konusunda fikir birliği içindedir. Mutabakat sağlanan diğer bir konu da cümle kuruluşunda çekimli bir fiil ya da çekimli bir isme ihtiyaç duyulduğudur. Cümle yargı bildiren bir kelime ya da kelime grubu ile kurulur. Yargı bildiren bir çekimli fiil ya da çekimli isim cümle kuruluşu için yeterlidir. En küçük cümle de bu özelliğe sahip tek kelimelik cümledir (Karahan, 2014:10).

Delice ise cümlelerin bir yüklem ve ona bağlı en az bir tamlayıcı ile kurulabileceğini, cümlelerin kurucu ögesi olan yüklem eksiksiz bir anlatım verebilmesi için asıl ya da yardımcı öğelerden birisine ihtiyaç duyduğunu ifade eder (Delice, 2012:39).

Cümlede yargı bildiren öge yüklemidir. Cümle, yüklem üzerine inşa edilir. Cevap niteliği taşıyan “evet, hayır, peki” gibi tek kelimelik sözler yargı bildirdiği için cümle niteliğindedir (Karahan, 2014:11). Dizdaroğlu da tek kelimelik bu cevapları cümle kabul eder ve kesik cümle olarak adlandırır (Dizdaroğlu, 1976:7).

Cümlede yüklem anlamı “özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf” adı verilen öğelerle tamamlanır. Yüklem genellikle cümlelerin sonunda bulunur. Belirtisiz nesne ve bazı zarflar yüklem hemen yanında yer alır (Karahan, 2014:12).

Bulak’a göre cümlede mutlaka bulunması gereken, zorunlu ve seçimlik ögelerin belirleyicisi olan öge yüklemidir. Bu yüzden cümle kurulabilmesi için yüklem tek başına yeterlidir (Bulak, 2015:173).

Cümlelerin tanımı konusundaki mutabakata karşın cümle ögeleri ve cümle türleri konusunda farklı görüşler öne sürülmüştür. Araştırmacılar, cümleyi şekli, işlevi veya anlamı esas alarak farklı şekillerde tasnif etmişlerdir.

1.2. Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Tartışılmalı Konular

“Sözcükler bir anlatım içinde, belli bir düzene göre art arda dizilip öbeklenerek söz birlikleri oluştururlar. Bu dizimsel yapıya ve bu yapı içinde söz birliklerini inceleyen bilim dalına söz dizimi denir.” (Şimşek, 1987:7).

“Düşünce, duygu, istek ve yargıları eksiksiz anlatabilmek için sözcükleri dilbilgisi kurallarına göre dizmek gerekir. İşte bu dizilişin incelenmesini ve kurallarını kapsayan bölüme söz dizimi denir.” (Gencan, 1975:72).

“Söz dizimi, cümleyi ve kelime gruplarını oluşturan kuralları, kelimelerin yan yana gelme koşullarını, kelimeler ve cümle ögeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen dilbilgisi dalıdır.” (Özmen, 2016:3).

“Söz diziminin konusu, yargısız anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı anlatım birimi olan cümlelerin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleridir. Cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler arasındaki şekil ve anlam ilişkileri de söz diziminin konusudur.” (Karahan, 2014:9).

Söz dizimi, Türk dili araştırmacıları tarafından benzer şekilde tanımlansa da söz diziminin farklı birimleri ile ilgili görüş ayrılıkları mevcuttur.

1.2.1. Terim Sorunu

“Terim; bilim, teknik, spor, zanaat gibi çeşitli uzmanlık alanlarının kavramlarına verilen sınırlı ve özel anlamlardaki addır.” (Korkmaz, 1992:216).

Terimler, bir dilin kültür ve medeniyet dili olarak gelişmişliğinin göstergesidir (Korkmaz, 2003:13).

“Bilgi ancak dil aracılığıyla aktarılabildiğine göre, eğitim-öğretim sürecinde sözcüklerin rolü önemlidir. Bu aşamada bilgi aktarımında kullanılan

sözcükler/terimler ortak dile dayalı değilse öğrenme sürecinin aksaması kaçınılmazdır." (Zülfıkar, 1991:25).

Dil bilgisi öğretiminde aynı kavram için farklı terimlerin kullanımı anlama ve anlamlandırma sorunlarına yol açabilmektedir. Gülsevin ve Boz (2006: 105-107) dil bilgisi öğretimindeki terim sorunu ile ilgili şunları söyler:

“Dil bilgisi öğretimi de Türkçe öğretiminin sorunlu alanlarından biridir. Sorunun temel kaynaklarından birini, dil bilgisi terminolojisinin henüz bir istikrara kavuşmamış olması oluşturmaktadır. Aynı terim için birden fazla adlandırmanın yapılması (zamir, adıl; edat, ilgeç; belirtme eki, ismin i hâli, akuzatif eki vs.) öğrencilerin zihinlerinde kargaşaya yol açmaktadır. Özellikle yükseköğretim basamaklarına kadar öğrenim görenler, hangi terimin hangi kelime türü için kullanıldığını tamamen karıştırmaktadırlar. Bu karışıklığa cümlelerin öğelerinin tasnif edilmesinde de rastlanmaktadır. O hâle gelmiştir ki lisans öğretiminde bile 'Dil Bilgisinin Tartışmalı Konuları' adıyla ders açılması normal karşılanacaktır.”

Üstüner'e göre gramercilerin orijinallik kaygısıyla yeni terimler kullanma istekleri ve mevcut terimleri yeniden adlandırmaları söz diziminde sorunlara yol açmaktadır (Üstüner, 1998:18-31).

1.2.2. Asli Cümle Sorunu

Türkiye Türkçesinde yüklemi isim olan cümleler isim cümlesi, yüklemi fiil olan cümleler ise fiil cümlesi olarak adlandırılır. Türkçede asli cümle yapısının isim cümlesi mi yoksa fiil cümlesi mi olduğu araştırmacılar tarafından tartışılmıştır. Karahan, “Türk Gramerciliğinde İsim Cümlesi- Fiil Cümlesi Tartışmaları” adlı makalesinde bu konuda üç farklı görüş olduğunu ifade eder. Bu görüşlerden ilki fiil cümlesinin asli olduğu şeklindedir. İsim cümleleri ancak bir yardımcı fiil yardımıyla kurulabilir. İkinci görüşe göre ise Türkçede asli cümle ek fiilli isim cümlesidir. Konu ile ilgili diğer bir görüş de her iki cümle yapısının da asli olduğudur. Türkçede asli cümlelerin hem isim hem de fiil olduğunu ileri süren araştırmacılara göre isim cümlesi kurulabilmesi için fiile ihtiyaç yoktur. Bu görüşü savunanların bir bölümü, fiil cümlesini asli kabul ederken isim cümlesinin de mutlaka bir bildirici ile kurulabileceğini ifade eder (Karahan, 2014:2-3-4).

Konu ile ilgili genel kanaat, fiil cümlesinin asli olduğu şeklindedir. Burada tartışmalı mevzu isim cümlesidir. Karahan da birçok araştırmacı gibi isim cümlesinin de fiil cümlesinin de asli unsur olduğu görüşündedir ve bu konuda “İlk ve temel

cümleler de yargı/bitmişlik ifade eden eksiz isim ile eksiz fiil kökleridir. İnsanın düşünce dünyası geliştikçe, insanlar başka kipleri, zamanları ve şahısları ifade etmek, anlamı pekiştirmek ihtiyacı duymuş ve bu da dilin gelişim sürecinde ekleri ortaya çıkarmıştır.” değerlendirmesinde bulunur. Konunun tartışılmaya devam edeceğini söyleyen Karahan, bu tartışmaların art zamanlı bir yaklaşıma ve dil evrensellikleri, dillerin doğuşu, insan dilinin gelişimi gibi çok yönlü bir bakış açısına ihtiyacı olduğuna dikkat çeker (Karahan, 2014:7).

1.2.3. Devrik Cümle Sorunu

Yüklemi sonda olmayan cümleler devrik cümle olarak adlandırılır. Bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirdeki ahenk endişesi yüklem yerini değiştirebilir (Karahan, 2014:100).

Gencan’a göre gelişigüzel konuşmalarda ve koşuklarda devrik cümlelere rastlanır. Gelişigüzel konuşmalar, zihinde doğan düşüncelerin zihindeki doğuş sırasına göre aktarılmasıdır (Gencan, 1979:114).

Karaağaç, bu yapıların daha çok sözlü dil kullanımında, şiir dilinde ve atasözlerinde görüldüğünü belirtir (Karaağaç, 2009:206).

Banguoğlu, devrik cümleyi ters sıra terimi ile açıklar. Bu yapılarla daha çok duygulu anlatılarda ve kısa cümlelerde karşılaşıldığını ifade eder (Banguoğlu, 2000:534).

Devrik cümle üzerine yapılan tartışmaların temelini, devrik cümlelerin Türkçe söz dizimine uygun olup olmadığı oluşturmaktadır. Devrik cümlelerin Türkçenin yapısına uygun olduğunu savunan araştırmacılar bu savlarına tarihî metinlerdeki devrik yapıları örnek göstermişlerdir.

Ediskun, “Devrik Cümle Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında “Oğuz Kağan Destanı, Orhun Abideleri, Dede Korkut Kitabı” gibi tarihî metinlerdeki devrik cümleleri tespit etmiş ve incelemiştir (Ediskun, 1960).

Duman da “Devrik Cümle ve Vasiyetname’deki Örnekleri Üzerine” adlı çalışmasında Vasiyet-nâme’de 58 devrik cümle tespit etmiştir (Duman, 2012).

Keskin, “Altun Yaruk”ta tespit ettiği devrik cümlelerden hareketle “Yüklemin cümle sonunda veya cümle başında herhangi bir yerde bulunması, Türkçenin buna

müsaade eden hareketli bir söz dizimine sahip olması ile yakından alakadardır.” değerlendirmesinde bulunur (Keskin, 2016:39-52).

Banarlı’ya göre Türkçede fâil + mef’uller + fiil sıralanışındaki mantık millîdir. Devrik cümle millî değildir. Türk, ancak şaşırdığı zaman devrik cümle kullanır (Banarlı, 2014:34).

Kerimoğlu ise devrik cümlelerin Türkçenin fark yaratan özelliklerinden biri olduğuna ve dünya dillerinin pek çoğunda böyle bir esneklik olmadığına işaret eder. Dilin daha çok konuşma üzerine kurulu olduğundan hareketle “Kurallı cümle Türkçedir, devrik cümle Türkçeye uygun değildir.” yargısının sorgulanması gerektiğini belirtir (Kerimoğlu, 2016:190).

Özdesenli de devrik cümlelerin yerine ve uygun yazı türüne göre kullanılabileceğini söyler (Özdesenli, 1954:645).

Akçataş’a göre devrik cümlelerin de kendi içinde kuralları vardır. Bu yapı, Türkçe için bir eksiklik değil, aksine bir zenginliktir (Akçataş, 2002:604).

Devrik cümle yapısının Türkçe söz dizimine aykırı olduğunu, Türkçede asıl unsurun daima sonda bulunduğunu savunan araştırmacılar, devrik yapının Türkçeye yabancı dillerden geldiğini ya da korku, heyecan vb. anlarda bu yapıların kullanıldığını savunur. Devrik cümle yapısının Türkçeye uygun olduğunu savunanlar ise tarihî metinlerdeki devrik cümle yapılarından yola çıkarak bu yapıların Türkçenin yapısına uygun olduğunu iddia eder. Araştırmacılar, kullanım yeri ve zamanına göre devrik cümlelerin ifadeye zenginlik kattığı, günlük konuşma dilinde ve şiirlerde sık kullanıldığı konusunda mutabıktır.

1.2.4. Yapı Bakımından Cümle Sorunu

Söz diziminin en tartışmalı konularından biri de yapı bakımından cümlelerdir. Türk dili araştırmacıları, yapısına göre cümle türleri konusunda tanım, tasnif ve terim bakımından birbirinden farklı pek çok görüş ileri sürmüşlerdir.

Karahan, "Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırılmaları Üzerine" başlıklı makalesinde araştırmacıların kişisel tercihlerine göre farklı terimler kullanmalarının "ortak terimler" oluşturmaya engel olduğunu, bu durumun da farklı tasniflere yol açtığını belirtir. Sınıflandırma konusundaki farklılıkların sebebi “yapı, cümle, yargı”

kavramlarıyla ilgili farklı yaklaşımlardır. Farklı yaklaşımların ayrı sınıflandırmaları ortaya çıkarması kaçınılmaz bir durumdur. Duygu ve düşüncelerin zihindeki ham maddesi olan “iç yapı” ve bu yapıların yazıya yansıtılmış şekli olan “dış yapı”, yapı kavramının iki boyutunu oluşturur. Cümle tasvirinin ortaya çıkardığı sonuç ile iç yapı- dış yapı ilişkilerinin sonucu farklıdır. Çünkü bunlar farklı konulardır (Karahan, 2000:16-18).

Akçataş, cümle türleri konusunda yapı ve anlamı birlikte ele alarak yeni bir tasnife ihtiyaç duyulduğunu ifade eder ve yapı-anlam kategorisinde, bir arada yeni bir değerlendirme yaparak cümleyi “bağımsız cümleler” ve “bağımlı grup cümleler” olarak iki başlıkta tasnif eder. Başka cümleye gereksinim duymayan, anlamın tek nokta sınırında tamamlandığı cümleleri “bağımsız cümleler” olarak adlandırır. Metin içinde başka cümleyi ya da cümleleri açıklayan, tamamlayan veya onlarla bir cümle grubu oluşturan yapılara ise “bağımlı grup cümleleri” adını verir. Üstünova’nın cümleden büyük birlikler olarak nitelendirdiği bu yapıları bağımlı cümle şeklinde değerlendirerek üç grupta inceler (Akçataş, 2007:7-13).

Akçataş’ın bağımlı cümleler olarak adlandırdığı bu yapıları Üstünova "Dede Korkut Destanı ve Cümleden Büyük Yapılar" adlı çalışmasında cümleden büyük birlikler olarak adlandırır. Cümleleri üç grupta inceleyen Üstünova, cümle yapısının tek yargı ve onu tamamlayan unsurlarla sınırlı olduğunu, dolayısıyla cümle ve cümle topluluğu arasında bir sınıflandırma yapılamayacağını, bu yapıların nicelik olarak birbirinden farklı olduğunu ifade eder. Cümle topluluğunda gramatikal unsurların oluşturduğu bağlantı sınıflandırma konusu olabilir ancak bu yapılar metin dilbilimin ve söz dizimin konusudur (Üstünova, 2000).

Karahan ise “Türkçede Sözdizimi” adlı eserinde “yapısına göre cümle” şeklinde bir sınıflandırma yapmaz. Sıralı ve bağlı cümle olarak adlandırılan yapıların birden fazla basit cümlelerin birbirine bağlanmasından ibaret olduğunu, bu nedenle bu yapıların “bağlanma şekilleri”ne göre sınıflandırılması gerektiğini söyler. Birden çok yüklemli cümleleri,

1. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler
2. Ortak Kip/Şahıs Ekli Cümleler
3. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

olarak dört başlıkta inceler (Karahana, 2014:85).

Delice'ye göre yüklem etrafında tamamlayıcı cümle öğelerinin eklenmesiyle oluşturulan cümle, eğer başka bir yüklem yapısal ögesi olmuyorsa iki yüklemlilik dizgeyi bir cümle saymak doğru olmaz; zira her iki dizgenin de öge çözümlemesi ayrı ayrı yapılır (Delice, 2012:874)

Banguoğlu, Türkçenin Grameri'nde cümleleri basit ve birleşik olarak iki başlıkta inceler. Birleşik cümleleri kendi içinde tümeleme ve karmaşık cümle şeklinde iki gruba ayırır, fiilimsili cümleleri "karmaşık cümle" olarak adlandırır (Banguoğlu, 2000:523).

Ergin de cümleyi basit ve birleşik olarak iki başlıkta inceler; birleşik cümleleri şartlı, ki'li ve iç içe olmak üzere üçe ayırır. Yabancı asıllı olan ki'li birleşik cümle, Farsçadan geçmiş "ki" edatı ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan "kim" edatıyla yapılan birleşik cümledir. İç içe birleşik cümle ise bir cümle başkası bir cümle içine geçmesiyle oluşur (Ergin, 1993:382-383)

Bilgegil, "Türkçe Dilbilgisi" adlı eserinde cümleleri basit ve birleşik olmak üzere iki başlıkta ele alır, içinde eylemsi bulunan cümleleri birleşik cümle kabul eder (Bilgegil, 1963:73-74).

Cümleyi yalın ve birleşik olarak iki başlıkta inceleyen Korkmaz, birleşik cümleleri ise sıralı birleşik cümle, şart cümlesi, ki'li birleşik cümle ve ilgilime cümlesi olarak dört başlıkta inceler (Korkmaz, 2003).

Dizdaroğlu ise "Tümcebilgisi" adlı eserinde cümleleri yalın ve bileşik olarak iki başlıkta inceler; birleşik cümleleri de girişik, katmerli, kaynaşık, ilgi, koşul, katmerli bileşik cümle olarak ele alır (Dizdaroğlu, 1976).

Türkiye Türkçesinde tek yüklemlilik cümleler "basit, yalın, yalınç" gibi terimlerle ifade edilmiştir. Adlandırma konusunda farklılık olsa da bu cümlelerin tek yüklemlilik olması hususunda araştırmacılar fikir birliği içindedir. Ancak fiilimsili cümlelerin hangi kategoride değerlendirileceği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Karahan, tek yargıdan ibaret cümlelerin tüm araştırmacılar tarafından basit yapı kabul edildiğini, içinde fiilimsi bulunan cümlelerin ise bazı araştırmacılar tarafından fiilimsilerin yargı bildirmediği düşüncesinden hareketle basit cümle; bazı

araştırmacılar tarafından ise bu yapıların yargılı, yan yargılı ya da yarım yargılı oldukları gerekçesiyle birleşik cümle olarak değerlendirildiğini söyler. Karahan’a göre cümle yargı temeline dayanır, yargı bir bitmişlik ifadesidir ve bir söz dizisini yargı bildirdiğinde cümle olabilir. Aksi durumda ise bu dizi cümle olarak nitelendirilemez (Karahan, 2000:17).

Özkan ve Sevinçli’ye göre fiilimsilerle kurulan cümlelerde tam bir yargı bulunmaz. Yargı bildirmedikleri için bu yapılar cümle değil, kelime grubudur. Bu yüzden fiilimsilerle tamamlanan cümleleri birleşik cümle değil, basit cümle kabul etmek gerekir (Özkan ve Sevinçli, 2008:168).

Fiilimsi bulunduran cümleler bazı kaynaklarda girişik birleşik cümle sayılır ancak bir duyguyu veya düşünceyi tam olarak ifade edemedikleri, şahıs ve kip bildirmedikleri için fiilimsili yapıları cümle saymamak gerekir (Özmen, 2001:111-125).

Fiilimsilerin birer cümle veya cümlemsi kabul edilmesi Türkçenin yapısına aykırı bir durum arz eder (Zülfikar, 1995:647).

Karahan’a göre tek yargılı her cümle basit cümledir. İsim-fiil, sıfat-fiil ve zarf fiillerin isim, sıfat ve zarflardan görev bakımından hiçbir farkları yoktur. Bu yüzden fiilimsilerin varlığı basit cümle yapısını etkilemez (Karahan, 2014:23).

Turan, “Cümlelerin Yapısı ile İlişkilendirilen Basit ve Birleşik Kavramları Üzerine” adlı çalışmada yan cümle ve girişik birleşik cümle gibi adlandırmaların yarım yargı düşüncesine dayandığını, cümle yapısı söz konusu olduğunda “yarım yargı” kavramını kabullenmenin mümkün olmadığını ifade eder (Turan, 2000:311).

Akademik kaynakların ve ders kitaplarının sınıflandırılmasında “yüklemin yerine göre cümleler, yüklem yapısına göre cümleler, yüklem anlamına göre cümleler, yüklem türüne göre cümleler” olmak üzere belli başlı dört ölçü bulunur. Bu sınıflandırma içerisinde en tartışmalı konu yapısına göre cümlelerdir (Kerimoğlu, 2007:99).

1.2.5. Cümle Öğeleri Konusunda Anlaşmazlıklar

Söz diziminin tartışmalı konularından biri de cümlelerin öğeleridir. Gramer kitaplarında cümlelerin öğeleri konusunda farklı değerlendirmeler yapılmış, gramerin

diğer konularında da karşımıza çıkan terim, metot ve değerlendirme farklılıkları dilin öğretilmesinde ve araştırılmasında zorluklar yaratacak seviyeye ulaşmıştır. Dil incelemelerinde Türkçenin yapısının dikkate alınmayışı, araştırmacıların çalışmalarını özgün kılabilmek için yeni terimler üretmeleri ve yabancı dillerden tercüme edilen terimlerin dilimizin işleyişine uygun olmayışı gibi sebepler cümlelerin öğeleri konusunda farklı değerlendirmelere sebep olmaktadır (Üstüner, 1998:18-31).

Cümle öğelerinin Türk dili araştırmacıları tarafından farklı ad ve şekillerde değerlendirilmesinin temel sebebi kimi zaman şeklin kimi zaman da işlevin esas alınmasıdır. Bulak, farklı adlandırmaların sebebi olarak araştırmacıların bakış açılarının farklılığını gösterir. Bulak'a göre cümlelerin öğeleriyle ilgili adlandırmalar bazen şekil özelliklerine bazen de eklerin işlevlerine göre yapılmakta, bu durum da karışıklıklara sebep olmaktadır. Hem şekil hem de işlevi esas alarak yapılan adlandırma ve tasnifler mevcut karışıklığı ortadan kaldıracak, cümlelerin öğelerinin sınırlarını ve özelliklerini belirleyecektir (Bulak, 2013:1103).

Cemiloğlu da cümle öğeleri konusundaki anlaşmazlığın sebebini "bazı kelime gruplarının yeteri kadar tanınmaması, kelime gruplarının cümledeki görevi belirtilirken grubu kapsamına alan çekim ekinin yapısından mı yoksa fonksiyonundan mı hareket edileceği, kelime gruplarının vurgu bakımından gösterdiği özelliğin tam olarak tayin edilememesi" şeklinde açıklar (Cemiloğlu, 1994:29-32).

1.2.5.1. Özne

Özne, cümlede yapanı veya olanı karşılayan ögedir. Özne, yüklemnin gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır (Karahan, 2014:18).

Banguoğlu, özneyi kimse olarak adlandırır. Banguoğlu'na göre kimse, bir kişi veya şey olabileceği gibi yalın bir kavram da olabilir. Kimse, cümlede kılanı ve olanı temsil eder (Banguoğlu, 2000:525).

Ergin ise özneyi fiili yapan veya olan unsur olarak tanımlar ve cümlelerin fiilden sonraki ikinci unsuru olarak görür (Ergin, 1993:377).

Korkmaz'a göre özne, fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; oluş veya kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şeydir (Korkmaz, 1992:119).

Özkan ve Sevinçli de özneyi “yüklemin bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir deyişle cümlede bildirilen hükmün meydana gelmesini sağlayan öge” olarak tanımlar ve öznenin cümlede yüklemden sonra gelen en önemli ikinci öge olduğunu söyler (Özkan ve Sevinçli, 2013:101).

Yukarıdaki tanımlar, öznenin cümlede işi yapan veya olan unsur olduğu hususunda birleşir. İsim cümlelerinde, yüklemi oluş bildiren cümlelerde ve edilgen fiilli cümlelerde özne olanı; diğer cümlelerde ise yapanı/kılanı karşılar. Araştırmacıların fikir birliği içinde olduğu bir diğer konu da öznenin cümlede varlığını devam ettirdiği düşüncesidir. Özne bir öge olarak ya da şahıs ekiyle yükleme gizlenmiş olarak cümledeki varlığını devam ettirir.

Öznenin tanımı konusundaki mutabakata karşın cümle ögeleri içerisindeki yeri, nitelikleri ve türleri günümüze kadar tartışılmış ancak bu konuda fikir birliği sağlanamamıştır. Doğan, dil bilgisi ve söz dizimi çalışmalarında özne ile ilgili birçok görüş ortaya atıldığını, bu görüşlerin konuyu iyice karmaşık hâle getirdiğini söyler (Doğan, 2015:295).

1.2.5.2. Öznenin Asıl veya Yardımcı Unsur Oluşu

Türkçe dil bilgisi çalışmalarında genellikle yüklem ve özne temel öge kabul edilir. İlköğretim ve ortaöğretim müfredatında öğrencilere cümlelerin temel ögeleri olarak özne ve yüklem verilir. Cümlelerin öznesiz ve yüklemsiz olamayacağından; gerçek, gizli ya da sözde olsun mutlaka bir öznenin varlığından söz edilir. Fakat söz dizimi çalışmalarında bu konuda farklı görüşler yer almaktadır. Kimi araştırmacılar sadece yüklemi asıl unsur olarak görürken kimileri özne ve yüklemi birlikte asıl unsur olarak kabul eder.

Delice, "Yüklem Olarak Türkçede Fiil" adlı makalesinde yüklemi cümlelerin tek temel unsuru olarak gösterir (Delice, 2002:187).

Karahan da yüklemi cümlelerin ana unsuru olarak görür ve diğer unsurların yüklemin anlamını desteklemek üzere cümlede bulunduğunu söyler (Karahan, 2014:14). “Artık otobüslere binilmeyecek.” ve “Bir yerden bir yere rahat gidilmiyor.” gibi öznenin tespit edilemediği cümlelerden hareketle gramer kitaplarımızda yer alan “Cümlelerin temel unsurları yüklem ve öznedir.” ifadesinin

değiştirilmesi gerektiğini, cümlelerin temel unsurunun yüklem olduğunu, öznesiz de cümle oluşturulabildiğini ifade eder (Karahana, 1995:48).

Üstünova ise "Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem" adlı makalesinde cümlelerin asıl unsurları olarak özne ve yüklemi gösterir. Üstünova'ya göre özne ve yüklem olduğunda cümle kurulmaya hazırdır. Türkçede yüklem=yüklem+özne yapısındadır. Yüklem içindeki kişi eki asıl unsur dediğimiz öznenin kendisidir. Özne yüklem içinde var olandır ve sondadır. Üstünova, cümlelerin kurucularından olan, olmazsa olmaz özelliği taşıyan öznenin yüklem içindeki kişi ekiyle gösterilen özne olduğunu söyler. Türkçede özne atma eğiliminin olduğunu, 1. ve 2. kişi zamirlerinden oluşan öznelerin çoğu kez düştüğünü vurgular. Üstünova'ya göre "Asıl unsur olan özne sadece yüklemdeki kişi ekidir, baştaki özne sözcüksel tekrardır, söylenmese de olur. Vurgulama isteğine göre söylenir veya söylenmez." (Üstünova, 2000: 489-497)

Baydar da öznenin herhangi bir sebepten ötürü ifade edilmemesinin cümlede olmadığı anlamına gelmediğini, ortada bir yüklem varsa orada öznenin de bulunduğunu ifade eder (Baydar, 2017:59).

Meçhul fiilli cümlelerde ve "gelmeli, okumalı" gibi gereklilik kipinin 3. tekil şahsı ile çekimlenen cümlelerde özne bulunmaz. Ergin, bu konuda "Fail yalnız meçhul fiilli cümlelerde bulunmaz. Yalnız teklik üçüncü şahısları kullanılan meçhul fiiller fail istemezler. Gereklilik kipinin teklik üçüncü şahsının umumi kullanılışlarında fail bulunmaz." görüşündedir (Ergin, 1993:377).

Karahana da gereklilik kipinin teklik şahsının 3. kişinin bazı kullanılışlarında ve -mAk lazım/gerek kalıplı cümlelerde özne bulunmadığını söyler. Karahana'a göre geçişsiz-edilgen fiillerle kurulan cümlelerde de özne bulunmaz. Bu fiillerin yalnızca 3. şahsı kullanılır (Karahana, 2014:21).

Öznesiz cümleler olduğuna göre özne cümlede temel/asıl/zorunlu öge değildir (Bulak, 2013:1107).

Daha önceleri hâkim olan "Özne, cümlelerin asıl unsurlarından biridir." hükmü zaman içerisinde "Özne, cümlelerin birinci yardımcı unsurudur." düşüncesine, son dönemde ise "Cümlelerin asıl unsuru yüklemidir. Öznesiz de cümle kurulabilir." hükmüne dönüşmüştür. (Turan, 1999:77).

Özne konusunda yüksek lisans tezi hazırlayan Ertürksoy, çalışmasında cümlelerin öznesiz olabileceğini, öznenin cümlede daha iyi tespit edilebilmesi için belirsiz öznenin bir tür olarak değil, öznesiz anlatımlar arasında değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder (Ertürksoy, 2005:24).

1.2.5.3. Öznenin Tasnifi ve Adlandırılması

Özne konusundaki en büyük sorunlardan biri de özne türleri ve bunların adlandırılışıdır. İşleve, anlama veya şekle göre yapılan farklı tasnif ve tanımlar terim karmaşasına yol açmıştır. Özne ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmasına rağmen bu karmaşa henüz açıklığa kavuşturulamamıştır. Öznenin türü kavramı etrafında oluşan farklı terimler, sadece gramer çalışmalarında problem doğurmamaktadır. Bunun yanında, bir taraftan ortak olarak kullanılan terimin karşılığı kişiye göre değişebildiği gibi diğer taraftan aynı karşılık için farklı terimlerin kullanılması şeklinde tezahür edebilen çetrefilli bir kavram karmaşasına yol açmaktadır (Turan, 1999:77).

Mahiyeti itibarıyla aynı olan öznelerin farklı özne türü olarak kabul edilmesi, konuyu kavramsal açıdan değerlendirmek yerine konuya yapısal ya da işlevsel yaklaşılması, özneyi oluşturan kelime gruplarına göre özne türleri belirlenmesi, öznenin özelliklerinin bir özne türü gibi adlandırılması gibi sebepler çok sayıda özne terimi ve özne türü oluşturmuştur. Gramer ve söz dizimi kitapları ile bilimsel araştırmalarda özne türleri için gerçek özne, gerçekte kimse, gramerce özne, sözde özne, mantıkça özne, güçte kimse, mantıkça kimse, görünmez özne, görünür özne, örtülü özne, dolaylı özne, belirsiz özne, gizli özne, açık özne, ortak özne, açıklamalı özne, açıklayıcıdan özne, yinelenmiş özne, pekiştirilmiş özne, pekiştirmeli özne, kalıplaşmış özne, bağlaçlı özne, seslenmeli özne, kayan özne, bildirme koşacıyla özne, dönük kimse, karşılıklı kimse, ortaklaşa kimse, ettiren kimse, olduran kimse, yapıcı özne, etkileyici özne, etkisiz özne, etkilenen özne, imeceli özne, yaptırıcı özne, aracılı özne, baskıcı özne, zorlayıcı özne, deneyimci özne, eyleyici özne, anlatımsal özne olmak üzere 42 farklı terim; 25 farklı özne türü kullanıldığı tespit edilmiştir (Bulak, 2013:1104-1105).

Delice, özne türleri diye ortaya atılan terimlerin önemli bir kısmının gereksiz olduğunu savunur ve bu konuda çözüm önerileri sunar. Delice'ye göre özne konusunda terim birliğinin sağlanabilmesi için öncelikle özne ve türleri konusunda

bir birliğe, bir uzlaşmaya gidilmesi gerekir. Bu sağlandığı takdirde gereksiz terimler özne türlerine bağlı olarak ortadan kalkacaktır (Delice, 1998: 191).

Bulak, “Özne Türleri Üzerine” adlı çalışmasında “Özne bir cümlede ya vardır ya da yoktur. Varsa ya cümlede açık bir şekilde yer alır ya da varlığı hissedilir, yoksa zaten adlandırmaya da gerek yoktur.” değerlendirmesinden hareketle öznesi olan cümlelerde “cümlede varlığı açık olarak yer alan özne” ve “varlığı hissedilen özne” olmak üzere iki tür özne olduğunu söyler (Bulak, 2013:1120).

Özne türleri konusundaki terim karmaşasının sebeplerinden biri de araştırmacıların fiil çatılarını dikkate alarak yaptıkları adlandırmalardır. Etken çatılı cümlelerin özneleri için “özne veya gerçek özne”, edilgen çatılı cümlelerin özneleri için “sözde, mantıkça, gramerce, örtülü özne”, dönüşlü çatılı fiillerin özneleri için “dönük kimse, pekiştirilmiş özne”, işteş çatılı cümlelerin özneleri için ise “karşılıklı kimseler, ortaklaşa kimse” gibi farklı terimler kullanılmıştır. Bu durum cümlede işlevi aynı olmasına karşın birbirinden farklı birçok özne terimini ortaya çıkarmıştır.

Özne ile ilgili diğer bir tartışma da öznenin ek alıp alamayacağı konusundadır. Ergin, öznenin daima yalın hâlde bulunduğunu, cümlenin çekimsiz unsuru olduğunu, fiile yalın hâlde ve eksiz bağlandığını söyler (Ergin, 1993:377). Banguoğlu ise öznenin basit cümlede çokluk ve iyelik eki alabileceğini ifade eder (Banguoğlu, 2000:526).

1.2.5.4. Nesne Sorunu

Nesne, geçişli fiili bütünleyen yalın veya belirtme durumunda bulunan düz tümleçtir (TDK, 2012).

Nesne, cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklemnin etkilediği şahsı veya şeyi gösteren, yalın veya yükleme durumu eki almış kelimedir (Korkmaz, 1992:111).

Cümlede yüklemnin bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen öge nesnedir (Karahan, 2014:25).

Türkçe söz diziminde düz tümleç olarak da adlandırılan nesnenin tanımı konusunda araştırmacılar aynı görüştedir. Yükleme geçişli fiil olan cümlelerde nesne zorunlu ögedir. Geçişli fiilin gösterdiği hareket nesne olmadan gerçekleşemez.

Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üzerindedir. Dolayısıyla bu fiiller nesne istemez (Karahana, 2014:25).

Delice, söz dizimi çalışmalarında genellikle yüklem ve öznenin temel öge, nesnenin de yardımcı öge olarak işlendiğini ancak bazı araştırmacıların temel öge olarak sadece yüklemi kabul ettiğini söyler. Her iki yaklaşım tarzının da doğru olmadığını ifade eden Delice'ye göre kurucu öge olan yüklem, özne veya nesne olmadan cümle kuramaz. Dolayısıyla yüklem daima, özne veya nesne de birbiriyle değişmeli olarak temel öge kabul edilmelidir. Yüklemin temel öge oluşu değişmez. Özne veya nesnenin temel öge oluşu ise yüklem türüne göre değişkenlik gösterir (Delice, 2007:141).

Karahana ise nesneyi içinde yer aldığı cümlelerin yardımcı değil, zorunlu ögesi kabul eder. Belirtisiz nesnenin yüklem yannda yer aldığını, akkuzatif ekli (belirtili) nesnenin ise yüklemle ilişkilerinde bağımsız bir öge olarak söz dizimi içinde daha rahat yer değiştirdiğini söyler (Karahana, 2014: 25).

Türk dili araştırmacıları geçişli fiil cümlelerinde nesne bulunduğunu, geçişsiz fiil cümlelerinde nesne bulunmadığını ve isim cümlelerinin genellikle nesne almadığını konusunda hemfikirdir. Belirtisiz nesnenin cümledeki yeri ile ilgili ortak görüş de bu nesnenin yüklem hemen önünde yer aldığıdır. Nesnenin yalın ya da belirtme hâlinde olduğu da mutabakat sağlanan diğer bir konudur. Ancak Mehmedoğlu, nesneyi yalnızca yalın ve ilgi hâliyle yükleme bağlanan bir öge olarak kabul etmez. Nesnenin lüzumu hâlinde diğer hâl eklerini de alabileceğini söyler (Mehmedoğlu, 2001:80).

Nesne sayıları ile ilgili araştırmacılar tarafından farklı görüşler öne sürülmüştür. Gencan (1979), bir cümlede birden fazla nesne bulunamayacağını savunur. Karahana (2014) ise bir cümlede birden çok nesne olabileceğini ancak bunların türlerinin aynı olması gerektiğini belirtir. Dizdaroğlu (1976)'na göre aynı türden ya da farklı türden birden çok nesne aynı cümlede yer alabilir.

1.2.5.5. İsim Cümlesinin Nesne Alıp Almama Durumu

Türkiye Türkçesi söz diziminde genel kabul, isim cümlelerinin nesne almadığı şeklindedir. Fakat son dönemde yapılan araştırmalar bu durumun istisnalarının olabileceğini göstermektedir.

Karahan, isim cümlelerinin genellikle nesne almadığını, yüklemi yapma ve yaptırma bildirmeyen bir cümlede nesneye ihtiyaç duyulmadığını, buna karşın “borçlu” kelimesinin yüklem olduğu bazı cümlelerin nesne alabildiğini örneklerle açıklar (Karahan, 2014:98).

Musa ise muhtevasında nesne bulunduran isim cümlelerinin yalnızca “borçlu” kelimesi ile oluşturulmuş isim cümleleri ile sınırlandırılmayacağını; yüklemi isim-fiil, nadiren de sıfat-fiil olan isim cümlelerinde nesne olabildiğini, yükleme grubu gibi özel kuruluşlu isim cümlelerinde de nesne bulunduğunu söyler. Musa’ya göre “İsim cümlesinde asla nesne bulunmaz.” hükmü yeniden gözden geçirilmelidir. Fiil cümlelerindeki kadar olmasa da isim cümleleri de nesne alabilir (Musa, 2014:994).

Balyemez (2016:270) de “Dil Bilgisi Üzerine Açıklamalar” adlı eserinde konu ile ilgili şunları söyler:

İsim cümlelerinde bir eylem ve o eylemi gerçekleştirecek aktif bir özne bulunmadığı için nesne de bulunmaz. Bilindiği gibi nesne ‘yüklemin bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen’ unsurdur. İsim cümlelerinde iş olmadığı için işten etkilenen unsur da bulunmaz. İsim-fiil veya sıfat-fiil gruplarının yüklem olduğu isim cümlelerinde fiilimsi grubunun nesnesi, ana cümlelerin nesnesiymiş gibi düşünülmemelidir.

1.2.5.6. Zarf Tümleci- Dolaylı Tümleç Ayrımı Sorunu

Yaklaşma, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge yer tamlayıcısıdır (Karahan, 2014:55).

Ergin’e göre yer tamlayıcısı, fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsurudur (Ergin, 1993:378).

Banguoğlu, bu tümleci isimleme olarak nitelendirir ve yüklemin gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren adlar ve zamirler olarak tanımlar (Banguoğlu, 2000:529).

Gencan’a göre bu tümleç +e, +de, +den durum takılarıyla çekimlenmiş tümleçtir (Gencan, 1975:100).

Mehmedoğlu, üzerinde vasıta ile hareket icra edilen öge olarak tanımladığı bu tümleci "dolaylı nesne" olarak adlandırır (Mehmedoğlu, 2001:80).

Türkiye Türkçesinde dolaylı tümleç, biçimsel ya da işlevsel olarak tanımlanmıştır. Yönelme (+A), bulunma (+DA), ayrılma (+DAn) eklerine göre

yapılan tanımlamalar daha çok biçimsel; "yer, yön, durum vb." anlam özellikleri dikkate alınarak yapılan tanımlamalar ise işlevseldir. Türkiye Türkçesinde dolaylı tümleç için "yer tamlayıcısı, isimleme, yer ve yön tamlayıcısı, dolaylı nesne" gibi farklı adlar kullanılmıştır.

Zarf tümleci, Türkçe gramer kitaplarında "fiilleri, fiilimsileri, sıfatları veya kendi türünden sözcükleri durum, tarz, miktar vb. yönlerden etkileyen kelime ve kelime grupları" olarak tanımlanır.

Banguoğlu, zarflama olarak adlandırdığı zarf tümleçlerini, yüklem hâl ve şartlarını belirten zarf veya zarf öbekleri olarak açıklar (Banguoğlu, 2000:530).

Ergin ise bu tümleci fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren unsur olarak izah eder. Banguoğlu'ndan farklı olarak bu tümleçlerin fiilin zamanını belirttiğini söyler (Ergin, 1993:378).

Karahan'a göre yön, zaman, sebep, tarz, vasıta, miktar ve şart bildirerek yüklemi tamamlayan cümle ögesi zarf tümlecidir. Zarf tümleci, yüklemi yer-yön yönünden değil, yalnızca yön ilgisi kurarak tamamlar (Karahan, 2014:32).

Zarf tümleci-dolaylı tümleç ayrımının kesin çizgilerle belirlenememiş olması cümle öğelerinin tartışmalı konularındandır. Kimi araştırmacılar tarafından dolaylı tümleç kabul edilen bir öge, kimileri tarafından zarf tümleci olarak değerlendirilebilmektedir. Özellikle morfolojik açıdan dolaylı tümlece benzeyen ancak işlev ve anlam bakımından zarf özelliği gösteren öğelerin hangi başlıkta değerlendirileceği konusunda araştırmacılar arasında fikir ayrılıkları mevcuttur.

Ergin (1993), yaklaşma (+A), bulunma (+DA) ve ayrılma (+DAn) eklerinden birini alan cümle ögesini her zaman yer tamlayıcısı kabul eder. Şimşek (1987) de bu ekleri alan her yapıyı zaman ve tarz bildirir de dolaylı tümleç sayar. Gencan (1975) ise -A veya -DAn takısı alarak ilgeçlerle öbekselen yapıların yüklem belirteci olduğunu ifade eder. Karahan'a göre tarz, zaman ve miktar anlamı taşıyan yaklaşma, bulunma ve ayrılma eki almış unsurlar yer tamlayıcısı değil, zarf tümlecidir (Karahan, 2014:56). Delice de bu yapıları Karahan gibi zarf tümleci olarak değerlendirir (Delice, 2003:140).

Yaklaşma, bulunma ve ayrılma eki almış yapıların hangi öge içerisinde değerlendirileceği konusundaki anlaşmazlığın temel sebebi, araştırmacıların

değerlendirmelerinde kullandıkları ölçütlerin farklılığıdır. Erden, "...dolaylı tümleş ve zarf tümleci ise bütün gramer kitaplarımızda yer alır; ancak dikkat edilirse araştırmacılarımızın bu iki ögeyi birbirine karıştırdıkları, birinin dolaylı tümleş saydığı cümledeki belli bir unsuru bir başkasının zarf tümleci saydığı görülür." değerlendirmesinde bulunur ve ortak ölçüt belirleme gerekliliği üzerinde durur (Erden, 1998:107-115). Bu konudaki karışıklığın sebebi olarak araştırmacıların farklı ölçütler kullanmalarını gösteren Cemiloğlu ise araştırmacıların bir kısmının çekim ekinin özelliğinden, diğer kısmının ise bu ekin fonksiyonundan hareket ettiğini söyler (Cemiloğlu, 1991:29).

Tasnif ve tanımlamalarda şekil ve işlev birlikte ele alınmalıdır. Gramer kavramlarını ve kategorilerini isimlendirirken sadece şekli veya sadece işlevi ele almak doğru bir yol değildir. En uygunu isimlendirilecek unsurun hem şeklini hem de işlevini dikkate almaktır. Şayet isimlendirilecek unsurun (kelime, ek, kelime grubu, cümle unsuru) birden fazla işlevi varsa baskın ve işlek olan özelliği dikkate alınmalıdır (Ercilasun, 1995:62).

Ergin ve Şimşek gibi yapı özelliklerini dikkate alan araştırmacılar bu unsurları dolaylı tümleş olarak kabul etmiş, Karahan ve Delice gibi yapı ve işlev özelliklerini birlikte değerlendirenler ise bu yapıları zarf tümleci saymışlardır.

Demir'e göre cümledeki işlevi ve anlamı ayrı olan ögeleri morfolojik benzerlikten dolayı aynı terimle adlandırmaya çalışmak birtakım sorunlara yol açmaktadır. Farklı unsurları aynı terimle karşılamak pedagojik açıdan mümkün değildir (Demir, 2003:407-422). Naskali de yer tamlayıcısı ile zarf arasındaki tek farkın morfolojik gerekçelere dayandığını, "Beşte geldim." ve "Şimdi geldim." cümlelerindeki "beşte ve şimdi" kelimeleri arasında fonksiyon açısından bir fark bulunmadığını, hâlbuki bunlardan ilkinin morfolojik gerekçelerle yer tamlayıcısı, diğerinin ise zarf sayıldığını söyleyerek cümlelerin unsurları bahsinin yeniden ele alınması ve bu unsurları belirleyen kıstasların neler olduğunun ortaya konulması gerektiğini vurgular (Naskali, 1993:53-54).

Zarfin bir kelime türü mü yoksa cümlelerin ögelerinden biri mi olduğu da Türkiye Türkçesinin tartışmalı konularındandır. Cümle ögelerinin kelime türlerine göre belirlenmesi zarf tümleci-dolaylı tümleş, edat tümleci-zarf tümleci ayrımlarında sorun yaratmaktadır. Üstüner, "Cümle Ögeleriyle İlgili Karışıklıklar" adlı

makalesinde cümle ögelerinin kelime türlerine göre belirlenmesinin bizi ünlem tümleci, bağlaç tümleci gibi yeni ögelere iteceğini dolayısıyla cümle unsurlarının işlevi esas alan bir bakış açısıyla tespit edilmesi gerektiğini belirtir (Üstüner, 1998:18-31).

1.2.5.7. Edat Tümleci Sorunu

Tümcenin temel ögeleriyle yardımcı ögelerinden düz tümleş, dolaylı tümleş ve belirteç tümlecinin tanımları dışında kalarak tümcenin anlamını çeşitli yönlerden tamamlayan tümleşlere veya tümcenin hiçbir ögesi ile ilgisi bulunmayan kelime, kelime grubu, deyim ya da tümce niteliğindeki sözlere ilgeç tümleci denir (Kükey, 1975:172).

Dizdaroğlu, bu tümleşleri ilgeçlerden ya da başka dil birliklerinden oluşan, cümleye çeşitli anlam ve anlatım özellikleri katan tümleşler olarak değerlendirir. Dizdaroğlu'na göre cümlelerin yardımcı ögeleri arasında edat tümleşleri de bulunur. Bu tümleşler diğer ögeler gibi yüklemle bağıntılı değildir. Yalnız durumda da öbekleşmiş hâlde de olabilir. Yalnızca edat soylu sözcüklerle değil, başka sözcüklerle de kurulabildikleri için bu tümleşlere "edatlı tümleş" demek daha uygundur (Dizdaroğlu, 1976:153).

Ediskun da bu tümleşlerin varlığını kabul eder ve edat tümleşlerini cümlelerin yardımcı ögeleri arasında sayar (Ediskun,1999:362).

Bu tümleşleri ilgeçli tümleş olarak adlandıran Kahraman ise çekim ilgeci olarak kullanılan kelimelerin oluşturdukları tüm öbekleri bu öge içerisinde değerlendirir. İlgeçli tümleşler, işlev ve anlam bakımından zarflara benzer ancak yükleme çekim ekleri ile bağlanma yönünden zarflardan ayrılır. (Kahraman, 1996:190).

Mehmedoğlu, üzerinde vasıta ile hareket icra edilen öge olarak tanımladığı bu tümleci "dolaylı nesne" olarak adlandırır (Mehmedoğlu, 2001:80).

Edat tümleci teriminin doğru bir kullanım olup olmadığı, edat tümleşlerinin varlığı-yokluğu meselesi tartışmaya açıktır. Üstüner'e göre Türkiye Türkçesinde bazı kelime ve kelime gruplarının cümlelerin hangi ögesine dâhil edileceği ile ilgili farklı

yorumlar bulunmaktadır. Bunlardan en çok tartışılanı ise edat tümlecidir (Üstüner,1998:18:31).

Dizdaroğlu, “Edat Tümleçleri Üzerine” adlı makalesinde cümle çözümlemesinde hiçbir kelimenin ya da kelime grubunun açıkta kalmaması ilkesinden hareketle edat tümleçleri sorununun bir sonuca bağlanması gerektiğini belirtir. Edat tümleçlerini kabul etmediğimizde bazı cümle öğelerinin çözümlemesinin eksiksiz yapılamayacağını, dolayısıyla edat tümleçlerinin cümlelerin yardımcı öğeleri içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder. Dizdaroğlu’na göre edat tümleçleri yalnızca edatlarla kurulmaz, başka sözcük türleri de cümlede yüklendiği göreve göre edat tümleci olabilir. Dizdaroğlu, çalışmasında Gencan ve Ediskun’un edat tümleçleri ile ilgili düşüncelerine katıldığını, Türk cümle yapısında edat tümleçlerinin varlığının görmezden gelinemeyeceğini belirtir (Dizdaroğlu,1968:579-582).

Gencan’a göre edatların iki çeşit görevi vardır. Bunlardan ilki özne ve tümleçler arasında ilgi kurmaktır. Edatlar, bu görevi yüklendiklerinde bağımsız bir öge olamazlar. Edatların diğer görevi ise sözcüklerle yüklem arasında ilgi kurmaktır. Bu görevleriyle yüklemi çeşitli yönlerden tümledikleri için tümleç olarak değerlendirilmelidirler (Gencan, 1967:908).

Bilgegil, tümleçleri kavram esasına göre “nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci” olarak üçe ayırır. Edat tümleçlerinin morfolojik esaslara göre tümleç sınıflandırmasına dahil edildiğini, sınıflandırmanın kavram ya da morfolojik esas dikkate alınarak yapılması gerektiğini belirtir (Bilgegil, 1984:30).

Özmen’e göre edat, bağlaç, ünlem gibi yüklem ile doğrudan bağlantısı olmayan, yükleme sorulan hiçbir soruya cevap vermeyen öğeler bağımsız tümleç olarak adlandırılmalıdır (Özmen, 1995:224).

Ertuğrul, edatların sözcük ve sözcük öbekleri arasında ilgi kurmaya yardımcı olduğunu, bu nedenle tek başına cümlelerin ögesi kabul edilemeyeceğini ifade eder (1968, 680:684).

Edat tümlecinin yüklemlerle veya diğer öğelerle mi yoksa yalnızca sözcüklerle mi ilişkili olduğu, hangi unsurların edat tümleci kabul edileceği ve bu tümleçlerin cümle tahlilinde nasıl tespit edileceği gibi pek çok sorun tartışmaya ve izaha muhtaçtır (Akın, 2007:215).

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya konu olan eserlerdeki tüm cümleler bağlanma şekillerine, yüklem türüne, yüklem yerine ve anlam özelliklerine göre incelenecek, her iki eserle ilgili tespitler ilgili konu başlıklarında grafik ve tablolarla gösterilecektir. Kelime grupları da Karahan'ın tasnifine uygun olarak 14 ana başlıkta ele alınacak, kelime gruplarının tanımı, yapısı, türü, görevi ve diğer kelime gruplarıyla ilişkileri her iki eserden seçilecek örneklerle açıklanacaktır.

Serçekuş adlı eserde 1260, Yürekdede ile Padişah'ta ise 771 cümle tespit edilmiş; Serçekuş'ta cümle özelliği göstermeyen 94, Yürekdede ile Padişah'ta ise 68 yapıya rastlanmıştır. Cümle özelliği göstermeyen yapılar, eksiltili cümleler başlığında gösterilmiştir.

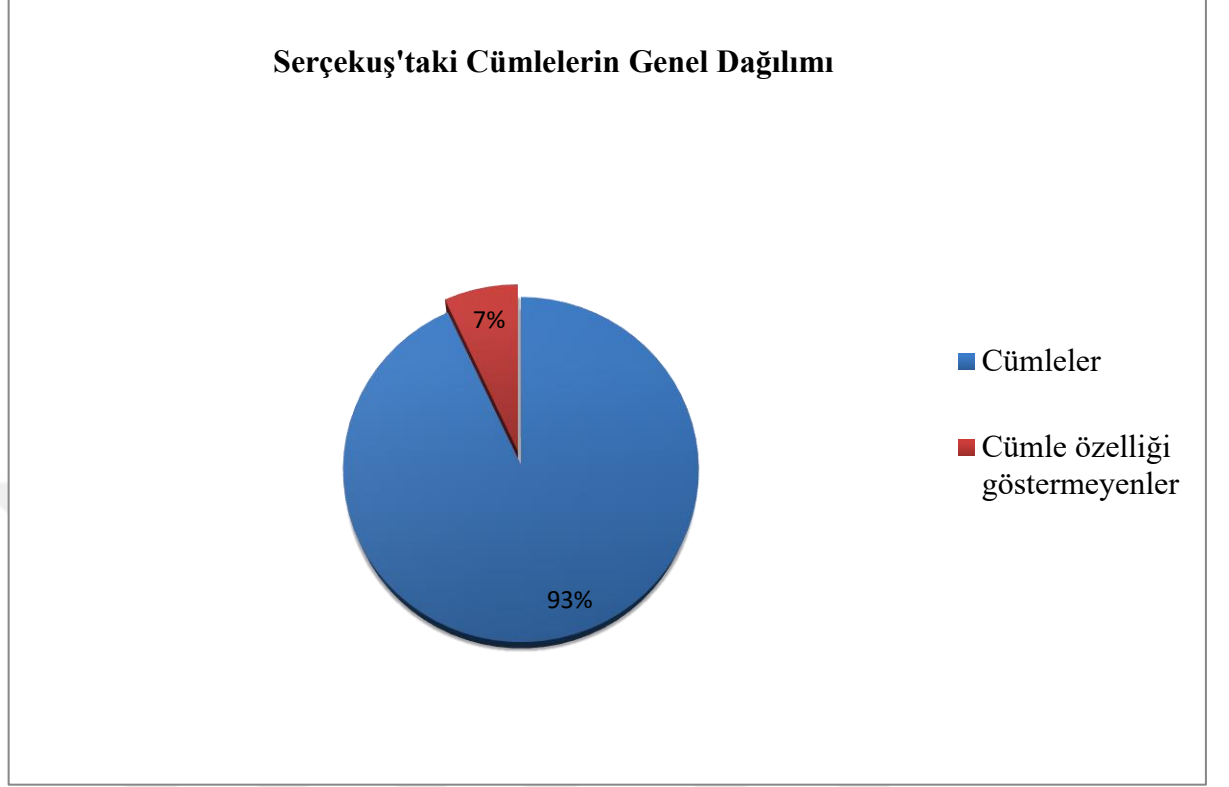
Tablo 1. Serçekuş'taki Cümlelerin Dağılımı

ADI	SAYISI
CÜMLELER	1260
CÜMLE ÖZELLİĞİ GÖSTERMEYENLER	94
TOPLAM	1354

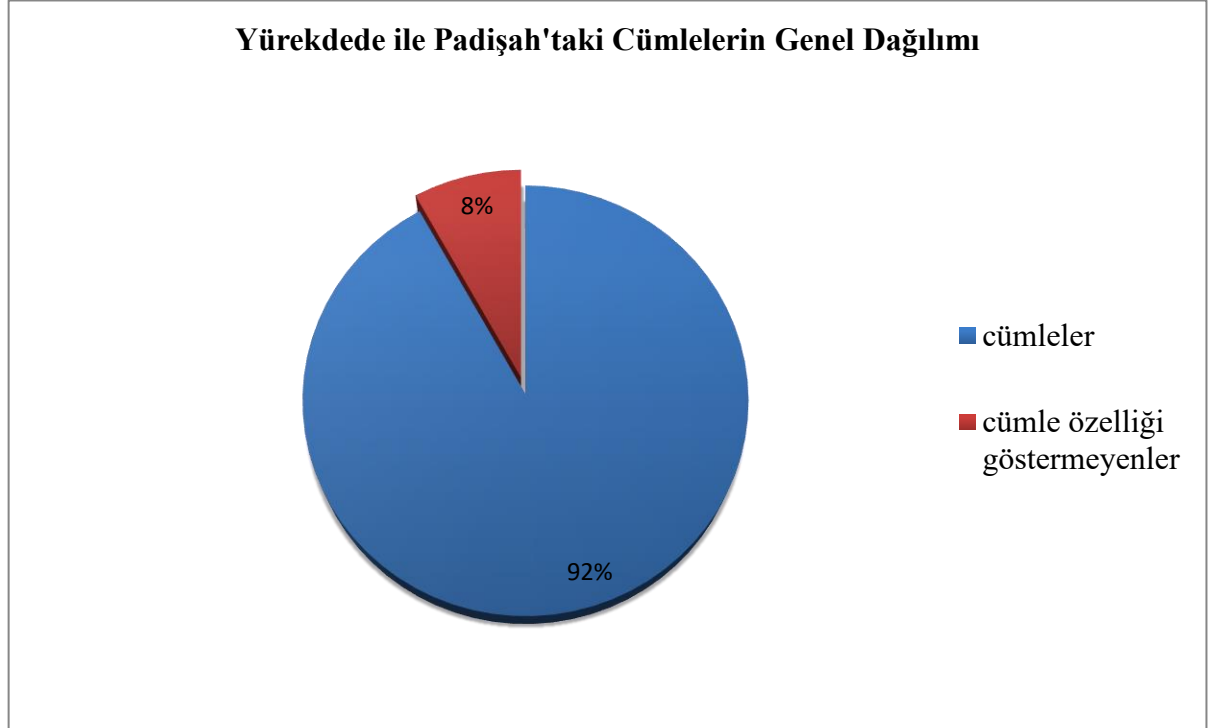
Tablo 2. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Dağılımı

ADI	SAYISI
CÜMLELER	771
CÜMLE ÖZELLİĞİ GÖSTERMEYENLER	68
TOPLAM	839

Grafik 1. Serçekuş'taki Cümlelerin Dağılımı

Grafik 2. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Dağılımı

2.1. Cümle Türleri

2.1.1. Cümlelerin Bağlanma Şekilleri

Anlamı tüm yönleriyle aktarmada kimi zaman tek bir cümle yeterli olmayabilir. Bu durumda cümleler farklı şekillerde bir araya getirilerek dil birlikleri oluşturulur. Birden fazla cümle birliklerinin oluşturulmasında ortak cümle ögelerinden, bağlama edatlarından, ortak kip/şahıs eklerinden ve anlam ilişkilerinden yararlanılır.

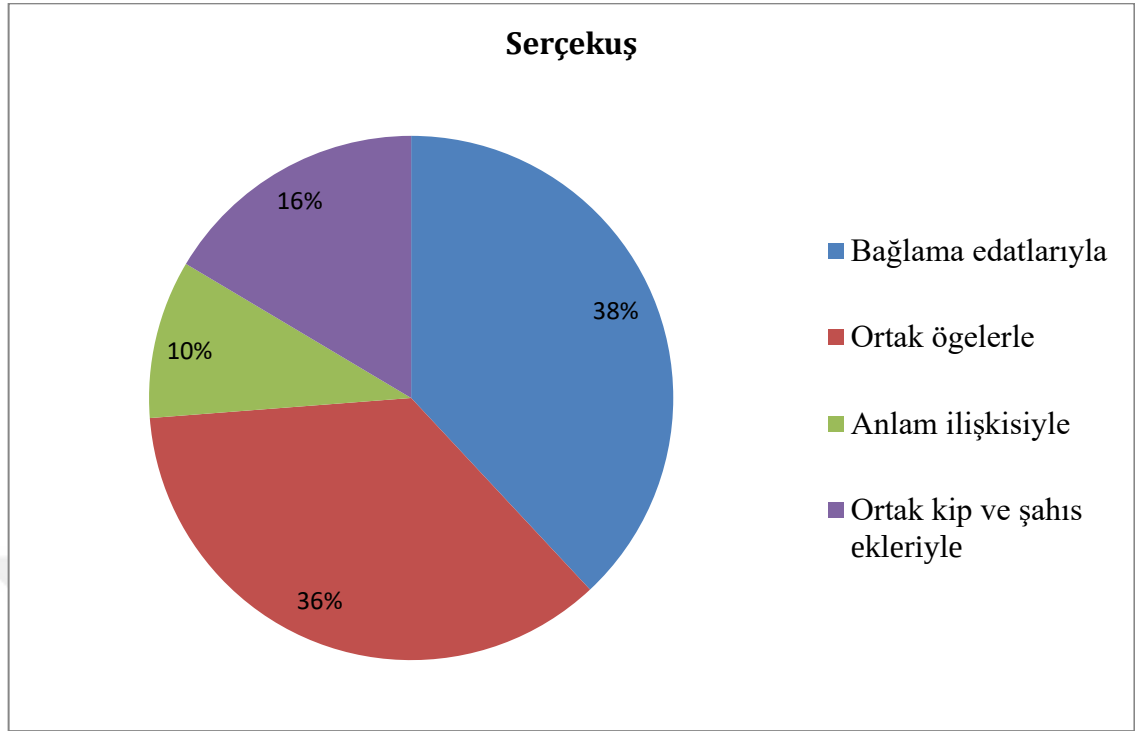
Tablo 3. Serçekeş'taki Cümlelerin Bağlanma Şekillerine Göre Dağılımı

ADI	SAYISI
BAĞLAMA EDATLARIYLA	148
ORTAK ÖGELERLE	139
ANLAM İLİŞKİSİYLE	38
ORTAK KİP VE ŞAHIS EKLERİYLE	64
TOPLAM	389

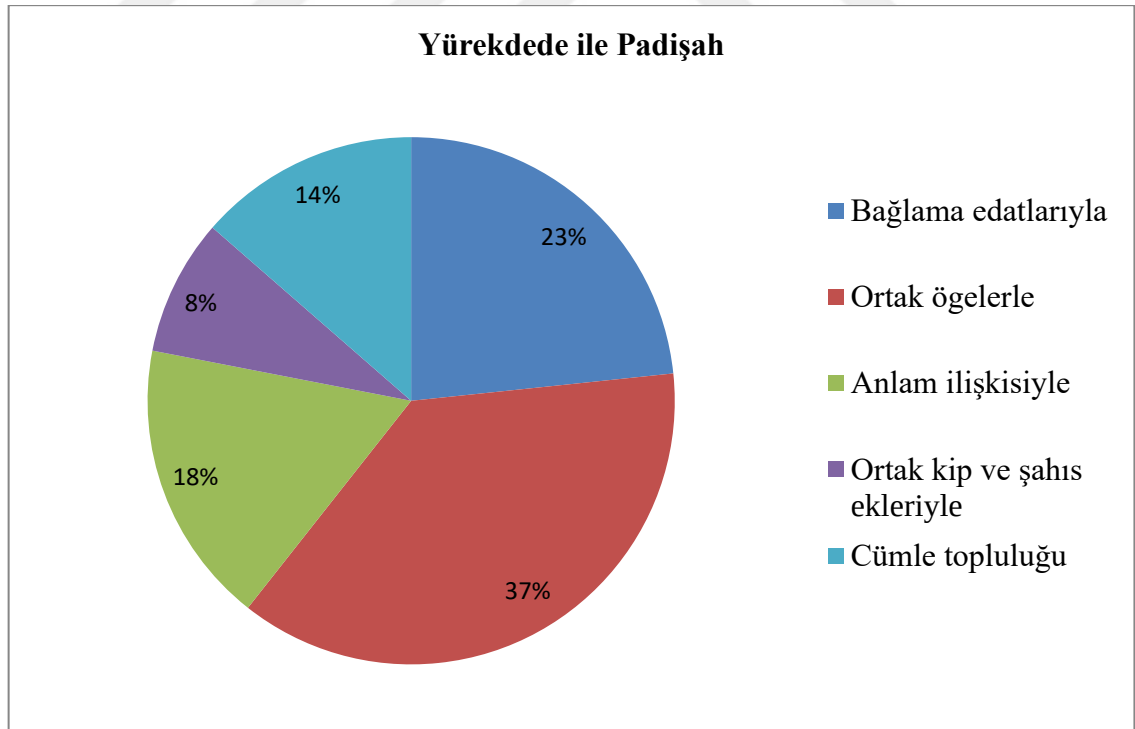
Tablo 4. Yürekdede ile Padişah Adlı Eserdeki Cümlelerin Bağlanma Şekillerine Göre Dağılımı

ADI	SAYISI
BAĞLAMA EDATLARIYLA	67
ORTAK ÖGELERLE	107
ANLAM İLİŞKİSİYLE	50
ORTAK KİP VE ŞAHIS EKLERİYLE	24
TOPLAM	248

Grafik 3. Serçekuş'taki Cümlelerin Bağlanma Şekillerine Göre Dağılımı

Grafik 4. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Bağlanma Şekillerine Göre Dağılımı

2.1.1.1 Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

Edatlar, aralarında anlam ilişkisi bulunan birden çok cümleyi birbirine bağlamak amacıyla kullanılabilir. Edatların görevi; benzetme, sıralama, karşılaştırma, açıklama, amaç, sebep, sonuç, eşitlik vb. gibi anlam ilişkileriyle cümleleri birbirine bağlamaktır.

“Türkçe, bağlama edatları bakımından zengin bir dildir. Birden fazla cümle, bağlama edatları aracılığıyla açıklama, karşılaştırma, sonuç gibi anlamlar bakımından birbirine bağlanabilir.” (Karahana, 2014:85).

“ve” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

“Ve bağlama edatı, iki veya daha fazla cümle/cümle topluluğunu sıralama, sebep, sonuç vb. anlam ilişkilerine göre birbirine bağlar.” (Karahana, 2014:87).

Uyanıyorlar ve bununla birlikte, karanlığa rağmen, görüyorlar ki; gök açılıyor **ve** oradan Allah’ın yolladıkları bölük bölük yeryüzüne iniyor. (S 6)

Uyku kanatlarının altına gizleniyor **ve** onu tekrar uyutmak istiyor (S 9)

Allah onları güzelce uyuttu **ve** güzelce uyandırdı. (S 7)

İşte o zaman gerçekten uyandı **ve** yuvasından dışarıya baktı.(S 11)

Ortalık henüz karanlıktı **ve** birkaç metre ilerisini ancak görebiliyordu. (S 11)

Mat bir ışıltıyla duruyor **ve** büyük aynasında yöredeki dağları yansıtıyor. (S 16)

Hipnotize edilmişler gibi susuyor **ve** hiç kırpmadıkları gözleriyle önlerine ne gelirse ona bakıyorlar. (S 21)

Böylece mesela tarhananın içindeki yoğurdun, tahılın, tuzun, yağın ve kendisine sarfedilmiş emeğin hiçbirini zayi etmeden bir bir ortaya çıkarır **ve** onları birbirine katarak çoğaltır. (S 27)

Sofra bezinin önüne düşmüş ekmek kırıntılarını, herkes kendi önündekini topluyor **ve** besmele ile ağzına atıyor. (S 30)

Sanki birazdan her yanı tufan götürecek **ve** yuvalarına taşımak için bir şey bulamayacaklar.(S 31)

O, güneş doğarken, onu bekliyor gibi ufka doğru duruyordu **ve** güneş belirince gözlerini kırıştırdı.(S 33)

Tüylerinin dibinde belirip tenini yakan terlerden kurtulmak için damın süyüğünden, henüz güneşin erişmediği bir yerler araştırdı **ve** hemen altındaki merdiven korkuluğuna sıçradı. (S 39)

Serçekuş bu üçgenin içine girmişti şimdi **ve** tatlı tatlı ısınıyor **ve** başını çevirip kendisini her gün böylesine ısıtan güneşin ta içine kadar bakmak istiyordu.(S 41)

Ağacın koca gövdesi dallarla saçaklanarak incele incele bu noktaya kadar geliyor **ve** burada küçük Serçekuş'un ağırlığı ile sallanacak kadar inceliyordu. (S 47)

Bir türlü birinde karar tutturamadı **ve** tümünü bırakıp dünyaya bakmaya başladı. (S 47)

Etrafındakiler sırf onun ağzından çıktığı için akılları, içlerine katlana katlana dinledikleri bu ihtiyarı Serçekuş da çınar yaprakları arasından dinlerken korktu ki aldığı lezzetle heyecanlanacak **ve** dinleyenlerden birinin omzuna konarak ihtiyarın nurlu yüzüne bakmaya başlayacak. (S 50)

Kadınlar da yetişkin kızlarla beraber tarlalarda, bahçelerde erkeklerle beraber çalışıp duruyor **ve** öğle yemeği için götürülmüş azıkların başına bir hâl gelmesin diye sık sık bakışlarını o yana çeviriyorlar. (S 57)

Ötekiler homurdanarak uyandılar **ve** içlerinden: Allah belanı versin, senin dediler. (S 62)

Sanki bugün ne kadar uçabilirse o kadar tarihe yazılacak **ve** gelecek kuşlarca hatırlanacak **ve** anlatılacaktı. (S 66)

Şimdi kıyıya bakıyor **ve** yavaş yavaş gömülüyordu. (S 92)

Hemen duydu **ve** doğruldu nine, lâilâhe illallah diyerek. (YP 11)

İşte, demiş **ve** küçük bir bakır lira göstermiş. (YP 18)

O hiç kımıldamayınca padişah da ona yaklaşır gibi olmasına rağmen, insanlar sarmış etrafını **ve** oradan uzaklaşır gibi olmuş. (YP 59)

“ki” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Türkçe söz diziminde yardımcı unsur başta, asıl unsur sonda bulunur. Ki bağlama edatıyla bağlanan cümlelerde yardımcı unsur çoğunlukla asıl unsurdan önce yer almaktadır. Dolayısıyla “ki” bağlama edatıyla bağlanan cümleler genellikle Türkçenin söz dizimine aykırı yapıdadır.

Bu cümleler, bir temel cümle ile onu tamlayan yardımcı cümleden oluşur. Temel cümle, yardımcı cümleden önce yer alır (Özkan ve Sevinçli, 2013:204).

Düşünelim **ki** bazıları şöyle yapıyor. (S 6)

Onlar kayalarının üzerinde öyle bir kanat vurmaya başlarlar **ki** uyku kayalara çarpılıp kalır. (S 14)

Bilinemez **ki** acaba Serçekuş onunla mı karşılaşacak? (S 20)

Biliyorlar **ki** çocukları, ana babası da olsa hep yalnız yaşıyor, hep yalnız uyunuyor. (S 45)

Evler, ağaçlar ve göl öyle küçük görünmeye başladı **ki** onlar gerçekten böyle küçükmüşler gibi korktu. (S 46)

Etrafındakiler sırf onun ağzından çıktığı için akılları, içlerine katlana katlana dinledikleri bu ihtiyarı Serçekuş da çınar yaprakları arasından dinlerken korktu **ki** aldığı lezzetle heyecanlanacak ve dinleyenlerden birinin omzuna konarak ihtiyarın nurlu yüzüne bakmaya başlayacak. (S 50)

O kadar yüksek sesle gülüyordu **ki** tabiat bile duyulmuyordu. (S 78)

Köye öyle bir gelmeye başlamış **ki** yaylanın kokusu, bu yıl yaylaya ilk kez gidecek olan yeni doğmuş bebeler bile, başlarını o yönden başkasına çevirmiyor. (YP 8)

Derken, bir gün ahıra girmişler **ki**, eşekciğin nalları havada. (YP 15)

Orada bir de bakmış **ki** kimsenin dönüp bakmadığı bir küçük deve boynunu bükmüş alıcısını bekler. (YP 16)

Dağ böceklerinin türlü çeşitli kokuları öyle bir karıştırıyor **ki** birbirine, içine çekenin aklı sarhoş olup, dimağı duruyor. (YP 21)

İşte o anda Yürekdede, karısı Ayşe Nine ve devecik, üçü birden gördüler **ki** taa uzaklardan gelenler var. (YP 30)

Tümünüz de çadıra sırtınızı dönüp oturdunuz, yani şöyle düşündünüz **ki**, bir namahrem varsa gözümüz istemeden de olsa ilişir günah olur. (YP 34)

Orada bakmış **ki** kalabalık çok mu çok. (YP 59)

Öyle bir utanmış **ki** hemen başını öne başını öne indirmiş. (YP 60)

“fakat” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Tavuklar bür süre kovalandıkları yerde bekliyor, huzursuz kımıldıyor ve **fakat** kenardan kenardan sokuluyor ve yemlenmeye başlıyorlar. (S 32)

Su, seyirler gibi küçük titremeler içerisinde, sanki sazlıkların arasına doğru çabalıyor, **fakat** orada artıp yükselmiyor. (S 63)

Yürekdede at pazarına inmiş ki kendilerine göre bir eşekcik alsın, **fakat** bir türlü münasibini bulamamış. (YP 16)

Şehrin ışıkları tümünden kararıyor ve **fakat** onun üzerine doğru başka bir ışık ağmaya başlıyor. (YP 23)

“ne...ne ” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bu edat, eş görevli ögeleri birbirine bağlamak ya da cümleye olumsuz anlam katmak amacıyla kullanılır.

Fakat incecik boynunun etrafına baş parmağı ile işaret parmağını yeteri darlıkta bir halka yaparak ve diğer parmaklarıyla avucunun içine gerekli bombeliği vererek onu **ne** öldürecek kadar sıktı **ne de** kaçmasına yarayacak kadar gevşek bir şekilde tuttu. (S 86)

Fakat **ne** bıkkınlık doğmuş içlerinde, **ne** bir değişiklik olmuş dünyaya bakışlarında. (YP 8)

“çünkü” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bu edat, sebep- sonuç ilişkisi ile birbirine bağlı cümlelerin kuruluşunda yer alır. Birinci cümleden sonra gelerek cümleler arasında sebep-sonuç ilişkisi kurar.

Korkunç bir şekilde hayıflanacak **çünkü** vuramadı. (S 26)

“ama” Edatıyla Bağlanan Cümleler

Uyumak kolay ve hoş **ama** güneşin sonrasına kalmak acı. (S 9)

Avcı çocukları alınmasınlar **ama** bütün bir günü bir avcının yanında geçirmek istemiyoruz. (S 25)

Evet durmadan şarkılar söylüyorlar **ama** azıksız kaldıkları yok. (S 33)

Çocukların sapan lastiklerini düşünürken soğuk soğuk sırtı ürperiyordu **ama** bu kez bütün varlığının derinlerinde, yalnız kendi kanıyla ilgili değil tersine bütün kuş neslinin kanıyla ve devamıyla ilgili çok derin, alabildiğine derin ve o nispette kendi can emniyetini aşan, kendi canını düşünmeyi aşan bir korku duydu. (S 40)

Yatık yatık doğup batmaya başladığı zamanlar ağaçlar yapraklarını döküyor, toprak üşüyor, beyaz karlar, üşütücü rüzgârlar, dondurucu ayazlar dünyaya çörekleniyor, **ama** dik dik doğup batmaya başladığı zamanlar ağaçlar küçük tomurcuklardan başlayarak yapraklar çiçek açıyor, meyveler veriyor, her şey ölümden kalkar gibi dirilmeye başlıyor ve kuşlar da insanlar da adeta sokaklara dökülüyor ve cıvıldaşıp kaynaşıyorlardı. (S 41)

Bazıları vardır ki az konuşurlar **ama** o bile çoktur. (S 50)

Avcıya doğru döndü **ama** ondan önce kendisine doğrultulan namluyu gördü.(S 69)

Mesele ne, diye sormak istedi **ama** bunu içinden geçirmeye bile korktu. (S 72)

Bir süre ateş etmesini beklediler **ama** etmiyordu. (S 76)

Sen hiç kimseye muhtaç değilsin **ama** biz hepimiz sana muhtacız. (YP 21)

Kış iyiymiş iyi olmasına, **ama** yazın durulmazmış buralarda. (YP 7)

Ha bu kabileyle ha o kabileyle derken bütün köy boşaldı **ama** Yürek Dedeyle karısı Ayşe Nine köyde kaldı. (YP 9)

Yürekdede'yle karısı üzülmüş yakınmış **ama**:

-Takdir-i İlahi deyip teselli bulmuşlar. (YP 16)

Adam bir rakam söylemek için uğraşıp duruyormuş, **ama** yine de söyleyemiyormuş. (YP 18)

Sen hiç kimseye muhtaç değilsin **ama** biz hepimiz sana muhtacız. (YP 21)

Oğul, bir sırlı söz söyletti sana yaradan, bir şey anladım **ama** istersen sen de anlat. (YP 33)

Yaşın seksen doksan olmuş **ama** gözlerin, aklın, görüşün hâlâ zipzinde. (YP 34)

Gitmeye gitmek istiyorum **ama** orada nasıl davranacağımı bilemiyorum. (YP 55)

Şehir, elini şöyle uzatsan tutacaktı gibi bir uzaklıkta görünüyormuş **ama**, sabahın bu erken saatinde yola çıkışıyla cumaya zor yetişecekmiş Yürekdede. (YP 58)

“ancak” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Her şey bitmiş gibi, bitebilir, **ancak** bitmeyebilir de ve böyle önemli ve benim asla karışamayacağım böyle bir anda da yine de bana bırakılan bir şey var. (S 78)

Çok geçmedi, ağzı da suyun içine girmiş, **ancak** yukarı kaldırdığı burnu ile zor zoruna nefes alan, kollarını suyun üzerine gövdesinin batmasını engellesin diye açmış olan avcı, Serçekuş'u ağzında kalınca bir ipin ucuyla kendine doğru sazların arasında ve suyun yüzünde bata çıka uçmaya çalışırken gördü. (S 94)

“veya” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Bakışıyor, birbirlerini itiyor, sessizce oturuyor, tek başlarına koşuyor **veya** gece uyudukları halde doymadıkları bir uykuyla sedirlerin üzerinde uyumaya devam ediyorlar. (S 31)

Bitirdi **veya** yine nefes almak için ara verdi. (S 44)

Onu uyumazsa bir başkası onu uyuyamaz **veya** alıp götüremez? (S 46)

Bu atışların bazıları isabet ediyor ve Serçekuş, vurulan ördeğin veya yabankazın, her neyse, düşünce pat diye çıkardığı sesi duyuyor **veya** duyduğunu sanıyordu. (S 53)

O zamana kadarsa mutlaka bir hal çaresi bulur **veya** birileri gelir. (S 91)

“hem...hem” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Burası birbirine açılan iki odacıktan ibaretti ve **hem** depo görevini görüyor **hem de** dilediklerinde, mesela birdenbire dışarıda durulamayacak kadar kötüleşen havalarda sığınmalarına yarıyor, diledikleri zaman ise gelip dinleniyor, çay kaynatıyorlardı. (S 61)

Zavallılar **hem** susamışlar **hem** acıkmışlar. (YP 35)

Hem yol yürüdüler yavaş yavaş, **hem de** Ayşe Nine’nin bir gün önce açmadığı mevzuyu açıp, bol bol konuştular. (YP 70)

“hatta” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Onlardan da kimi birbirlerini görmeden duramaz, hasret gidermek için nice çöller aşar, kimileri de birbirlerinin kanını döker, **hatta** içer. (S 16)

Birlikte ava çıkıp saatlerce bazen günlerce birlikte olabiliyor, karşılıklı yemek yiyor, konuşuyor ve **hatta** şakalaşabiliyorlar. (S 19)

Sen de bilirsin ki buna ancak bir küçük eşekcik verirler, **hatta** vermezler bile. (YP 19)

“ya...ya” Bağlama Edatıyla Bağlanan Cümleler

Ne kadar günahkâr olmalıyız ki, Allah’ı hatırlamak için **ya** bir izzet ikram olacak, **ya** bir musibet, **ya da** bir misafir konuk gelecek. (YP 36)

Tablo 5. Serçekuş’ta Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

ADI	SAYISI
“VE” İLE BAĞLANAN	112
“Kİ” İLE BAĞLANAN	21
“AMA” İLE BAĞLANAN	14
“VEYA” İLE BAĞLANAN	5

“NE...NE” İLE BAĞLANAN	2
“HEM...HEM” İLE BAĞLANAN	1
“FAKAT” İLE BAĞLANAN	1

Tablo 6. Yürekdede ile Padişah’ta Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler

ADI	SAYISI
“VE” İLE BAĞLANAN	67
“Kİ” İLE BAĞLANAN	33
“AMA” İLE BAĞLANAN	16
“HATTA” İLE BAĞLANAN	1
“NE...NE” İLE BAĞLANAN	1
“HEM...HEM” İLE BAĞLANAN	3
“FAKAT” İLE BAĞLANAN	2

2.1.1.2 . Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler

“Art arda sıralanan cümleler arasındaki anlam ilişkisi, ortak cümle öğeleri ile de sağlanabilir. Bağlantıyı gerektiğinde başka unsurlar destekler, pekiştirir.” (Karahana, 2014:91).

Serçekuş adlı eserde 139, Yürekdede ile Padişah adlı eserde ise 107 cümle ortak öğelerle bağlanmıştır. Her iki eserde kullanılan ortak öğeler aşağıdaki gibidir.

Tablo 7. Serçekuş’ta Ortak Öğelerin Dağılımı

Özne	132
Yüklem	2
Zarf tümleci	15
Nesne	8
Yer tamlayıcısı	2

Tablo 8. Yürekdede ile Padişah'ta Ortak Ögelerin Dağılımı

Özne	94
Yüklem	17
Zarf tümleci	13
Nesne	6
Yer tamlayıcısı	2

Ortak Yüklemlı Cümleler

İçinde kedi gibi mırlıyor, dizlerine bir dermansızlık, yeğine bir eziklik, kanatlarına bir ağırlık **yolluyor**. (S 10)

Yukarıdan, cami avlusunda müthiş boy atmış çınarı görünce onun dalları arasında serin nehirler akıyor, yapraklarından buzlu şelalecikler dökülüyor **sandı**. (S 49)

İlkin biri **hastalandı** sonra öteki. (YP 9)

Deveciğin hem yaşı **küçük** hem de boyu posu. (YP 19)

Ertesi gün ikinci durağa, üçüncü gün de yaylaya **varacaklar**, eğer bir aksilik olmazsa. (YP 20)

Yayıyor sağa, kâinatın öteki ucuna kadar ve sola kâinatın öteki ucuna kadar (YP 23).

Ama güneş bir mevsim **doğar** saat dörtte, bir mevsim ancak zor zoruna sekiz buçukta. (YP 24)

Gönlü bol, yüreği kavi, bileği güçlü **olsun**. (YP 47)

Şimdiden neye karar versem eksik, ne düşünsem yanlış; iş orada belli **olur**. (YP 56)

Ümmeti Muhammed'e önce Allah, Peygamber (**gerek**) sonra siz gereksiniz. (YP 63)

Ortak Özneli Cümleler

(O) İçinde kedi gibi mırlıyor, dizlerine bir dermansızlık, yeğine bir eziklik, kanatlarına bir ağırlık yolluyor. (S 10)

(Onlar) Hipnotize edilmişler gibi susuyor ve hiç kırpmadıkları gözleriyle önlerine ne gelirse ona bakıyorlar. (S 21)

Avcı durmadan gözleyecek ve ateş edecek. (S 25)

(O) Demir bir saçağın önünde çömeliyor, odunları tutuşturuyor ve üzerinde genellikle tarhana çorbasının kazanı kaynıyor. (S 25)

Bakırlar ateşi yavaş yavaş alır ve içindeki nimete yavaş yavaş emdirirler. (S 26)

Onlar da ayakta duruyor ve salınacakları anı sabırsızlıkla bekliyorlar. (S 29)

Bir ağaçkakan ilkin ağaçta açtığı bir kovuğa bir badem sıkıştırmış ha bire takılıyor. (S 33)

Sahi **bunlar** ne zaman uçar, ne zaman avlanır ve yiyip doyarlar. (S 33)

Tavuklar bir süre kovalandıkları yerde bekliyor, huzursuz kımıldıyor ve fakat kenardan kenardan sokuluyor ve yemlenmeye başlıyorlar. (S 32)

O, güneş doğarken, onu bekliyor gibi ufka doğru duruyordu ve güneş belirince gözlerini kırıştırdı. (S 32)

(**Onlar**) Ve büyük balık sürülerinin açık ağızlarına doğru yüzdüklerini nice sonra fark ediyor, kaçmak için çarkediyor, bir süre sonra geriye ne kadar kalabilmişlerse, o mevcutla toplanıp yine bir arada kendilerinden küçük sürülerin yolunu gözlüyorlar. (S 34)

Serçeler çocukların avlanma zamanını çok iyi bilir ve onların gezdikleri yerlerde eğleşmezler.(S 37)

Ve **Serçekuş** onu düşündü ve dönüp ona baktı.(S 42)

O ise susuyor ve önüne bakıyordu.(S 49)

İhtiyar gerçekten başını döndürmüş onu yere düşecek gibi yapmıştı.(S 51)

Kadınlar da yetişkin kızlarla beraber tarlalarda, bahçelerde erkeklerle beraber çalışıp duruyor ve öğle yemeği için götürülmüş azıkların başına bir hâl gelmesin diye sık sık bakışlarını o yana çeviriyorlar. (S 57)

Hem belki bir hayaldi, bir düştü **o**. (S 89)

(**O**) Alabildiğine merhametli, alabildiğine sevecen. (YP 17)

(**Onlar**) Yere yedi kazık çaktılar, çadırın iplerini bağladılar. (YP 20)

(**Sen**) Güneşi alıp götürüyorsun karanlığı çekip getiriyorsun. (YP 21)

Ayşe Nine rahatlıkla uyur, uyanmazmış ondan önce. (YP 24)

Devecik boynunu eğdi, büktü, omzuyla:

-Anlaştık, der gibi sahibinin omzuna vurdu. (YP 40)

O seni alır, sarayına götürür, izzet ikram eder, ihsanlarda bulunur. (YP 50)

(**Ben**)Seni gördüm de kendimden utandım. (YP 51)

(**Sen**) Hoş geldin, sefalar getirdin, kalbime sürur verdin, neş'eler getirdin.
(YP 68)

Yürekdede acele hazırlandı, âsâyı eline aldı. (YP 72)

Ortak Nesneli Cümleler

Allah **onları** güzelce uyuttu ve güzelce uyandırdı. (S 7)

Onları hazırladı ve önümüze koydu. (S 12)

Binlerce yıldan beri **onları** tanıyor ve izlemeye devam ediyorlar. (S 17)

Allah **böyle duayı** seviyor ve kabul ediyor. (S 28)

Ve **bütün bunları** kendisinden kimse saklamıyordu, kaçırmıyordu. (S 36)

Otların içinde, dalların üzerinde, ağaçlar kütüklerinde, toprakta ve meyvelerin dolgun tenlerinde **aradıklarını** ustaca buluyor ve yutuyordu. (S 36)

Onlardan da kimi birbirlerini görmeden duramaz, hasret gidermek için nice çöller aşar, kimileri de **birbirlerinin kanını** döker, hatta içer. (S 16)

Mahir elleri **silahı** doğrulttu ve ateşledi. (S 90)

Derken **ikisini** de uykunun engin yastıkları çağırdı, salıncağına alıp salladı. (YP 22)

Eşyaları hafif ağır böldüler, sırtlandılar. (YP 70)

Ortak Yer Tamlayıcı Cümleler

Ve bütün bunları **kendisinden** kimse saklamıyordu, kaçırmıyordu. (S 35)

Yani düşman bile olsa, kafir bile olsa **onun tahtı saltanatında** rahat eder, huzur bulur, derman kazanır. (YP 42)

Sen **bize** kazandırırısın, kaybettirmezsın. (YP 64)

Ortak Zarf Tümleçli Cümleler

İşte **o zaman** gerçekten uyandı ve yuvasından dışarıya baktı. (S 11)

Şu anda çifteleri kucaklarında arkalarına yaslanmış, ayaklarını botun içine uzatmış oturuyorlar. (S 20)

Avcı **durmadan** gözleyecek ve ateş edecek. (S 26)

Henüz aç değiller, uykuları da yok. (S 20)

Sahi bunlar **ne zaman** uçar, ne zaman avlanır ve yiyip doyarlar. (S 34)

O gün güneş yakıcı, yollar تنها, yemler albenisizdi. (S 48)

Öğleye doğru küçük çocuklar bile duvarların gölgelerine sığınmış, kimileri gölün kıyısında ayaklarını suya uzatmış, kimileri çimenlerin üzerinde mışıl mışıl uykulara dalmışlardı. (S 49)

Su omuzlarına çıktığı zaman görülmemiş bir dehşete kapıldı ve imdat diye bağırmaya başladı. (S 92)

Yani **kış aylarında** muhafazalı olurmuş, korunurmuş evler soğuk rüzgârlara karşı. (YP 7)

O camiye padişah **her cuma günü** gelir, namaz kılar, hutbe okur, va'zu nasihat eder. (YP 49)

2.1.1.3. Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler

Cümleler arasındaki anlam ilişkisini sağlamada ortak kip/şahıs eklerinin de rolü vardır. Bu ekler her cümlede tekrarlanabilir. Ancak tekrardan gerektiğinde kaçmak amacıyla bu eklerin bir kısmı son cümleye kaydırılır. Yükleme isim olan cümlelerde kip ekinin, tek kipli fiillerde şahıs ekinin, birden fazla kipli fiillerde ise ikinci veya üçüncü kip eki ile şahıs ekinin son cümlede kullanımı, cümleler arasındaki anlam ilişkisini pekiştirir (Karahana, 2014:9).

Serçekuş'ta 64 cümle, Yürekdede ile Padişah'ta ise 24 cümle ortak kip/şahıs ekleriyle bağlanmıştır.

Ancak kartal akşamüzeri kasları yorulmuş olarak yuvaya dönünce kendilerine gelir(**ler**) ve korka korka onun iri gözkapaklarının üzerine otururlar. (S 14)

Birbiriyle besleniyor(**lar**), birbirlerini kovalıyor(**lar**), birbirleriyle yan yana oturuyor(**lar**), birbirleriyle yalnızlıklarını gideriyor(**lar**) ve birbirinden kuvvet alarak devam ediyorlar. (S 15)

Binlerce yıldan beri onları tanıyor(**lar**) ve izlemeye devam ediyorlar. (S 17)

Birlikte ava çıkıp saatlerce bazen günlerce birlikte olabiliyor(**lar**), karşılıklı yemek yiyor(**lar**), konuşuyor(**lar**) ve hatta şakalaşabiliyorlar. (S 19)

Botun içine arkalarına yaslanarak oturuyor(**lar**) ve şöyle bir dışarıdan bakmaya o günkü avlarını düşünüyorlar. (S 21)

Tam dös kemiklerinin altında, yeni doğan bir güneş kadar iri ve sıcak ve güzel o istekle gözlerini kapıyor(**lar**) ve zihinlerinde camiye gidiyor(**lar**), orada secde ediyor(**lar**) ve dönüyorlar. (S 25)

Ekmeği dikkatle koparıyor(**lar**), yere düşen kırıntılara avuçlarını açıyorlar. (S 28)

Fundalıklardaki gür çalılarda dibinde, çevik adımlarla, serçe ivecenliğiyle dolanıp dururken üstündeki dallardan başına soğuk sular serpildikçe kikirdeyerek kaçıyor(**du**), havalandırırken silkelenecek üzerindeki suları etrafa saçıyor. (S 38)

Yatık yatık doğup batmaya başladığı zamanlar ağaçlar yapraklarını döküyor(**du**), toprak üşüyor(**du**), beyaz karlar, üşütücü rüzgarlar, dondurucu ayazlar dünyaya çörekleniyor(**du**) ama dik dik doğup batmaya başladığı zamanlar ağaçlar

küçük tomurcuklardan başlayarak yapraklar çiçek açıyor(**du**), meyveler veriyor(**du**), her şey ölümden kalkar gibi dirilmeye başlıyor(**du**) ve kuşlar da insanlar da adeta sokaklara dökülüyor(**du**) ve cıvıldaşıp kaynaşıyorlardı. (S 41)

Onları nasıl tanıyacak(**tı**) ve nasıl kaçacaktı onlardan. (S 46)

O gün güneş yakıcı(**ydı**), yollar تنها(**ydı**), yemler albenisizdi.(S 48)

Öğleye doğru küçük çocuklar bile duvarların gölgelerine sığınmış(**lardı**), kimileri gölün kıyısında ayaklarını suya uzatmış(**lardı**), kimileri çimenlerin üzerinde mışıl mışıl uykulara dalmışlardı. (S 48)

Bir anda başı koparılır(**dı**), tüyleri yolunur, karnı deşilip yıkanır(**dı**), kaşık ucu kadar bir yağın konduğu bir tavada kızarıverirdi. (S 51)

Karşı konmaz bir can korkusu ile köyün bütün çocukları ellerindeki sapanlarla etrafına dizilmişler gibi telaş ediyor(**lardı**), arkasına gizlendiği bütün dalları ve iri iri yaprakları yetersiz buluyorlardı. (S 52)

Böyle düşünüyor(**sun**) ve güzelliğin içindeki “düşünce”yi bulmaya başlıyorsun.(S 88)

Şimdi kıyıya bakıyor(**du**) ve yavaş yavaş gömülüyordu.(S 92)

Bu da bir yana, etrafta her şey sararıp solar(**mış**), hayvanlara yiyecek nesne kalmazmış. (YP 7)

Zaman zaman titriyor(**du**), sarsılıyor(**du**) ve sıcak gözyaşları döküyordu (YP 22).

Beni mahcup eder(**sin**), helâk edersin (YP 29).

O isteğini Allah, Yürekdede’nin yüreğine ilham ederse olur(**muş**), etmezse de olmazmış (YP 30).

Biz de size dua eder(**iz**), teşekkür ederiz (YP 34).

Ancak böyle yaylaya giderken, hep burada konaklar(**ız**), bir veya iki gece ipil ipil yanan ışıklarını seyrederek. (YP 47)

O nice cihatlar etmiş(**tir**), nice küffar tepelemiştir. (YP 47)

Padişah neredeyse diz çöküp Yürekdede’nin elini öpecek(**ti**), kendini açığa vuracaktı. (YP 50)

2.1.1.4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Bir metin peş peşe sıralanmış, aralarında anlam ilişkisi bulunan cümlelerden meydana gelir. Cümleler arasındaki bu ilişkiler sadece bağlama edatları, ortak cümle ögeleri, ortak kip/şahıs ekleri ile sağlanmaz. Zaman, mekân, nesne ve harekete ait kavramlarda karşılaştırma, açıklama, büyüklük-küçüklük, azlık-çokluk, genellik-özellik vb. bakımlardan sıralama, dereceleme; zıt veya benzer kelimelerle oluşturulan anlam paralelizmi, aynı kavram alanına giren kelimeler, iyelik ekleri ve genel olarak bazı içerik özellikleri de cümleler arasındaki anlam ilişkilerini sağlamada yeterli olabilmektedir (Karahana, 2014: 94).

Karşılaştırma İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Onlardan da kimi birbirlerini görmeden duramaz, hasret gidermek için nice çöller aşar, kimileri de birbirlerinin kanını döker, hatta içer. (S 16)

Bazıları vardır ki az konuşurlar ama o bile çoktur. (S 50)

Biri önde, biri bir arşın geride. (YP 12)

Sebeup ve Amaç İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Korkunç bir şekilde hayıflanacak çünkü vuramadı. (S 26) (sebeup)

Yine de durumu pek sağlam değildi, ihtiyarı biraz daha dinlemeye devam ederse pat diye caminin avlusuna düşeceğini hissediyordu. (S 50)

Baba bağılıyor, anne üzülıyor. (YP 9)

Sana layık olamıyorum, yaşlandım, çöktüm, kusura kalma. (YP 12)

Bu deveciğı satmak isteyen sahibi her gün at pazarına getirir, satamaz geri götürürmüş. (YP 16)

Bakmış ki üzülıyor, ilave etmiş: “Çünkü oraya herkes erkek veya kadın, gencecik olarak girecek.” (YP 28)

Dizlerinin üzerine çökmüş, bekliyor, bakalım bugün kapıdan kim girecek diye. (S 31)

Arzettim padişahım, yüzünüzü görmek istedim hamdolsun gördüm de murada erdim. (YP 64)

Zıtlık İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Güneşi alıp götürüyorsun, karanlığı çekip getiriyorsun. (YP 21)

Ben bir bakır bakır liraya verdim deveyi, ben de bir bakır liraya aldım deveciği. (YP 19)

Açıklama İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Bakmış ki üzülüyor, ilave etmiş: “Çünkü oraya herkes erkek veya kadın, gencecik olarak girecek. (YP s.28)

2.1.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

“Cümlenin yüklemi, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isimdir. Yüklemin isim ya da fiil oluşu, sadece anlamı değil cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini de etkiler.”(Karahan, 2014:96).

İncelenen eserlerde tespit edilen isim ve fiil cümlelerinin istatistiği şu şekildedir:

Tablo 11. Serçekuş'taki Cümlelerin Yüklemin Türüne Göre Dağılımı

ADI	SAYISI
FİİL CÜMLESİ	1021
İSİM CÜMLESİ	239
TOPLAM	1260

Tablo 12. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Yüklemin Türüne Göre Dağılımı

ADI	SAYISI
FİİL CÜMLESİ	655
İSİM CÜMLESİ	116
TOPLAM	771

2.1.2.1. Fiil Cümleleri

Yüklemi çekimli bir fiilden oluşan cümlelerdir. Kip ve şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı emir kipinin 2. şahsı dışında daima ekle yapılır. Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılaşılır (Karahan, 2014:96).

Şart kipi dışında fiil kipi ile temel cümle kurulabilir. Bildirme kipleriyle kurulan cümleler bir oluşu, bir durumu, zaman ve mekân içerisinde yargı yoluyla bildirirler (Özkan, Sevinçli;2013:162).

Yüklemi geçişsiz fiil olan cümleler nesne almaz. Yüklemi geçişli bir fiil olan cümlelerde cümle öğelerinin tamamı bulunabilir. Yüklemi edilgen ve geçişsiz fiil olan cümlelerde özne bulunmaz.

Güneş tam doğacakken çıkan hafif bir esintiye kadar, incecik otlar bile hiç kımıldamadan **beklerler**. (S 5)

Bakmasını bilmek için yapılacaklar neler **olabilir**? (S 6)

Eve harcanmamsı gereken onca paranın yola, silaha ve sair av malzemelerine harcandığını **düşünüyorlar**. (S 58)

Ona yaptığını zehir etmekten başka elinden hiçbir şey gelmemesine ne kadar **üzülüyordu**. (S 59)

Kadın yine de lastiğin bir ucundan tutmuş olsa bile, neden vücudu geride ve başı bir bakışa tarafa dönük, geri geri durmadığına **hayıflandı**. (S 60)

Heyhât, insanoğlunu anlayamadan **göçeceğim** şu fani dünyadan. (S 82)

İmkânsız bir umuda kapıldığı için mi yoksa durumunun ümitsizliğinden mi gözlerinden nehirler gibi gözyaşları dökerek ağlamaya **başladı**. (S 93)

2.1.2.2. İsim Cümleleri

Yüklemi çekimli bir isim veya isim soylu bir sözcük olan cümlelerdir.

Şimşek, ad soylu dil birimlerinin de yüklem oluşturduğunu, ad yüklemine doğrudan bir kılış veya oluş bildirmediği için özne dışında bir öge gerektirmediğini, ad cümlesinin özne ile yüklem arasında sıkı bir ilişki üzerine kurulduğunu ifade eder. Ad cümlesinin genellikle özne ve yüklemden oluştuğuna değinir (Şimşek, 1987:67).

Karahan da isim cümlelerinin genellikle özne ve yüklemden meydana geldiğini söyler. Karahan’a göre isim cümlelerinde nesne bulunmaz. Borçlu kelimesinin yüklem olduğu cümleler ise bu durumun istisnasıdır (Karahan, 2014:96).

Ergin’e göre de isim cümlelerinde nesne unsuru bulunmaz. İsim cümlesinin ögeleri özne, zarf ve lokatifli yer tamlayıcısıdır (Ergin, 2005:381).

İsim cümlelerinde zarf ve bulunma ekli yer tamlayıcıları sık kullanılır. En çok kullanılan isim cümleleri “var” ve “yok” isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir (Karahan, 2014:96).

Serçekuş adlı eserde “var” ismi ile oluşturulan 28 isim cümlesi saptanmıştır.

Yürekdede ile Padişah adlı eserde “var” ismi ile kurulan 14 isim cümlesi tespit edilmiştir.

Gelinciklerin kıpkırmızı yaprakları üzerinde buzlanmış çiğ taneleri **var**. (S 5)

Çünkü bu gelincik tarlası **onun evinin bahçesi gibidir**. (S 8)

Dizlerini kırmak ve tekrardan kanatlarının birinin üzerine yatmak **bir saniyelik bir iş**. (S 9)

Yaradanın buyrukları da **bir nimettir**. (S 12)

Allah ne kadar da **cömert**. (S 12)

Yukarıdaki gelincik tarlasından bakıldığında gölün yüzü **kımıldısız**. (S 13)

Bu durgun görünümlü suyun içinde daha adı konmamış türlü çeşitli yaratıklar **var**. (S 15)

Kirpiklerinin dibinde doğuştan koyu bir renk **var**. (S 18)

Yüzünün bir yanı gözünün hemen altından başlayarak dudağının üstünden sağ çenesinin altına kadar iri bir yanık izi ile **kaplı**. (S 18)

Bu konuda yapılacak bir hatayı affedemeyeceği **belli**. (S 19)

Burada yakılan odunların dumanları **bembeyaz**. (S 25)

Helal ekmek peşinde koşacaklar için bütün yeryüzü **cennete ulaştıran yollardır**. (S 28)

Bereket, gözün aydınlığı, zihin parlaklığı **buradadır**. (S 29)

Onun uzak şehirden gelmiş kocaman bir avcıyla akıllara durgunluk veren bir serüveni **var**.(S 30)

Işığın ufuktan başlayarak nasıl bir hızla yeryüzünü aydınlattığını gözlemek **imkansız**.(S 33)

Ama değişen bir şey **yok**. (S 34)

Çoğu zaman onlar da insanlar gibi horozlarla **komşudurlar**. (S 37)

O ihtiyarla bir kartal arasında böyle bir benzerlik **vardı**. (S 50)

Bunu anlayacak olan **sizsiniz**. (S 50)

Serçe eti **yağlı, gevrek ve lezzetliymiş**. (S 51)

Her şeyin, gelişme çağındaki bebelerin bile içinde hayatın ve zamanın peşinden koşarken zedelenen parmak uçlarının izleri **var**. (S 56)

Göl için şişme botları, kıçtan takma küçük bir motor, kürekler, uzun çizmeleri,birkaç sandalye ve üç kanepe, kapkacak vesaire **vardı**. (S 62)

Ama idam mangası önündeki biri gibi **umutsuz bir yoldu** bu. (S 73)

Benim minik hayatımın dekoru bunlar. (S 76)

Bu hayat değerli bir yakut parçası kadar **güzeldi** galiba. (S 87)

Yüzü **canlı ve gergin**. (S 90)

Fakat tepesinde duran kuşlardan, çok uzaklarda süzülüp duran yaban ördeklerinden, kıyıdaki sazlardan, ağaçlardan ve tepelere doğru uzayıp giden ağaçlardan ve yamaçları kaplayan çamlı korulardan ve makilerin geniş yapraklı ağaçların ve tarlaların arasında kıpkırmızı görünen o minicik serçenin evi gibi olan gelincik tarlasından başka bir şey **yoktu**. (S 92)

Koyunlarda, köpeklerde, keçilerde, develerde anlaşılır bir huzursuzluk **var**. (YP 9)

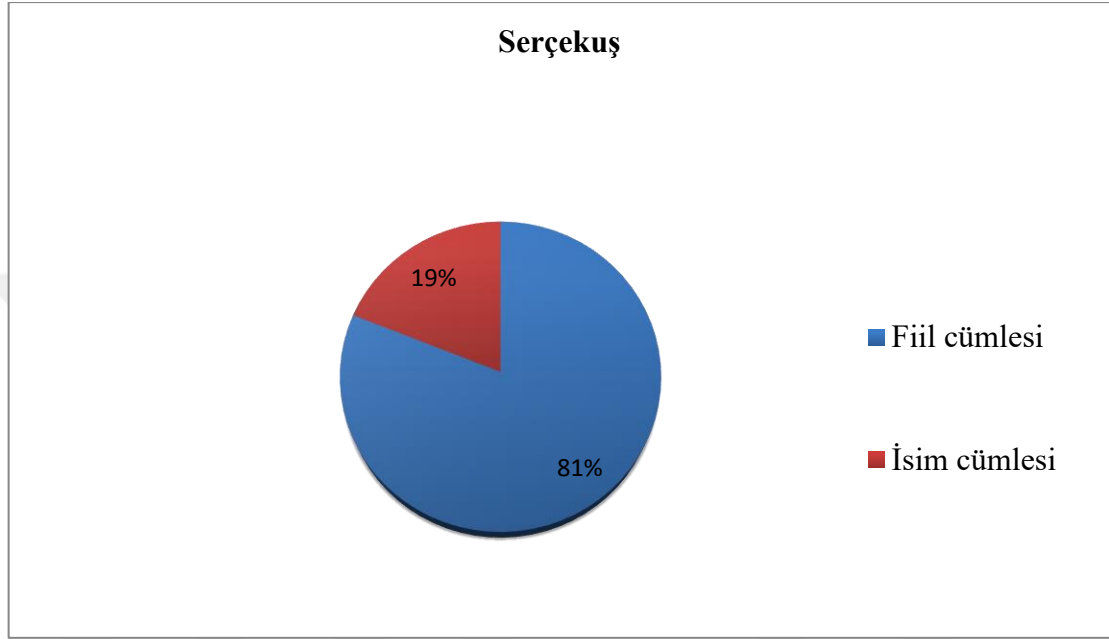
Hakim-i mutlak **sensin**. (YP 14)

Şimdi kainat biraz daha dolu, hayat biraz daha büyük, öte alem bir ganimet gibi **el altında**. (YP 25)

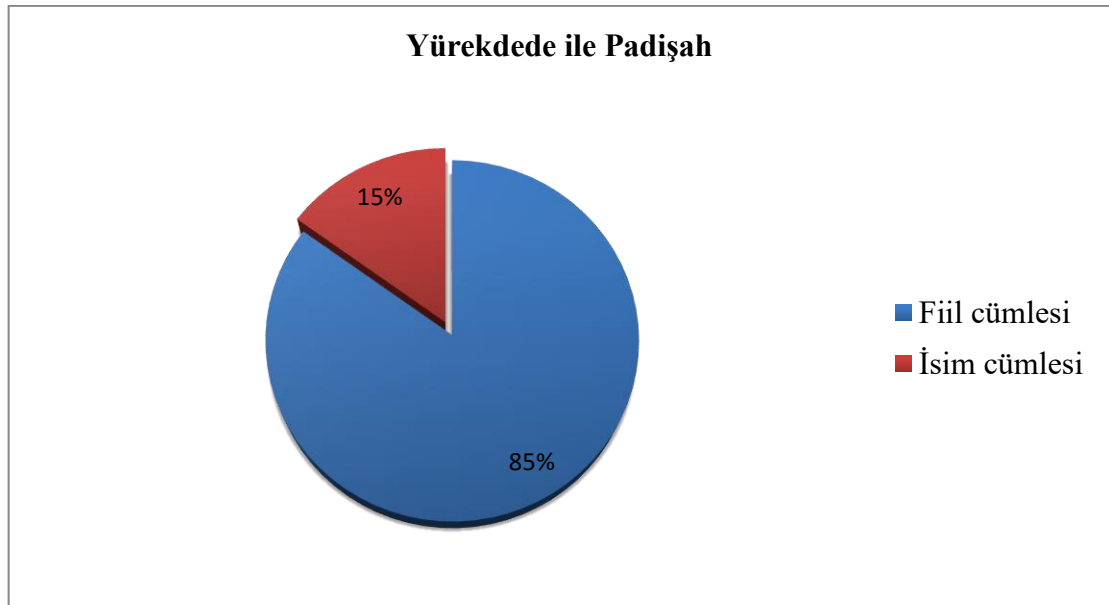
Onca ihtiyaç sahibi dururken bizim padişahı meşgul etmemiz **doğru mu**? (YP 50)

İpin uzanacağı yer **belli**. (YP 71)

Grafik 5. Serçekuş'taki Cümlelerin Yüklemin Türüne Göre Dağılımı

Grafik 6. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Yüklemin Türüne Göre Dağılımı

2.1.3. Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Türkçe söz diziminde asıl unsur –yüklem- sonda bulunur. Yüklemini sonda olan cümleler kurallı (düz), yüklemini sonda olmayan cümleler devrik kabul edilir. Bu konuda araştırmacılar arasında fikir birliği sağlanmıştır.

İncelediğimiz eserlerde tespit edilen kurallı ve devrik cümlelere ait istatistikî bilgiler şu şekildedir:

Tablo 13. Serçekeş'taki Cümlelerin Yüklemin Yerine Göre Dağılımı

ADI	SAYISI
KURALLI CÜMLE	1077
DEVRIK CÜMLE	183
TOPLAM	1260

Tablo 14. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Yüklemin Yerine Göre Dağılımı

ADI	SAYISI
KURALLI CÜMLE	568
DEVRIK CÜMLE	203
TOPLAM	771

2.1.3.1. Kurallı (Düz) Cümleler

Yüklemini sonda yer alan cümleye kurallı (düz) cümle denir. Cümlemin ana ögesi olan yüklem, cümlemin sonunda yer alır. Türkçe cümle yapısının temel özelliği, yardımcı ögeden ana ögeye doğru diziliştir (Karahan, 2014).

Türk cümle yapısında asıl unsur, yardımcı unsurdan sonra gelir. Kurallı (düz) cümleler Türkçenin yapısına uygun cümlelerdir.

Evlerindeki seccadelerin üzerinde diz çökmüş olarak **oturuyorlar**.(S 27)

Ah sabah ne **güzeldir**. (S 29)

Kendilerini vererek ve bir an önce daha çoğunu anlamaya çalışarak hızlı hızlı **öğreniyorlar**. (S 31)

Onu anlamak için onun eserlerine, etkilerine, onun elinde yoğrulan topraklara bakmak **gerekecek**. (S 42)

Acaba can feda olsun, denecek, dedirtecek bir söz **var mıdır?** (S 52)

Kahvehanede oturup bir işleri olmadığı için belki de sevinen, çalışmadan yaşamayı bir altın bilezik, yaldızlı bir esvap sananlar bile kendi hayatlarının bilinci içerisinde, kendi gövdelerinin ağırladığı duygularla **dopdoludur**. (S 55)

Onlara kanlarında var olmayan bir davranış **belletti**.(S 63)

Köyü, gelincik tarlasını, yuvasını, gölü, fundalıkları, sabahların çiğli serin meyvelerini **düşündü**. (S 76)

Göğüs kafesinin içinden fırlayacakmış gibi vuran kalbi başının içini **bulandırıyor**. (S 80)

Ağaçlar onun bir ilk patlayışı savuşturduğunu, ama nedense hep kaçıp uzaklaşmadığını, hatta tersine sıçrayıp namlunun üzerine konduğunu **gördüler**. (S 96)

2.1.3.2. Devrik Cümleler

Yüklemi sonda yer almayan cümleye devrik cümle denir. Bu tür cümleler anlatıma ahenk katmak amacıyla daha çok şiir dilinde kullanılır.

Güneş karşı dağlardan yükselmeden önceki dingin hava, yeryüzünün üstünde kımıldamadan **duruyor** öylece.(S 12)

Toprağın göğe bakan gözü **denebilir** bu duruşa. (S 15)

Matlık ve sessizlik, daha ilk sütrenin gerisinde o münasebetsiz yaban kazı, tutup **boğazladı** sanki. (S 17)

Müthiş bir şey bu! (S 24)

Bu kanat vuruşlarının içinde yakınından geçtikleri bir kaynağın su şırıltıları **var** adeta. (S 29)

Dizlerinin üzerine çökmüş, **bekliyor**, bakalım bugün kapıdan kim girecek diye. (S 30)

Dağdan başını çıkarır çıkarmaz bir anda, göz açıp kapayıncaya kadar her yana **ulaştı** ışıkları.(S 32)

Bir cümbüş bütün bunlar.(S 34)

Yeryüzü alabildiğine açık ve geniş bir sofra halinde, uçan gövdesinin, aç kursağının altında **yatıyordu** işte. (S 35)

Dağdan başını çıkarır çıkarmaz bir anda, göz açıp kapayıncaya kadar her yana **ulaştı** ışıkları. (S 35)

Bir yamaçtaydı bu koruluk. (S 47)

Az konuşanları bir şey **sanmayın** sırf az konuştuğuna bakarak.(S 50)

Damın üzerinde yavaş yavaş büyüyen bir ışık üçgeni **yapıyordu** güneş. (S 41)

Serçekuş'u **görmemişti** gerçekten ihtiyar. (S 44)

Ancak alt allara gelince tahta sıralardan birinde upuzun sakalları yerlere sarkan koca ihtiyar adamın etrafında öbek öbek dizildiklerini **gördü** bazı insanların.(S 49)

O bilge sözler ne kadar **güzeldi** Allah'ım. (S 52)

Nasıl tuhaf bir yalnızlıkla **duruyorlar** öyle. (S 56)

Avlanmak için gerekli malzemeleri alacak bir varlıkları olmadığı için olduğu kadar, garip bir şekilde avlanmak **gelenekleşmedi** hiçbir zaman onlarda. (S 57)

Kadın avla, avcılıkla ilgili bir itiraz olarak **dönüyordu** evin içinde. (S 58).

Tabiatın, kuşlarıyla, sazlıklarıyla, balık ve kurbağalarıyla korumaya çalıştığı bütünlüğün sık sık dağılmasından ve bunun bugün de saatin yaklaşmakta oluşundan **kaynaklanıyor** bunlar. (S 64)

Neydi mesele ve avcı niçin **vuracaktı** onu? (S 72)

İçlerinden biri kötü kötü **söylendi** sadece. (S 80)

Ne **zayıftı** bu kocaman gövde. (S 84)

Nasıl **konusurum** yoksa ve ben sana **uzanır** ve **çıkardım** bataktan. (S 87)

Gelin, süt dolu bakracı **düşürüyor** elinden. (YP 9)

Biraz sonra **başladı** besmele ile karıştırmaya. (YP 14)

Her sabah güneşin doğmasına bir saat kadar kala Yürekdede **açarmış** gözlerini. (YP 24)

Yoksa sen hurileri mi **kıskanıyorsun** şimdiden...(YP 29)

Yahu bizim hatun bir ulu hatun **oluyor** git gide. (YP 30)

Yürekdede, bir koşu tası da alıp, kırbayla **götürmüş** suyu. (YP 35)

Allah’a şükürler olsun misafirler **geldi** bize. (YP 36)

Allah bize acıdı da **yolladı** bunları. (YP 37)

Yürekdede deveciğin başını **çevirdi** güney iline, Kabe’ye (YP 40).

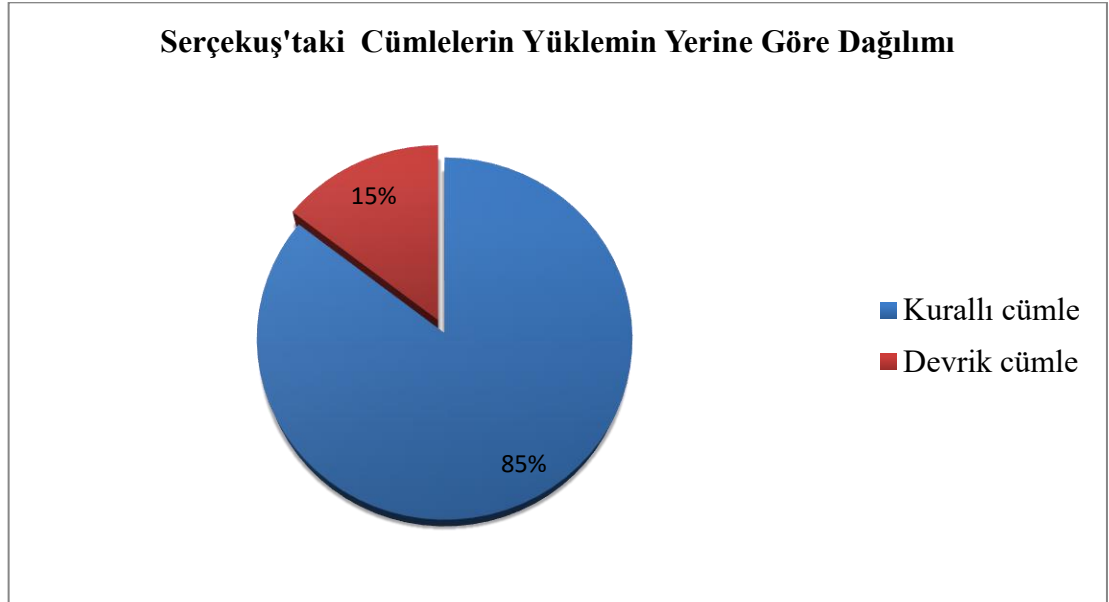
Demezlermiş hiç çocuklarına Gök, Kaya, Taş, çiçek miçek. (YP 43)

Onu çok yüce, çok adil, çok merhametli **bilirim** evlâdım. (YP 47)

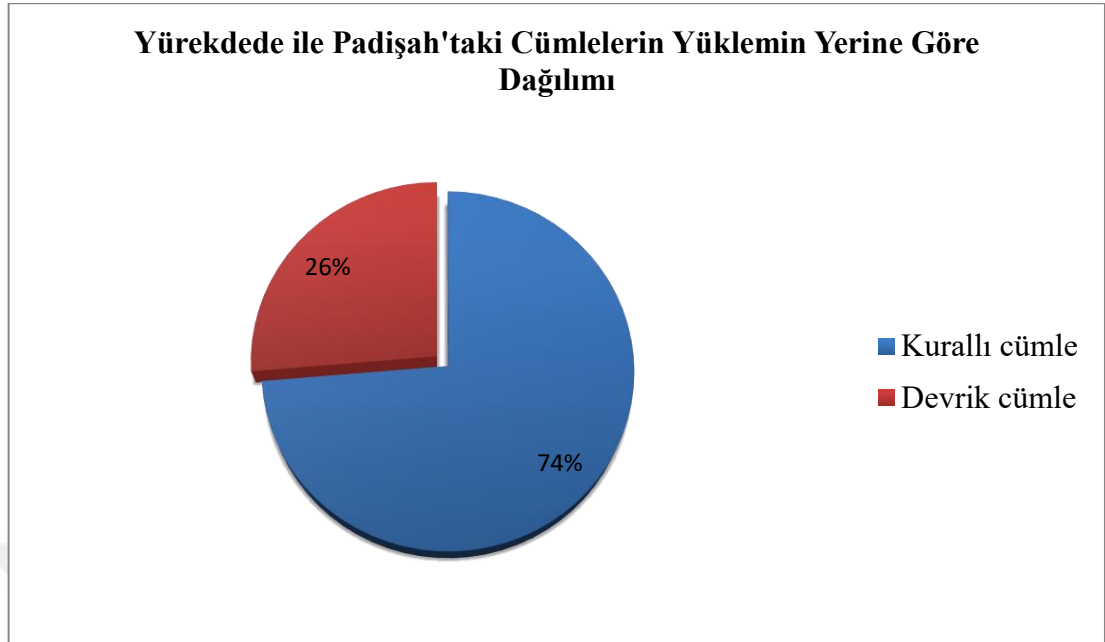
Aman Allah’ım **deyivermiş** kendisini tutamayarak. (YP 61)

Padişah **el açmış** Allah’a. (YP 66)

Grafik 6. Serçekuş’taki Cümlelerin Yüklemin Yerine Göre Dağılımı

Grafik 7. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Yüklemin Yerine Göre Dağılımı

2.1.4. Cümlelerin Anlam Özellikleri

Her cümle, yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği anlam özelliklerinden birine sahiptir. Bir cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun, mutlaka ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşır. Olumlu veya olumsuz cümleler; ayrıca soru, bildirme, emir, istek, ünlem anlamları taşıyabilir (Karahan, 2014:103).

Dizdaroğlu, cümleyi anlamına göre “olumlu, olumsuz, soru, dilek, ünlem ve buyruk” cümleleri olmak üzere altı başlıkta incelemiştir (Dizdaroğlu, 1976).

İncelenen eserlerdeki olumlu, olumsuz ve soru cümlelerinin istatistikî bilgileri şöyledir:

Tablo 15. Serçekuş Adlı Eserdeki Cümlelerin Anlamına Göre Dağılımı

ADI	SAYISI
OLUMLU CÜMLE	1007
OLUMSUZ CÜMLE	151
SORU CÜMLESİ	120

Tablo 16. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Anlamına Göre Dağılımı

ADI	SAYISI
OLUMLU CÜMLE	630
OLUMSUZ CÜMLE	66
SORU CÜMLESİ	75
TOPLAM	771

2.1.4.1. Olumlu Cümleler

Yüklem bildirdiği yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini bildiren cümlelerdir.

Bazı cümleler, yapılarında olumsuzluk bildiren gramatikal unsurlar taşımalarına rağmen anlamca olumludurlar. Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru taşıyan cümleler, "değil" edatı veya "yok" ismi ile birleşince olumlu bir anlam kazanır. İki olumsuz unsur, bir cümlenin anlamını olumlu yapar (Karahan, 2014: 104).

O zaman güzelliğin içinde bütün bunlara da iyi gelen bir düşünce olduğu görülür. (S 6)

Serçekeş, güneşin bir lokma daha yükselişini bekleyerek hazırlıklarını sürdürdü. (S 11)

Gelincik tarlasını kapsayan çığ örtüsü, yuvalarında kuşlar, kurbağalar, su yılanları, fareler ve köstebekler, yuvalarının ağzında karıncalar, ağaç kurtları, suyun yüzeyindeki sis tabakası, mor bulutlu ufuklar, her şey, kendilerine ve başkalarına, haydi başla demek için güneşin doğuşunu bekliyor. (S 24)

Bereket, gözün aydınlığı, zihin parlaklığı buradadır. (S 29)

Öğleye doğru küçük çocuklar bile duvarların gölgelerine sığınmış, kimileri gölün kıyısında ayaklarını suya uzatmış, kimileri çimenlerin üzerinde mışıl mışıl uykulara dalmışlardı. (S 49)

Kahvehanede oturup bir işleri olmadığı için belki de sevinen, çalışmadan yaşamayı bir altın bilezik, yaldızlı bir esvap sananlar bile kendi hayatlarının bilinci içerisinde, kendi gövdelerinin ağırladığı duygularla dopdoludur. (S 55)

2.1.4.2. Olumsuz Cümleler

Yüklemin bildirdiği yargının gerçekleşmediğini ya da gerçekleşmeyeceğini bildiren cümlelerdir.

“-mA” olumsuzluk eki, "değil", “ne...ne...” edatı ve "yok" ismi cümlelerin anlamını olumsuz yapan unsurlardır (Karahan, 2014: 104).

“-mA“ Eki ile Kurulan Olumsuz Cümleler:

-mA olumsuzluk eki, fiil cümlelerini olumsuz yapar (Karahan, 2014: 105).

Dizdaroğlu da “-mA” olumsuzluk ekinin fiil cümlelerini biçimce ve anlamca olumsuz yaptığını söyler (Dizdaroğlu, 1976).

Serçekeş adlı eserde “-mA” olumsuz eki ile kurulan 110, Yürekdede ile Padişah adlı eserde ise 48 cümle tespit edilmiştir.

Oradan herhangi bir motor gürültüsü, insan bağırması, ördek çavkırışı da **gelmiyor.**(S 13)

Ufuk bile **kımıldamadı.** (S 17)

Kaderleri yaratan Allah’ın kimi kiminle karşılaştıracağını, daha açık söyleyelim, bize ne yazdıracağını da **bilemeyiz.** (S 18)

Korkunç bir şekilde hayıflanacak çünkü **vuramadı.** (S 26)

Yalnız çok yaşlı birkaç ihtiyar (sayısını da söyleyebiliriz, Kocabağ’da üç ihtiyar) Onlar da çok yaşlı ve hasta oldukları için **gidemediler.** (S 27)

Yiyip içiyorlar ve hiç de karıncalarla **çatışmıyorlar.** (S 31)

Onun gelişini görebilecek kadar gelişmiş bir gözümüz olsaydı ve bu ışıklar bizim için tehlike olsaydı, zaten **kaçamazdık.** (S 35)

Güneş doğrudan doğruya ona bakarak **kavranamıyor.** (S 42)

Yaz sonlarında tarlalardaki harman yığınlarının ucunu bulmak için saatlerce, günlerce bir tek istikamette uçmak bile **yeterli olmuyor.** (S 42)

Yan yana uyunsa bile kimse bir başkasının uykusunu **bölüşemiyor**. (S 46)

Küçük gagası ardına kadar açık olmasına rağmen hava **yetmiyordu**.(S 46)

Fakat Serçekeş bu kadarını, hele son satırları **anlayamadı**.(S 70)

Böylece Serçekeş'un ipi, bir insanı bataktan kurtaracak şekilde kullanışı üzerinde hiç **durmadılar**. (S 95)

Küçük serçe hiçbir zaman bir fil gibi **ölemez**. (S 96)

Zaten arzuları da hayalleri de vazgeçilmez şekilde irileşip içine **çöreklenmemiştir**. (S 96)

Güneş doğana dek **kımıldamadılar**. (YP 14)

Bir hatuna kocasından daha iyi düşünen erkek **olmaz**. (YP 54)

Ey yüce Rabbim, yarattığın bin bir böcek hakkı için, yarattığın binbir koku hakkı için sen beni bağışla, beni benim amellerimle tartma, bin yıl ömür versen, bin yıl senden gayrısını düşünmeden ibadet etsem verdiğin bir tek göz nurunun, bakıp âlemi görebilmenin, şükrünü eda etmiş **olamam**. (YP 21)

Onun için namahremlik **kalmamıştır**. (YP 34)

Vah bana ki ben niye daha önce bunu **düşünmedim**. (YP 38)

Gitmedim, hiç **kismet olmadı**. (YP 47)

“Değil” Edatı ile Kurulan Olumsuz Cümleler:

“Değil” edatı, hem isim hem de fiil cümlelerini olumsuz yapar (Karahan, 2014: 105).

Serçekeş adlı eserde “değil” edatı ile kurulan 20, Yürekdede ile Padişah adlı eserde ise 6 olumsuz cümle tespit edilmiştir.

İnsanlar da böyle **değil** mi? (S 15)

Et ve kemikten yapılmış bu mükemmel kutuların, yeryüzünde kimi böbürlenerek, kimi yaradanın azametini hissedip korku ve umutla büzülerek yürüyüşleri, onların tepelerinde uçan kanatlıların için hiç de sır **değil**. (S 16)

İpiri bile **değiller**. (S 18)

Avcı da herhalde dudağının sadece bir tarafında yarım bir bıyık bırakacak **değil**. (S 19)

Bot pek uzağımızda **değil**. (S 22)

Ama Serçekuş, dediğimiz gibi bunlardan birinin attığı taşla vurulacak **değil**. (S 30)

Ama acınacak, başkalarının acımalarını çağırarak bir durum **değil** bu. (S 45)

Çocuklar tozlu meydanlarda, ev aralarında, avlularda eşinip duran tavuk ve horozların arasında koşturup duruyorlar, kanamalar karşısında yardımlarına koşacak biri kalmış **değil**. (S 57)

Hemen hepsinin avcılıklarından ev halkı memnun **değil**. (S 58)

Fakat düşünmenin sırası **değil**. (S 73)

Bütün bunlar boşuna **değil**. (S 77)

Onların da bir ölümü vardı ve bu onların elinde **değildi**. (S 84)

Hem de gözümüzün önünde ama biz farkında **değiliz**. (YP 30)

Ancak küçücük bir endişem olur, o da kendimden yana **değil**. (YP 38)

“Ne...ne...” Edatı ile Kurulan Olumsuz Cümleler

“Ne...ne...” edatı, kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine bağlayarak isim ve fiil cümlelerini olumsuz yapar. Böyle cümlelerde yüklem genellikle olumlu anlam taşırlar (Karahana, 2014:105).

Dizdaroğlu, biçimce olumlu, anlamca olumsuz fiil cümlelerinin genellikle “ne...ne” bağlacıyla yapıldığını ifade eder (Dizdaroğlu, 1976).

Fakat incecik boynunun etrafına baş parmağı ile işaret parmağını yeteri darlıkta bir halka yaparak ve diğer parmaklarıyla avucunun içine gerekli bombeliği vererek onu **ne** öldürecek kadar sıktı **ne de** kaçmasına yarayacak kadar gevşek bir şekilde tuttu. (S 86)

“Yok” İsmi ile Kurulan Olumsuz Cümleler

“Yok” kelimesinin “değil” anlamı ile kullanıldığı, “Genç adam yerinde yoktu.” gibi bir cümlede, özne yüklem yanında yer almaz. Böyle cümlelerde “yok”

kelimesi ile yanındaki kelime veya kelime grubu cümlenin yüklemidir (Karahan, 2014:106).

Serçekeş adlı eserde “yok” ismi ile kurulan 21, Yürekdede ile Padişah adlı eserde ise 12 olumsuz cümle tespit edilmiştir.

Yukarıda gelincik tarlasından sazlıklara ve gölün yüzeyine bakıldığında, elbet bu hava kabarcıklarına da, çok uzaklardaki esintilerin kabarttığı dalgalara da yer **yok**. (S 15)

Diğer bir avcının bıyıkları bile **yok**. (S 18)

Ortada kayda değer hiçbir şey, hele hiçbir hareket **yok**. (S 22)

Bütün bunlar güneşle başlamamış gibi kimsenin dönüp ona baktığı **yok**. (S 31)

Güneş yoksa ağaç da **yok**. (S 42)

Bütün bunlar güneşle başlamamış gibi kimsenin dönüp ona baktığı **yok**. (S 34)

Sanılacağı gibi kendisini bekleyen yavruları **yok**. (S 45)

Başka hiçbir kuş, ne serçe, ne bıldırcın, hiçbir kuş **yoktu** etrafta. (S 68)

Avcı bunu söylemek istemişti ve bu konuda, başkalarının, hele bilgisiz kuşların ileri geri laf etmelerine tahammülleri **yoktu**. (S 81)

Alnında hiçbir kırışık, hiçbir tasa izi **yok**. (S 90)

Bir çalan saat **yok**. (YP 24)

Amanın aman, ben yanmışım helâk olmuşum da haberim **yok**. (YP 38)

Dünya malı, dünya hırsı benim gözümü kör etmiş de haberim yok. (YP 38)

Ben kendimi bildim bileli şerliler **yoktur** buralarda. (YP 48)

Benim bir şeye niyet ettiğim **yok**. (YP 55)

Sağlığını dilerim, hiçbir maruzatım **yoktur**. (YP 61)

Bir yaramazlık **yoktur** inşaallah. (YP 68)

2.1.4.3. Soru Cümleleri

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelerdir (Karahan, 2014:107). Türkçede soru cümleleri –mI soru edatı veya soru kelimeleri ile oluşturulur.

4.3.1.“mI” ile Kurulan Soru Cümleleri

Soru edatı olan mI yüklemden ya da diğer öğelerden sonra gelerek soru cümleleri oluşturur. Soru edatının yeri, soru sorulan ögeyi gösterir.

Soru ekinin yüklemden sonra kullanıldığı cümlelerde kılış, oluş veya durumun gerçekleşip gerçekleşmediği sorulmaktadır. (Karahan, 2014: 107)

Serçekuş adlı eserde “mI” soru edatı ile kurulan 43 cümle tespit edilmiştir. Yürekdede ile Padişah adlı eserde “mI” soru edatı ile kurulan 33 cümle tespit edilmiştir.

İnsanlar da böyle değil **mi**? (S 15)

Acaba Serçekuş’la macerası olan avcı bu **mu**? (S 18)

Ve acaba Serçekuş’umuz onunla **mi** karşılaştı? (S 20)

Acımasız **mi**? (S 20)

Yakınlarda tüfeğini doğrultmuş, tetiğe dokunmak üzere bir avcı **mi** vardı yoksa? (S 48)

Acaba can feda olsun, denecek, dedirtecek bir söz var **mıdır**? (S 52)

Niceleri arkadaşlarını gözden çıkarmadı **mi**? (S 68)

Yalnız insanları avlayan bir avcı **mi**? (S 84)

İnsanlar da böyle değil **mi**? (S 16)

Acaba bu halleri görünmez bilinmez bir alemle bir yakınlık meydana geldiği için **miydi**? (S 48)

Acaba öldükten sonra da bunlar var olmaya devam edecek **miydi**? (S 76)

Yoksa kuşların avcısı insan, insanların avcısı Azrail **mi**? (S 80)

Böyle zevkli avların bir gününde hiç hatırlanacak bir şey **mi** bu? (S 89)

Kendilerine hep tuhaf nazarlarla bakan köylüleri **mi** yardıma çağıracaktı? (S 92)

Ah, peki bu masalda hiç kötü kalpli biri bulunmayacak **mi**? (YP 16)

Karıcık demiş Yürekdede, erkenden yüklenip dağa vursak mı yolu, yoksa ne dersin, burada bir iki gün eğlensek kalsak **mi**? (YP 26)

Bu yiğitlerin başı başkanı sen **misin** oğul? (YP 32)

Efendi dur hele, bunları demeye **mi** geldindi? (YP 36)

İhtiyaç sahibi dururken bizim padişahı meşgul etmemiz doğru **mu**? (YP 50)

Hem gör bakalım, uzaktan sevip saydığın padişah buna değer **mi**? (YP 50)

4.3.2. Soru Kelimeleri ile Kurulan Soru Cümleleri

Soru sıfatları, soru zarfları, soru zamirleri ve soru edatları ile yapılan soru cümlelerinde, yüklemi tamamlayan ögeler veya bu ögelerle ilgili bir ayrıntı hakkında bilgi alma amaçlanmaktadır. (Karahana, 2014: 108).

Soru kelimeleri ile kurulan soru cümlelerin sayısı aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 17. Serçekeş'ta Soru Kelimeleri ile Kurulan Cümlelerin Dağılımı

ADI	SAYISI
NE	22
NASIL	14
KİM	6
HANGİ	5
NEREYE	4
NİÇİN	3
NEREDE	1
NİYE	1
NE KADAR	1
NEDEN	1
TOPLAM	58

Tablo 18. Yürekdede ile Padişah'ta Soru Kelimeleri İle Kurulan Cümlelerin Dağılımı

ADI	SAYISI
NE	17
NASIL	10
NEREDEN	4
NEDEN	2
KAÇ	2
KİM	1
TOPLAM	36

Acaba bugün **neler** olacak? (S 5)

Kim bilir **nasıl** biri? (S 22)

Sahi bunlar **ne zaman** uçar, **ne zaman** avlanır ve yiyip doyarlar.(S 32)

Ellerine sapan lastiklerini alıp damların süyüklerini, ağaçların dallarını araştırarak kuş bakan çocuklar kimbilir şimdi **neredeler**? (S 37)

O zaman, peki o zaman bu işin sonu **nereye** varacak? (S 43)

Biraz yukarıdan bakınca güzel bir çiçeğin, daha güzel görünmeyeceğini **kim** iddia edebilir? (S 45)

Hangisi akılda kalabilir? (S 45)

Serçekuş bu söyledikleriyle yalnızlığın nasıl kaçınılmaz olduğunu anlatmıyorsa eğer kim bilir **neyi** anlatmaya çalışıyor? (S 46)

Onları **nasıl** tanıyacak ve **nasıl** kaçacaktı onlardan.

Peki **neydi** mesele? (S 72)

Neydi mesele ve avcı **niçin** vuracaktı onu? (S 72)

Acaba bunu **niçin** söylemişti? (S 73)

Anlayamadığım ne? (S 77)

Söyle bakalım dedi, benim hayatımı nasıl kurtaracaksın, farz et ki Azrail gelip başıma dikilmiş, canımı aldı alacak, **ne** yaparsın? (S 80)

O da **kim**? (S 80)

Acaba onları **ne** öldürüyor? (S 84)

Canlarını **kim** alıyor? (S 84)

Acaba kalkıp bir teselli yakınlaşması ile silahın namlusunun üzerine, onun gözlerine yakın bir yere konsa **nasıl** olur? (S 85)

Peki onu, canları alıp götüreni **neden** şimdiye kadar hiç görmedi? (S 85)

Ne diyecekti şimdi avcısına? (S 85)

Sonunu **nasıl** bağladılar acaba? (S 88)

Nereden kalmış bu isim ona? (YP 8)

Onun hakkını **nasıl** ödeşeceğiz. (YP 20)

Nasıl uyanırmış o zaman dağ başlarında insanlar, daha güneş doğmadan. (YP 23)

Ama ilkin ismini lütfet, **kim** derler sana? (YP 33)

Yaşın **kaç** Yürekdede? (YP 34)

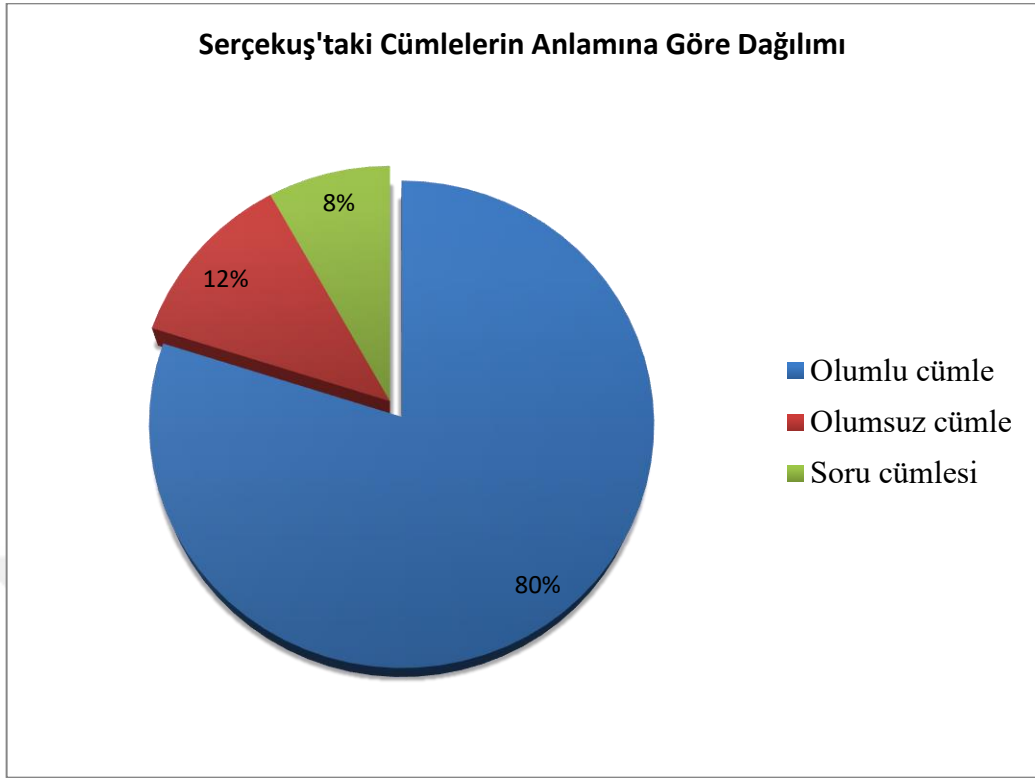
Evet, evet, dedi Yürekdede, şimdi, **ne** yapacaksın, **ne** hazırlayacaksın gelenlere. (YP 36)

Söyle **ne** yapabilirim beyim efendim, başka yenecek **ne** var? (YP 38)

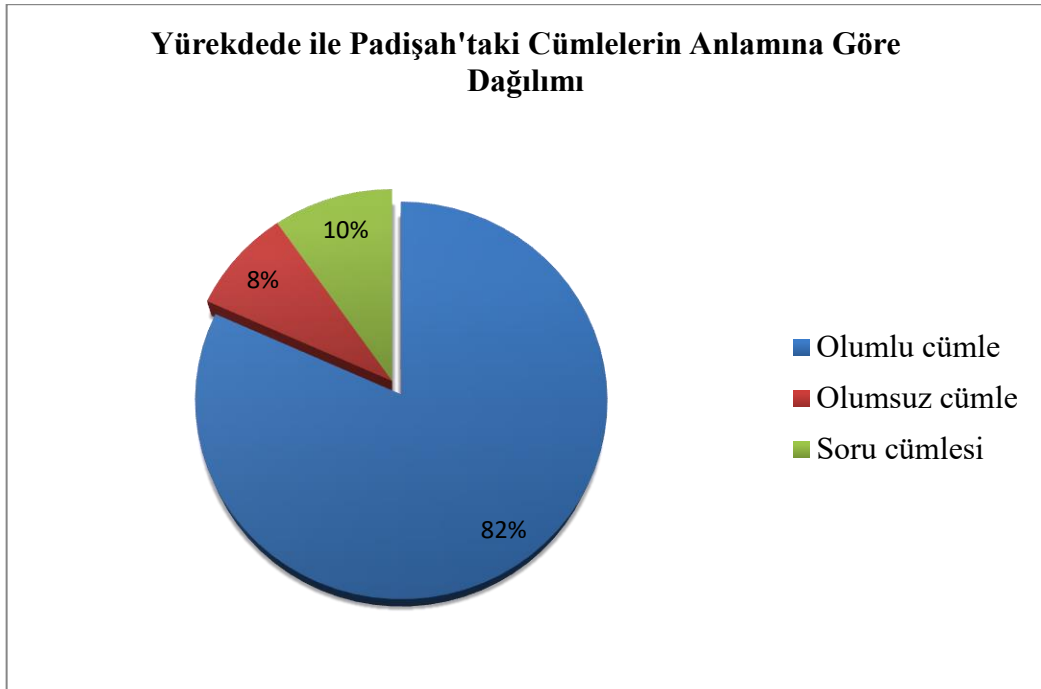
Neden korkarsın Yürekdede? (YP 48)

İhtiyacın yoktu da **neden** durdun burada? (YP 63)

Grafik 7. Serçekuş'taki Cümlelerin Anlamına Göre Dağılımı

Grafik 8. Yürekdede ile Padişah'taki Cümlelerin Anlamına Göre Dağılımı

2.1.5. Eksiltili Cümleler

Eksiltili cümle, cümlenin bir ya da birden fazla ögesinin eksik bırakıldığı, söylenmediği yapılarıdır. Karahan, bu cümleleri “Bazı cümlelerde yüklem, kelime veya kelime grubu yer almaz. Bu cümleler kesik cümlelerdir.” şeklinde tanımlamıştır (Karahan, 2014:15).

İncelediğimiz Serçekuş adlı eserde 94, Yürekdede ile Padişah adlı eserde ise 68 eksilti cümle tespit edilmiştir.

Kuşlar, horozlar, yararlı yaratıklar... (S 7)

Ok atmak, güreşmek, evlenmek, yürümek, oturmak, uyumak, çalışmak ve daha milyonlarca (S 12)

Ne rüzgâr ne bir insan sesi ve ne de kuşlar...(S 14)

Ve nihayet dördüncü avcı... (S 19)

İster denizlerde, ister ırmaklarda... (S 29)

Koltuğunun da büyük ve kaim bir torbada büyük ve kaim bir Kur'an-ı Kerim.(S 31)

İhtiyarı dinleyenlere gıpta ile bakarak... (S 51)

Hem de hırslanmadan ve başını gözünü sallamadan.(S 61)

Vurulup göle düşen yaban kazlarını getirmek için botun içinde tepinen köpeğin salıntıları, gölün korkulu rüyası. (S 63)

Bir ışık yakalamış gibi: yararı olmayacak, yararı olmayacak, yararı olmayacak bunun diye.... (S 73)

Bilinmedik bir anda bitmek. (S 76)

Ancak son bir kararla namluyu tepeye doldurarak... (S 80)

Başının içinde bir tür mide bulantısı. (S 80)

Belki de, etrafını avucunun içi gibi tanıdığı her zamanki göle değil de başka bir suya gitti avlanmak için. (S 88)

Omuzunda tıka basa dolu av çantaları. (S 89)

2.2. Kelime Grupları

Varlıkları, kavramları, durumları, nesneleri ya da hareketleri karşılamak için bazen tek bir kelime yeterli olmayabilir. Bu durumda kelimedenden daha büyük dil birliklerine ihtiyaç duyulur. Kelime grubu, cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğudur (Korkmaz, 1992:33).

Ergin, kelime gruplarını birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bütünlük bulunan, bir bütün olarak muamele gören dil birliği şeklinde tanımlar (Ergin, 1993:353).

Banguoğlu ise kelime gruplarını “belirtme öbekleri” olarak adlandırır ve bu yapıları “Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri diyoruz.” şeklinde tanımlar (Banguoğlu, 2000:498).

Karahan, kelime gruplarını bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğu olarak açıklar (Karahan, 2014:39).

Delice, kelime grubu için kelime öbeği terimini kullanır ve bu yapıları “Birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün hâlinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü (isim, sıfat, zamir, edat vb.)yerine kullanılan söz dizileridir.” şeklinde tanımlar (Delice, 2007).

Özkan ve Sevinçli, tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen benzer durumları karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birliklerini kelime grubu olarak adlandırır (Özkan ve Sevinçli, 2013).

Karaağaç, “Türkçenin Söz Dizimi” adlı eserinde kelime gruplarından söz öbekleri olarak bahseder ve söz öbeklerini cümle oluşturmeyen söz dizimi birimleri olarak tanımlar (Karaağaç, 2012).

Yukarıdaki tanımlarda görüldüğü üzere kelime grupları için “belirtme öbekleri, kelime öbeği ve söz öbekleri” gibi farklı adlar kullanılmıştır. Kelime grupları, birden çok kelime ile kurulan, yapıca ve anlamca bütünlük gösteren dil birlikleridir. Asıl unsur sonda, yardımcı unsur başta yer alır. Kelime grupları cümle çözümlemesinde tek bir kelime gibi muamele görür.

2.2.1. İsim Tamlamaları

İyelik ekli bir isim unsurunun iyeliğin işaret ettiği başka bir isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Birinci unsuru ilgi hâli ekini taşıyan isim tamlamaları belirtili isim tamlamalarıdır. Birinci unsuru ilgi hâli eki taşımayan tamlamalar ise belirtisiz isim tamlamalarıdır. Belirtili isim tamlamalarında unsurların yerleri değişebilir ya da unsurlar arasına başka sözcükler girebilir. Vurgu, her iki öge üzerinde aynı ölçüdedir. Belirtisiz isim tamlamalarında ise tamlamanın unsurları arasına başka kelime giremez ve tamlamanın unsurları yer değiştiremez. Bu özelliğinden dolayı belirtisiz isim tamlamaları nesne adı olarak kullanılmaya en elverişli kelime gruplarından biridir (Karahan, 2014:44).

Ergin, isim tamlamalarını tamlayanın ek alıp almamasına göre ikiye ayırır. Tamlayanı ekli isim tamlamasını belirli isim tamlaması, eksiz olanı ise belirsiz isim tamlaması olarak adlandırır (Ergin, 2000:381).

2.2.1.1.Yapı Bakımından İsim Tamlamaları

2.2.1.1.1. Unsurları Tek Kelime Olan İsim Tamlamaları

Serçekuş, ayaklarının ucunda gergin bir şekilde yükseldi. (S 11)

Ama gelincik tarlası daha da tepelerde ve hem gölü hem de köyü, neredeyse ev eve, bahçe bahçe görebiliyor. (S 24)

Erkeklerin hepsi mi? (S 25)

Orada köyün imamı unları bekliyor. (S 31)

Çalışmanın suyu bu. (S 56)

Köye öyle bir gelmeye başlamış ki **yaylanın kokusu**, bu yıl yaylaya ilk kez gidecek olan yeni doğmuş bebeler bile, başlarını o yönden başkasına çevirmiyor. (YP 8)

Derken, bir gün ahıra girmişler ki, **eşekciğin nalları** havada. (YP 15)

2.2.1.1.2. Unsurlarından Biri ya da İkisi Kelime Grubu Olan İsim Tamlamaları

İsim tamlamasını oluşturan unsurlardan biri ya da ikisi isim tamlaması olabilir. Karahan, bu tamlamaları “tamlayanı ya da tamlananı bir isim tamlamasından oluşan isim tamlamaları” olarak tanımlar (Karahan, 2014:44).

2.2.1.1.2.1. Unsurlarından Biri Bağlama Grubu Olan İsim Tamlamaları

O “düşünce”yi bir kere ellerine geçirmiş olanlar **başlarına gelen bütün sevinçlerin ve acıların külfetine** daha kolay katlanabilirler. (S 6)

Göğsünün tüyleri arasında silip parlattığı gagası, **küçük pençelerinin, tüyelerinin ve kaslarının üzerinde** uyarıcı darbelerle dolandı. (S 11)

Üstelik yerini yavaş yavaş güneşe terk eden loşluğun ve sabah sisinin içinde bozulup dağılacakmış gibi duruyor. (S 16)

Ve sonra yeniden ortaya çıkıp bütün hakimiyeti ile **gölün ve toprağın üzerine** uzandı.(S 17)

Böylece mesela **tarhananın içindeki yoğurdun, tahılın, tuzun, yağın ve kendisine sarfedilmiş emeğin hiçbir**i zayi etmeden bir bir ortaya çıkarır ve onları birbirine katarak çoğaltır. (S 27)

2.2.1.1.2.2. Unsurlarından En Az Biri İsim Tamlaması Olan İsim Tamlamaları

Bunu görebilmek için, kim bilir kaç yıl **onların uykularının üzerine** güneş doğmadı.(S 7)

Üstelik yerini yavaş yavaş güneşe terk eden loşluğun ve **sabah sisinin** içinde bozulup dağılacakmış gibi duruyor. (S 16)

Yeryüzü alabildiğine açık ve geniş bir sofra halinde, **uçan gövdesinin, aç kursağının altında** yatıyordu işte. (S 36)

Midelerinden önce Allah'ı düşünen ve onun huzurunda secdeye gidenler **yemek tahtalarının önünde** diz çöktüler. (S 29)

Serçeler **çocukların avlanma zamanını** çok iyi bilir ve onların gezdikleri yerlerde eğleşmezler. (S 39)

Dağ böceklerinin türlü çeşitli kokuları öyle bir karışıyor ki birbirine, içine çekenin aklı sarhoş olup, dimağı duruyor. (YP 21)

2.2.1.1.2.3. Unsurlarından Biri Sıfat Tamlaması Olan İsim Tamlamaları

Ancak bunu **terazinin bir kefesine** koyunca diğeri boş kalıp havaya kalkıyor. (S 9)

Kartallar **yüksek kayalarının** üzerinde sessiz ve temkinli. (S 34)

Yürek Hasan, doğma büyüme bu köyde, genç karısı da öyle, yazın yaylaya kışın köye, böyle bir hayat içerisinde yaşamışlar, **köyün sağlam bir insan damarı** olmuşlar. (YP 8)

2.2.1.2.3. Tamlayanı Ortak İsim Tamlamaları

Tabiatın ağası, patronu bu olmalıydı. (s.41)

2.2.1.1.4. Tamlayanı Unvan Grubu Olan İsim Tamlamaları

Nine yavaş yavaş, kutsal bir iş yapar gibi ibrikle döktü suyu **Hasan Dede'nin avuçlarına**. (YP 12)

2.2.1.1.5. Tamlananı Ortak İsim Tamlamaları

Çiçeklerin, otların, tomurcukların ve böceklerin, karıncaların, sincapların, kertenkelelerin, yılanların ve insanların tepelerine hayat dolu cıkcıklerini boşalttı. (S 36)

2.2.1.2. Cümledeki Görevine Göre İsim Tamlamaları

İsim tamlamaları isimler gibi cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olarak kullanılabilir.

2.2.1.2.1. İsim Tamlamasının Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Yaradanın buyrukları da bir nimettir. (S 12)

Yukarıdaki gelincik tarlasından bakıldığında **gölün yüzü** kımıltısız. (S 13)

Oradan **herhangi bir motor gürültüsü, insan bağırması, ördek çavkırışı** da gelmiyor. (S 13)

Bereket, **gözün aydınlığı, zihin parlaklığı** buradadır. (S 30)

Silahlarının sesleri buralara kadar duyulmaktaydı. (S 54)

Yoksa kuşların avcısı insan, **insanların avcısı** Azrail mi? (S 80)

Hıh, dedi, ne de kolay, **şehrin sokaklarındaki gece lambalarının tümü** birden yanmıyor mu? (S 85)

Yürekdede'yle Ayşe Nine'nin bir eşekcikleri varmış. (YP 15)

Bunların herbiri değerli arkadaşlarımdır. (YP 32)

2.2.1.2.2. İsim Tamlamasının Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Onlardan da kimi birbirlerini görmeden duramaz, hasret gidermek için nice çöller aşar, kimileri de **birbirlerinin kanını** döker, hatta içer. (S 15)

Bunları bırakarak **dam toprağını** gahaladı. (S 43)

İşte o zaman top gibi gürleyen bir sesle marşlar söylemeye başlıyor ve **bütün arkadaşlarının uykusunu** kaçıırıyordu. (S 62)

Bunları bırakarak **dam toprağını** gahaladı. (S 43)

Ağız kelimesini de **bakla kelimesini** de biliyordu. (S 84)

Nitekim bugün de **sözün, yaylaya çıkmaktan açıldığını** unutmuşlar. (YP 10)

Yürekdede'yle karısı, **deveciğin yükünü** çözdüler. (YP 20)

İşte böylece **Yürekdede'nin çadırını** görmüşlermiş. (YP 42)

Kalabalık artıp, birbirini ezercesine teveccüh ettikçe, inzibatlar kimseyi incitmeden usul usul açarlarmış **padişahın önünü**. (YP 59)

2.2.1.2.3. İsim Tamlamasının Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Serçekuş, **ayaklarının ucunda** gergin bir şekilde yükseldi. (S 11)

Gölün karşı kıyısı, **kımıldamayan dümdüz bir ufuk çizgisinin üzerinde** yükseliyor. (S 15)

Erkenci küçük kurbağa, başına dünya yıkılıyormuş gibi **suyun içine** daldı.

Midelerinden önce Allah'ı düşünen ve onun huzurunda secdeye gidenler **yemek tahtalarının önünde** diz çöktüler. (S 28)

Köyün üzerinden bir kuş kafilesi daha geçiyor.(S 30)

Horozlar ve tavuklar bir anda kendilerini bahçede buluyor ve **önlerine saçılan yemleri yemeye** başlıyorlar. (S 32)

Yeryüzü alabildiğine açık ve geniş bir sofra halinde, **uçan gövdesinin, aç kursağının altında** yatıyordu işte. (S 36)

Avcı adamın kahkahalarına arkadaşları uyandı. (S 76)

Zaten bu masal da **bu deveciğin akıbetinden** doğmuşmuş. (YP 15)

Hepsini **iri bir ağacın tatlı ılgın gölgesi altına** götürmüş ihtiyar. (YP 32)

İkisi de ballı ballı güldüler, gül yaprağına dokunur gibi **birbirlerinin kırışık yüzlerine** dokundular.(YP 54)

2.2.1.2.4. İsim Tamlamasının Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Serçekuş, **ayaklarının ucunda** gergin bir şekilde yükseldi. (S 11)

Bataklık böceklerinin, küçük kurbağaların ve balıkların ciğerlerinden çıkan hava, **kabarcıklar halinde** su yüzeyine yükseliyor. (S 15)

Bacalardan çıkan dumanlar, evlerin üzerinde ağırlaşmış sis kümelerinin arasından adeta isteksizce geçerek daha berrak bir havaya doğru **ak bulutcuklar hâlinde** yükseliyor. (S 27)

Balıklar **sürüler hâlinde** yemlenmeye çıkmışlar.(S 31)

Gölgeler **her şeyin iki katı** uzandı. (YP 30)

2.2.1.2.5. İsim Tamlamasının Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması

Her şey **tadına doyum olmaz bir parlaklık içindeydi**. (S 11)

Gölün sazlıkları, erkenden uyanmış yavru bir kurbağanın culp diye suya dalarken çıkardığı sesin dışında **sus pus olmuş bir kımıltısızlık içinde**. (S 15)

Bütün Kocabağ halkı şu anda **ekmek başında**. (S 30)

Vurulup göle düşen yaban kazlarını getirmek için botun içinde tepinen köpeğin salıntıları, **gölün korkulu rüyası**. (S 62)

Namlunun ucundayım. (s.78)

Bu günlerde **sekseninci senenin baharındalar**. (YP 8)

Sanırım her biri **başka ülkenin padişahı**. (YP s.37)

İşte bu da **onun sıratı**.

2.2.1.3. İsim Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Yeri

2.2.1.3.1. İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Acaba **bu ateş ve ışık yığını içerisinde** nasıl bir akıl vardı ve bu akıl neresindeydi. (S 43)

Güneşin ışınları arasında yüzmek için kendini boşluğa bıraktığında her şey silinmişti aklından. (S 52)

Gelincik tarlasının içinden, görülmez yuvalardan binlerce kuş birden fırladı. (S 64)

Çıkardıkları kanat vuruşlarının arasında **gölün sazlarının yosunlu kokusu** var. (S 30)

2.2.1.3.2. İsim Tamlamasının Başka Bir İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması

Uyku, Serçekuş ayağa kalktığı halde **onun kanat altlarında** gizleniyor. (S 9)

Tam **avcının ölüm noktasına** kadar sürdü bu. (S 91)

2.2.1.3.3. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Şehirlerden çok uzaklarda **bir/ gelincik tarlası** sabahın ilk ışıklarını karşılamaya hazırlanıyor.

Çünkü **bu /gelincik tarlası** onun evinin bahçesi gibidir.

Yukarıdaki /gelincik tarlasından bakıldığında gölün yüzü kımiltısız. (S14)

Göle beş on dakika uzaklıktaki /Kocabağ köyü o sabah da tabiattaki yerini (S 24)

Köyün üzerinden **bir /kuş kfilesi** daha geçiyor. (S 31)

Bu gece de seyredelim **şu /şehrin ışıklarını**. (YP 26)

Böylece bir gün daha kalacaklar **şimdiki /konaklama yerinde**. (YP 52)

2.2.1.3.4. İsim Tamlamasının Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Ama evlerde **komodinlerin üstündeki /saatler** aralıksız çalışıyor. (S13)

Camiinin etrafındaki /evlerden hepsi bir anda kapıdan çıkmış gibi çocuklar fırlıyor.(S 29)

Minicik gagasının altından **insanların ve bütün yaratıkların anlayabileceği/ bir inilti** çıktı. (S 68)

Orada bir de bakmış ki **kimsenin dönüp bakmadığı /bir küçük deve** boynunu bükmüş alıcısını bekler. (YP 17)

2.2.1.3.5. İsim Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması)

Su ürperdi ve gölün içindeki dağ resimleri, **düz tarlada sürünen bir yılanın sırtı gibi** dalgalandı. (S 17)

Silah seslerinin başlamasıyla uç noktaya varacak bu endişeler. (S 64)

Böylece **Allah'ın dilemesiyle, kulun istemesiyle** yürümüş ibadet, taat, yalvarış, gözyaşı, büyüklük, hikmet ve ortaya çıkmaya başlamış ipiri, gözyaşlarıyla sulanmış gibi kenarları, ateşte tavllanmış bir demir tepsi gibi güneş. (YP 25)

2.2.1.4. İsim Tamlamalarının Unsurları Arasına Başka Sözcüklerin Girmesi

Belirtili isim tamlamalarının unsurları arasına başka sözcükler girebilir. Bu sözcükler cümlenin bir ögesi ya da ara söz olarak kullanılabilir.

Biraz yukarıdan bakınca **güzel bir çiçeğin, daha güzel görünmeyeceğini** kim iddia edebilir? (S 45)

Onun uzak şehirden gelmiş kocaman bir avcıyla akıllara durgunluk veren bir serüveni var. (S 31)

Serçelerin bazen bini bir araya geliyor. (S 33)

Çiçeklerin, otların, tomurcukların ve böceklerin, karıncaların, sincapların, kertenkelelerin, yılanların ve insanların tepelerine hayat dolu cıkcıklerini boşalttı. (S 36)

2.2.1.5. Farklı Yapıdaki İsim Tamlamaları

İsim tamlamalarında tamlayan ilgi hâli ekini, tamlanan ise iyelik ekini alır. Ancak bazı belirtili isim tamlamalarında uzaklaşma hâli eki olan +DAn eki, ilgi hâli eki yerine kullanılabilir.

Onlardan birini nasıl da çınar ağacının geniş yaprakları arasında solunurken dinlemişti.(S 49)

İnsan olmanın trajikleşmediği ender alanlardan biri bu. (S 56)

Şunun şurasında sadece birkaç asır önce, **köylerden birinde** yaşlı bir adamla karısı yaşarmış. (YP 7)

Bir kaba, **artan etlerden birazını** koydular. (YP 51)

2.2.2. Sıfat Tamlamaları

Sıfat görevindeki bir sözcük ile bir isim unsurunun birleşmesiyle meydana gelen yapılardır. Bu tamlamalarda tamlayan görevindeki sıfat unsuru yardımcı ögedir. Tamlanan görevindeki isim unsuru ise tamlamanın asıl unsurudur. Sıfat tamlaması cümlede farklı görevlerde kullanılabilir.

Bir ismin kendisinden sonra gelen başka bir ismi nitelemesi veya belirtmesi yoluyla oluşan yüklemsiz söz dizimidir. Sıfat tamlaması için sıfat takımı, takısız isim tamlaması, eksiz isim tamlaması, sıfat tamlaması, önad tamlaması gibi farklı terimler kullanılır (Delice, 2007:30).

Ergin'e göre bu tamlamalar eksiz yapılıdır. Tamlayan görevindeki sıfat unsuru, asıl unsur olan isimden önce gelir (Ergin, 1993:380).

Özkan ve Sevinçli, bu tür tamlamaları önce “eksiz tamlama” başlığı altında ele almış ancak örnekleri tartıştıktan sonra belirtenin belirtileni nitelendirdiğine karar verip bu yapılara sıfat tamlaması demenin daha uygun olacağını belirtmişlerdir (Özkan ve Sevinçli, 2013:32).

Karahan, sıfat tamlamalarını bir isim unsurunun sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubu şeklinde tanımlar (Karahan, 2014:48).

Araştırmacılar, sıfat tamlamasının tanımı ve mahiyeti konusunda uzlaşma içerisindedir.

2.2.2.1. Yapı Bakımından Sıfat Tamlamaları

2.2.2.1.1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları

Çeşitli otlar değişik yerlerde parlıyorlar.(S 5)

İki seccade serdiler. (YP 12)

2.2.2.1.2. Tamlananı Ortak Sıfat Tamlamaları

Sıcak, hoş bir rehavet bu. (S 9)

Nitekim saatler yalan değil der gibi **ufuktaki mor sis bir gömlek** daha açılıyor. (S 13)

Bu durgun görünüşlü suyun içinde **daha adı konmamış türlü çeşitli yaratıklar** var. (S 16)

Ve bu ona **büsbütün yumuşak, adil ve rahatsız edecek kadar uyumlu bir ifade** veriyor.(S 18)

Heyhât, insanoğlunu anlayamadan göçeceğim **şu fani dünyadan**. (S 82)

Kalın, erkek, mübarek bir sesle. (YP 13)

2.2.2.1.3. Sıfat Unsuru Pekiştirilmiş Sıfattan Oluşan Sıfat Tamlamaları

Bunları **capcanlı şekilleriyle** gözlerinin önünde canlandırıyor. (S 12).

İster **küçük bir bostanda**, ister binlerce dönümlük tarlalarda. (S 29)

2.2.2.1.4. Tamlayanı Ortak Sıfat Tamlamaları

Kaşları bu tarafta **çok az, cansız ve alçakgönüllü**. (S 19)

Yüzüne yanık izinin bulunduğu yandan bakılınca bu yüz **daha küçük, esmer, yumuşak ve sevimli**. (S 19)

2.2.2.1.5. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

2.2.2.1.5.1. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Olan Sıfat Tamlamaları

Camiden dağılan yaşlılar ağır ağır ilerliyorlar. (S 28)

2.2.2.1.5.2. Sıfat Unsuru Sıfat Tamlaması Olan Sıfat Tamlamaları

Yanlış anlaşılmasın ama **iki yüzlü bir adam** bu. (S 19)

Daha doğrusu **iki tane yüzü** var. (S 20)

Yalnız **çok yaşlı birkaç ihtiyar** (sayısını da söyleyebiliriz, Kocabağ'da üç ihtiyar) onlar da çok yaşlı ve hasta oldukları için gidemediler. (S 27)

Bembeyaz sakallı bir ihtiyar yavaş yavaş çorba içiyordu. (S 44)

2.2.2.1.5.3. Sıfat Unsuru Bağlama Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Uzaktan **dümdüz ve beyaz bir yeryüzü** olarak görünüyor. (S 14)

Pürüzsüz bir ten, **açık, dikkatli ve şaşılacak kadar şahsiyetli bakışlar**. (S 20)

Koltuğunun da **büyük ve kaim bir** torbada **büyük ve kaim bir Kur'an-ı Kerim.** (s.31)

Pürüzsüz bir ten, **açık, dikkatli ve şaşılacak kadar şahsiyetli bakışlar.**

2.2.2.1.5.4. Sıfat Unsuru Tekrar Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

Karıcık demiş Yürekdede, erkenden yüklenip dağa vursak mı yolu, yoksa ne dersin, burada **bir iki/ gün** eğersek kalsak mı? (YP 26)

Ama bir yandan **gizli gizli /bir şey** düşünüyor gibi.

2.2.2.1.5.5. Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Sıfat Tamlamaları

İkisi de meleklerin kanatları altında, ötelere uzanan rüyaların tatlı salıncağında, **ocaktaki alevi besleyip yaşatan taze hava gibi /bir uyku** uyudular. (YP 22)

2.2.2.1.5.6. Sıfat Unsuru Belirtili İsim Tamlamasından Oluşmuş Sıfat

Tamlamaları

Orada bir de bakmış ki **kimsenin dönüp bakmadığı /bir küçük deve** boynunu bükmüş alıcısını bekler. (YP 17)

2.2.2.2. Cümledeki Görevine Göre Sıfat Tamlamaları

Sıfat tamlamaları cümle içerisinde farklı görevlerde kullanılabilir. İncelediğimiz eserlerde sıfat tamlamaları özne, nesne, yer tamlayıcı, zarf tümleci ve yüklem görevinde kullanılmıştır.

2.2.2.2.1. Sıfat Tamlamasının Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Çeşitli otlar değişik yerlerde parlıyorlar.(S 5)

Dışarıda, **her şey** susuyordu. (S 12)

Ufuktaki mor tüller perde perde açılmaya devam ediyor. (S 14)

Bu durgun görüşlü suyun içinde **daha adı konmamış türlü çeşitli yaratıklar** var. (S 15)

Yukarı gelincik tarlasından bakıldığında **botun içindeki beş avcı** küçük karaltılar halinde görülüyor. (S 22)

Koyunlarda, köpeklerde, keçilerde, develerde **anlaşılr bir huzursuzluk** var. (YP 8)

Daha pişmemiş bir dolu et de var. (YP 52)

2.2.2.2.2. Sıfat Tamlamasının Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Mat bir ısıltıyla duruyor ve büyük aynasında **yöredeki dağları** yansıtıyor. (S 14)

Sessizlik henüz **bütün dünyayı** doldurmaktadır. (S 14)

Beş avcı dedik, oysa dört tane saymıştık. (S 21)

Göle beş on dakika uzaklıktaki Kocabağ köyü o sabah da **tabiattaki yerini** aldı.(S 22)

Onlar da ayakta duruyor ve **salınacakları anı** sabırsızlıkla bekliyorlar. (S 30)

Çiçeklerin, otların, tomurcukların ve böceklerin, karıncaların,sincapların, kertenkelelerin, yılanların ve insanların tepelerine **hayat dolu cikciklerini** boşalttı .(S 34)

Sofra bezine dökülmüş ekmek kırıntılarını bir bir bulup besmeleyle ağızlarına koydular. (YP 14)

O nice cihatlar etmiş, **nice küffar** tepelemiştir. (YP 47)

Hayatında ilk kez görüyormuş **böyle bir kalabalık**. (YP 59)

Sarmaş dolaş olup, **yaşlı yanaklarını** birbirine bastılar. (YP 54)

2.2.2.2.3. Sıfat Tamlamasının Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Eğer sürmeli gözlerine ve iyi bakışlarına aldanarak Serçekuş'u bununla karşı karşıya getirsek **umulmadık sonuçlara** varabiliriz. (S 18)

Yüksek bir çamın en uç noktasına kondu. (S 47)

Selâmünaleyküm, dedi atlıların en önündeki, **kendilerini karşılamak üzere kalkıp, acele acele yürüyen Yürekdede'ye** (YP 31)

Bunlar **çok kıymetli misafirlere** benziyorlar. (YP 36)

2.2.2.2.4. Sıfat Tamlamasının Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Serçekuş, ayaklarının ucunda **gergin bir şekilde** yükseldi. (S 11)

Göle beş on dakika uzaklıktaki Kocabağ köyü **o sabah** da tabiattaki yerini aldı.(S 21)

Korkunç bir şekilde sevinecek. (S 26)

Ağaçlar **hangi saatte** kalkıp gıdalanırlar? (S 31)

O zaman aşağıların değerini anladı.(S 46)

2.2.2.2.5. Sıfat Tamlamasının Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması

Her şey **hafifçe ıslak**.(S 5)

Dizlerini kırmak ve tekrardan kanatlarının birinin üzerine yatmak **bir saniyelik bir iş**. (S 8)

İşte bu, **görmek için güneşin ışıklarına ihtiyaç duymayanların görmelerini sağlayan bir ışıktı**. (S 11)

Yaradanın buyrukları da **bir nimettir**. (S 12)

Yanlış anlaşılmasın ama iki **yüzlü bir adam** bu. (S 19)

Yüzü diğer yandan bakılınca ilk dikkati çeken şey **gür kaşlar**. (S 20)

Helal ekmek peşinde koşacaklar için bütün yeryüzü **cennete ulaştıran yollardır**. (S 28)

Geceyi sıkıntıyla geçiren hastalara **bir gönül ferahlığı**. (S 29)

Işık **çok hızlı**. (S 34)

Güneşi görmek için onu düşünmek ve ona bakmak **yapılacak ilk iş**. (S 42)

Bunların herbiri **değerli arkadaşlarımdır**. (YP 32)

Bir padişah ki **güzel, boylu poslu, aydınlık bakışlı**. (YP s.42)

2.2.2.3. Sıfat Tamlamalarının Kelime Grupları İçindeki Yeri

2.2.2.3.1.Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Ortalık henüz karanlıktı ve **birkaç metre ilerisini** ancak görebiliyordu. (s.11)

Gölün sazlıkları, erkenden uyanmış yavru bir kurbağanın culp diye suya dalarken çıkardığı sesin dışında **sus pus olmuş bir kımıltısızlık içinde**. (s.15)

Demir bir saçağın önünde çömeliyor, odunları tutuşturuyor ve üzerinde genellikle tarhana çorbasının kazanı kaynıyor. (S 27)

Kartallar **yüksek kayaların üzerinde** sessiz ve temkinli. (S 34)

Serçekuş **bu alayların arasında** yine de onunla bir diyalogun başladığını biraz gayret ederse ve doğru olursa paçayı kurtarabileceğini hissetti. (S 78)

Kim bilir **o kocaman gözlerin derinliklerinde** neler var. (S 85)

2.2.2.3.2. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamasında Tamlanan Olarak Kullanılması

Toprağın göğe bakan gözü denebilir bu duruşa. (S16)

Ve süyüğün ucundan **köyün dar yollarına** baktı. (S 38)

Herkesin kendisine ait bir uykusu var. (S 46)

Aşağılarda, oradan taa uzaklarda, **bir şehrin ipil ipil yanmaya başlayan ışıkları** gözüküyor. (YP 21)

2.2.2.3.3. Sıfat Tamlamasının Başka Bir Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Erkenci küçük kurbağa, başına dünya yıkılıyormuş gibi suyun içine daldı. (S 17)

Buralarda bütün yemekler **kalın bakır kaplarda** pişirilir. (S 26)

Güneş karşı dağlardan yükselmeden önceki dingin hava, yeryüzünün üstünde kımıldamadan duruyor öylece. (S12)

2.2.2.3.4. Sıfat Tamlamasının Başka Bir Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

İster küçücük bir bostanda, ister **binlerce dönümlük tarlalarda**. (S 28)

Bembeyaz sakallı bir ihtiyar yavaş yavaş çorba içiyordu. (S 44)

2.2.2.3.5. Sıfat Tamlamasının Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Bunları **capcanlı şekilleriyle** gözlerinin önünde canlandırıyor. (S 10)

Eğri büğrü fakat **upuzun bir gemi gibi**. (S 15)

Yani **uzun tahta kaşıkla** zamanı gelince çorbayı dikkatlice karıştırır. (S 27)

Çocuklarına **sıcak gözlerle** baktı. (S 27)

Ama gövdesinin altına sıkıştırdığı kocaman bir cevizi birileri alıp götürmesin diye **ürkek ürkek hareketlerle** etrafını gözetliyor (S 34)

Serçekeş da yakın köyde **yataklarındaki çocuklar gibi** horozları tembelce kımıldayarak dinler. (S 39)

Onlar meslekten avcılar gibi, **kuşların tecrübelerini hiçe çıkarıcı tertiplerle** avlanmazlar. (S 40)

Haddini bil, yürü işine diye söylenerek **yukarı dallara doğru** çabaladı. (S 50)

Elleri **doymaz bir enerji ile** ve hiç titremeden silahı kaldırıyor ve yöneltiyor. (S 90)

İri iri yudumlarla, geniş geniş nefeslerle içilmiş. (YP 35)

Yolunuz açık olsun, **temiz gökler gibi**. (YP 49)

2.2.3. Sıfat-Fiil Grubu

Fiil soylu sözcükler “-An, -AsI, -mAz, -Ar, -Dİk, -AcAk, -mİş” eklerinden birini aldıklarında isim olurlar. Bu ekleri almış bir sözcük ve buna bağlı bir veya birden çok tamamlayıcıdan oluşan gruba sıfat-fiil grubu adı verilir.

Ergin, sıfat-fiilleri partisipler başlığı altında inceler, bu yapıların nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekilleri olduğunu ifade eder (Ergin, 1993:333).

Delice, sıfat-fiil öbeğini “Sıfat-fiil eklerinden bir fiil ve ona bağlı bir isim unsurundan oluşmuş kelime grubudur.” şeklinde tanımlar (Delice, 2007:46).

Sıfat-fiil grubunun ana unsuru fiildir ve bu grup cümlede isim ve sıfat görevlerinde bulunabilir.

2.2.3.1.Yapı Bakımından Sıfat-Fiil Grubu

2.2.3.1.1. {-An} Eki ile Kurulan Sıfat-Fiil Grupları

Ve **henüz ısıtmayan, yakmayan** ışığın berrak, serin demetlerinin arasına daldı.

Su ürperdi ve gölün içindeki dağ resimleri, **düz tarlada sürünen** bir yılanın sırtı gibi dalgalandı. (S 17)

Başka bir toplulukta olsa muhakkak **bir azarlayan, parmak sallayan** bulunur. (S 46)

Kendilerine hep tuhaf nazarlarla bakan köylüleri mi yardıma çağıracaktı? (S 91)

Bazıları **ikisi arasında geçen** konuşmaları, hatta bu olayın tümünü avcının bir dinlenme anında kendi mesleği hakkındaki düşünceleri, hatta senaryolaştırdığı özeleştirileri olarak yorumladı. (S 95)

Bu deveciği satmak isteyen sahibi her gün at pazarına getirir; satamaz geri götürürmüş. (YP 17)

2.2.1.1.2. {-mİş} Eki ile Kurulan Sıfat-Fiil Grupları

Geçmiş zaman anlamı veren bu ek çok kullanılan bir partisip ekidir. Bu ekin geçmiş zaman ifadesinde partisip olarak geçmiş zaman anlamı pek yoktur (Ergin, 1993:335).

Ama yine de **bana verilmiş, bana bırakılmış** bir yanı var benimle ilgili olanların.

Sis kümeleri, yer yer toprağa degecek kadar **alçalmış** bulut kümeciklerini andırıyor. (S 6)

Başlarını sazlıkların kıyısından çıkarmış kurbağalar, donuk ve hiç kıpırdamayan gözlerle açıklara bakıyorlar. (S 64)

2.2.3.1.3. {-Dİk} Eki ile Kurulan Sıfat-Fiil Grupları

Küçük kurbağa bir saz demetinin yanibaşından başını çıkarınca **kimsenin kendine katılmadığını** şaşkınlıkla fark ediyor. (S 15)

Hipnotize edilmişler gibi susuyor ve **hiç kırpmadıkları** gözleriyle önlerine ne gelirse ona bakıyorlar. (S 21)

Kendisini yakından görüp tanımadığımız, yüzünü, kaşlarını, gözlerinin ve ağzının ifadelerini bilemediğimiz bir beşinci bu. (S 22)

Zira **bunları düşünürken çevresine bakamadığını, hayatı korumakta, kollamakta gaflete düştüğünü** gördü. (S 43)

Ve kadın, **onun, bunu anladığını** anlıyordu. (S 58)

Onun iyice ateş etmeye niyetlendiğini ve deminden beri söyledikleriyle **bu kararını açıkladığını** sandı. (S 70)

2.2.3.1.4. {-AcAk} Eki ile Kurulan Sıfat-Fiil Grupları

Gelecek zaman anlamı taşıyan bir ektir. Sıfat-fiiller oluşturabildiği gibi kalıcı isimler de yapar.

Ama yine de canlı olduğu, kımıldayabileceği, **bir şey atılınca dibe doğru çabucak batacağı** hissediliyor. (S 16)

Kaderleri yaratan Allah'ın **kimi kiminle karşılaştıracağını**, daha açık söyleyelim, **bize ne yazdıracağını** da bilemeyiz. (S 18)

Yine de bunların tümünü yese, bir an, **hiç doymayacağını** zannetti. (S 36)

Bunlar genellikle ateş ettikleri kıpırtının **bir an olsun insan olabileceğini** düşünmüşlerdir. (S 67)

Burada olacağımızı nereden bildin? (YP 64)

2.2.3.2. Cümledeki Görevine Göre Sıfat-Fiil Grubu

2.2.3.2.1. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması

O zaman **güzelliğin içinde bütün bunlara da iyi gelen bir düşünce olduğu** görülür. (S 6)

O “**düşünce**”yi bir kere ellerine geçirmiş olanlar başlarına gelen bütün sevinçlerin ve acıların külfetine daha kolay katlanabilirler. (S 6)

Midelerinden önce Allah'ı düşünen ve onun huzurunda secdeye gidenler yemek tahtalarının önünde diz çöktüler. (S 29)

Bunu anlayacak olan sizsiniz. (S 50)

Onu asıl durduran da bu merakı idi. (S 86)

Bir uyandıran, bir nöbetçi yok. (YP 24)

2.2.3.2.2. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Bir de onların vazgeçemeyecekleri alışkanlıklarını, **bir bakıma yaşamak için yapmaya mecbur olduklarını**, mesela susuzluklarını gidermek için zorunlu olarak su başlarına gidişlerini, oralarda bir yerlerde pusular kurarak ava dönüştürürler. (S 40)

Zira bunları düşünürken **çevresine bakamadığını, hayatı korumakta, kollamakta gaflete düştüğünü** gördü. (S 42)

Ancak **böyle bir budalalık yapmayacağını** anladı. (S 50)

2.2.3.2.3. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Hiç kimse **onların süyüklerde, avlularda, zibilliklerde, evlere yakın harman yerlerinde dolaştığına** şahit olmuyor. (S 48)

2.2.3.2.4. Sıfat-Fiil Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Şu anda **çifteleri kucaklarında arkalarına yaslanmış, ayaklarını botun içine uzatmış** oturuyorlar. (S 20)

Onun takılmasından civardaki bir sincap **ellerini kulaklarına kapamış** bu işi bitirmesini bekliyor. (S 31)

2.2.3.3. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri

2.2.3.3.1. Sıfat-Fiil Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Bu yüzden, **gölde, kıyıyı saran sazlıklara çok yakından seyreden /şişme bir avcı botu** da sessizliği dağıtamıyor. (S 13)

Su arklarını tıkayan /otları, küçük yıkıntıları kürekle, elleriyle açacaklar ve suyun ağaçlara ve bitkilere ulaşmasını sağlayacaklar. (S 30)

Ve henüz bahçe ve bostanlara ve tarlalara gidemeyecek yaşta olan /birkaç yaşındaki çocuklar, onlar da bir anda evin içindeki bahçede ve hatta bahçe kapısının dışındaki sokakta yapayalnız kalıyorlar. (S 32)

Selamlaşmalarla yayılıp giden /bir uyanış bu. (S 34)

Kimini uzaktan gördüğü, kimiyle bir çallıkta burun buruna geldiği /o çocukları Serçekeş sırtı ürpererek hatırladı. (S 39)

Damın üzerinde **yavaş yavaş büyüyen /bir ışık üçgeni** yapıyordu güneş. (S 40)

Böylece belki de **karşıdakini devreye sokacak/ bir soru** attı ortaya. (S 74)

Ve ölüm denen /bilmece bugün ne kadar sade. (S 90)

Ve yolu yavaş yavaş uzaklaştığı/ göle çevriliyor yeniden. (S 90)

Şu anda yapamayacağı /tek şey buydu. (S 91)

Bir kez kibleye yönelen /derin dikkat, değişik mekânın verdiği enerjilerle dolu. (YP 23)

Kavurmalar ızgaralar derken **padişahlara bakarak hazırlanmış /bir sofr** çıkmış ortaya (YP 45)

2.2.3.3.2. Sıfat-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Sis kümeleri, **yer yer toprağa degecek kadar alçalmış bulut kümeciklerini** andırıyor.(S 6)

Bir ihtiyacı olanların, elinden geldiğince **ihtiyacını** giderir. (YP 49)

2.2.4. İsim-Fiil Grubu

İsim- fiil grubu, -mA, -Iş, -mAk eklerinden birini almış bir fiil ile bu fiile bağlı diğer unsurların oluşturduğu kelime grubudur.

Bir hareket ismi ile ona bağı tamlayıcı ve tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur. Hareket ismi, -mAk, - mA ve -İş ekleri ile yapılır. Grubun ana unsuru olan hareket ismi, genellikle sonda bulunur. Fiile dayalı bütün gruplarda olduğı gibi bu grupta da yüklem görevi yapan hareket ismi; özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen ögelerle tamamlanır. Yüklem olan isim-fiil yargı bildirmez (Karahana 2014:55).

İsim fiiller grubun asıl unsurudur ve genellikle grubun sonunda bulunur.

2.2.4.1. Yapı Bakımından İsim-Fiil Grubu

2.2.4.1.1. {-mAk} Ekiyle Kurulmuş İsim-Fiil Grubu

Dizlerini kırmak ve tekrardan kanatlarının birinin üzerine yatmak bir saniyelik bir iş. (S 9)

Ama ona yanlardan değil de tam karşıdan bakıyorsanız **gözünüzü hemen kaçırmak** istiyorsunuz. (S 19)

Onlar uyurken araba kullanmak kolay değildi. (S 61)

Şu an ona bakmak göz kamaştırmıyor da. (S 35)

Ağaçlarda olup bitenleri, yalnız ağaçlara bakarak anlamak eksik olacak. (S 41)

Sonra da **başını sallayarak bütün bunlardan kurtulmak** istedi. (S 47)

Onları ağırlamak boynumuza borç oldu. (YP 40)

Bunları kavurma yapıp tencereye basmak gerek. (YP 52)

2.2.4.1.2. {-(y)İş} Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu

Tablolar sadece oradan oraya uçuşlarında değil, **başını küçük çevirişlerinde** bile değişip duruyor. (S 45)

2.2.4.1.3. {-mA}Ekiyle Kurulan İsim-Fiil Grubu

Kendi kendine acımaya başladı. (S 75)

Bir süre **ateş etmesini** beklediler ama etmiyordu. (S 76)

Ciğeri yeniden kanamaya ve gagasının kenarından akmaya başladı. (S 79)

Bu kez duasını nedametlerle doldurarak gözlerinden yaşlar dökerek Allah’a yepyeni bir ve tazarruyla yalvarmaya başladı. (YP 68)

Yüzlerini kibleye dönüp, sağ ellerini yüzlerinin altına koyup başladılar cennet uykuları gibi bir uykuyu uyumaya. (YP 69)

2.2.4.2. Cümledeki Görevine Göre İsim-Fiil Grubu

İsim-fiiller cümlede özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem görevini üstlenebilir.

2.2.4.2.1. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Bakmasını bilmek gerek.(S 6)

Aksi halde baş tarafı dinlenmemiş bir masal gibi güzelliği anlamak da zor. (S 7)

Dizlerini kırmak ve tekrardan kanatlarının birinin üzerine yatmak bir saniyelik bir iş. (S 12)

Bunların çıkardıkları sesi duyabilmek için insanların kulaklarını iyice yaklaştırmaları gerek. (S 14)

Onun tümünü görmek de zor. (S 24)

Yakınlarında olmak bir felaket. (S 31)

Işığın ufuktan başlayarak nasıl bir hızla yeryüzünü aydınlattığını gözlemek imkânsız. (S 35)

Onların yapraklarını döküşünü, aylarca kuru bir kütük gibi yaşadktan sonra, yaprakların ve çiçeklerin tomurcuklarını açışını sırf ağaca bakarak anlatmaya çalışmak,/her şeyi, onlarda olup bitiyor şeklinde anlamak eksik olacak. (S 41)

Onları ağırlamak boynumuza borç oldu (YP 40).

2.2.4.2.2. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Evlerde çorbalar **son kaynamaya** durmuş. (S 25)

Ama av bolsa, **daha çok avlanmak arzuları**yla oturup bir şeyler yemeye vakit ayıramazlar. (S 26)

Yine **geniş kavisler çizerek uçmaya** başladı. (S 45)

İpe asılıp ayaklarını ve gövdesini çamurdan sökmesi zor olmadı.(S 94)

O da ne demek, demeye kalmamış, adam deveciğin yularını Yürkdede'nin eline sıkıştırdığı gibi **oradan uzaklaşmaya** başlamış. (YP 17)

Bulgur pilavı et suyuna olunca, bir de karabiber ekilince üstüne **püfür püfür tütme**ye başlamış. (YP 45)

2.2.4.2.3. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Onun takılmasından civardaki bir sincap ellerini kulaklarına kapamış **bu işi bitirmesini** bekliyor. (S 33)

Bir kere daha kartal olmak, iri bir kuş olmak istedi. (S 46)

Kımıldamadan durmayı denedi. (S 91)

Ben **başka bir şey demek** istedim. (YP 50)

Artık **işine koyulmak** istedi. (S 42)

2.2.4.2.4. İsim-Fiil Grubunun Cümlede Yüklem Olması

Avcılık, **kuşların edindikleri tecrübeleri hiçe çıkarıcı planlar yapıp onları izlemektir.**(S 40)

2.2.4.3. İsim-Fiil Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri

2.2.4.3.1. İsim-Fiil Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

O zaman da **başkaları tarafından alaya alınmak korkusu** var. (S 24)

2.2.4.3.2. İsim-Fiil Grubunun Edat Grubunda İsim Unsuru Olarak Kullanılması

İhtiyar, kabı bir eliyle eğerek içindeki son çorbayı da kaşığa almakla meşguldü. (S 43)

Güneşin ışınları arasında yüzmek için kendini boşluğa bıraktığında her şey silinmişti aklından. (S 52)

Vurulup göle düşen yaban kazlarını getirmek için botun içinde tepinen köpeğin salıntıları, gölün korkulu rüyası.(S 63)

2.2.5. Zarf-Fiil Grubu

Bir zarf-fiil ve ona bağlı unsurlardan oluşan gruptur. Grubun ana unsuru olan zarf-fiil, grubun yüklemi olarak görev yapar (Karahana, 2014:57).

Ergin, bu yapıları gerundium başlığı altında inceler. Gerundiumun yani zarf-fiilin en sonda yer aldığını ve bu grubun cümlede yalnızca zarf görevinde kullanıldığını ifade eder (Ergin, 1993:396).

2.2.5.1.Yapı Bakımından Zarf-Fiil Grubu

Durum, şekil, bağlama vb. işlevler üstlenen zarf-fiil grupları cümlede zarf tümleci görevinde kullanılır.

2.2.5.1.1. {-IncA} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

O, güneş doğarken, onu bekliyor gibi ufka doğru duruyordu ve **güneş belirince** gözlerini kırıştırdı. (S 35)

Dama konunca onu bir hamlede yuttu. (S 39)

Biraz yukarıdan bakınca güzel bir çiçeğin, daha güzel görünmeyeceğini kim iddia edebilir? (S 44)

Tehlikeler küçülüp gözle zor görünür hale gelince ne yapardı sonra. (S 46)

Sıra ayaklarını yıkamaya gelince Hasan Dede ibriği aldı ayaklarını kendi yıkadı. (YP 11)

Eh, **böyle olunca** böyle mi ağırlamak gerek onları? (YP 37)

Devecik olmayınca, şöyle bir düşündüm de aşılacak dağları, yüksek dağları.
(YP 39)

Ağacın dibindekilerden biri konuşacak gibi olunca, herkes baştaki beye bakmış acaba ne yapacak diye. (YP 39)

2.2.5.1.2. {-DİkçA} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Fakat uyku kanatlarının altına gizlenmiş olarak oradan Serçekuş'u tekrar yatmaya zorladıkça buna ayartmak demek daha doğru olur- o, billur çiğleri, serin ve zinde yemleri, gagasını saplayacağı meyvelerin ballı ve serin tatlılarını ve güneşin pembe, mor tüller içinden ışıklar saçarak doğuşunu aklına getiriyor. (S 10)

2.2.5.1.3. {-mAdAn} Ekiyle Kurulan Zarf-fiil Grubu

Karahan, “Görülen Geçmiş Zaman Eki –DI/Dİ’nin Tarz ve Bağlama Fonksiyonuna Dair” adlı makalesinde bu ekin “-ma+dı/-me+di” zarf fiil ekinin –n ile genişlemiş şekli olduğunu söyler (Karahan, 1990:341).

Fakat **karar vermeden önce** ötekilere de bir bakalım. (S 18)

Çünkü onlar, O’na **karşılığında bir şey beklemeden** dua ettiler. (S 28)

Bir kırıntı yem mi, yoksa toprak parçası mı, **tadını anlamadan** yuttu. (S 43)

Heyhât, **insanoğlunu anlayamadan** göçeceğim şu fani dünyadan. (S 82)

Ve daha karar verip vermediğini anlayamadan namlunun üzerine konuverdi. (S 85)

Hele şimdi **vakit daralmadan iyice**, yemeklerini hazır edip koyalım önüne
(YP 39).

2.2.5.1.4. {-ken} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Ortalık henüz yavaş yavaş aydınlanırken uykuyu bırakıyorlar. (S 6)

Onlar kılıç ve kalkanlarla birbirine girerken civardaki ağaçların içerisinden uzun uzun onları seyrettiler. (S 17)

Onları ancak, **nefes nefese av kovalarken dişleriyle ellerindeki somundan iri lokmalar koparıırken** görebileceğiz. (S 26)

Gelincik tarlasının hemen kıyısındaki yuvasından ayrılırken yine içini o burkuntu sarmıştı. (S 32)

Sazlıklar arasında avını ararken çamura saplanacaksın. (S 84)

Benim münasip görmem şöyle, derim ki gitmişken, **onu görmüşken, yanına varmışken**, bir konuşsam, böyle derim ammaa, aman hanım bu kadarını düşünmek bile bir azim iş. (YP 53)

2.2.5.1.5. {-Ip} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Başını kaldırıp sofaya baktı. (S 43)

Avcı **dilini çıkarıp** dudağını yaladı. (S 74)

Korka korka elini uzatıp serçeyi tutmak istedi. (S 86)

Bir kazan bulgur pilavı pişirip /ne kadar kızgın yağımız varsa kızdırıp dökeceğim üzerine (YP 37).

Tümü birden **dürtülmüş gibi yerlerinden irkilip** fırlamışlar, **ellerini yüreklerine çalıp**:

-Estağfirullah, estağfirullah, diye mırıldanmışlar. (YP 33)

2.2.5.1.6. {-ArAk} Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Serçekuş, **güneşin bir lokma daha yükselişini bekleyerek** hazırlıklarını sürdürdü. (S 12)

Evlerindeki seccadelerin üzerinde **diz çökmüş olarak** oturuyorlar. (S 27)

Ve küçük kızlar **beyaz başörtülerini çenelerinin altında tuturmaya çalışarak**, oğlanlar **küçücük beyaz takkeleri uçmasın diye tepelerine bastırarak** camiye koşuyorlar. (S 30)

Kendilerini vererek ve bir an önce daha çoğunu anlamaya çalışarak hızlı hızlı öğreniyorlar. (S 31)

Sonra da ayaklarının altında, taa aşağılarda, **tüller gibi yayılmış, sis demetlerinin arasından geçme istekleriyle kanatlarını gövdesine yapıştırarak pike yapıyordu.** (S 37)

Ama **deneyimlerine güvenerek** oradan uzaklaşmakta acele etmedi. (S 39)

Yüzünün kasları kaykılarak kasıldı. (S 74)

Gözlerini yavaş yavaş namludan ayırarak,

- Haydi sıra sende, söyle bakalım, der gibi avcının yüzüne baktı. (S 75)

Yüzüne en sevimli ifadesini giydirerek, gövdesini küçültüp, tüylerini bedenine bastırarak ve kendini mümkün olduğu kadar cılız ve çaresiz göstererek akla yakın bir şeyler söylemeye çalıştı. (S 78)

Küçük helezonlar çizerek/ güneşi sağına, soluna, arkasına alarak dakikalarca başka hiçbir şeye ilgi duymadan uçtu uçtu...

Eğer **sürekli gözlerine ve iyi bakışlarına aldanarak** Serçekuş'u bununla karşı karşıya getirsek umulmadık sonuçlara varabiliriz.

Hemen duydu ve doğruldu nine, **lâilâhe illallah diyerek.** (YP 11)

Bıçağı besmele ile çekip, **deveciğin boynundaki tüyleri üfürerek** iki yana açtı. (YP 40)

2.2.5.1.7. {-sA} Şart Ekiyle Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Kip ekleriyle çekimlenmiş bütün fiiller yargı taşır. -se/-sa eki istek bildirdiği durumlarda yargı taşır; şart, zaman, sebep fonksiyonlu kullanımlarında ise yargı taşımaz. Karahan, bu ekin zarf-fiil ekleri kategorisinde değerlendirilmesi gerektiğini söyler (Karahan, 1994:472).

Gülsevin, "Türkçede -sA Şart Gerindiumu Üzerine" adlı makalesinde, bu ekin kişi eki almasının gerindium fonksiyonu taşımasını engellemediğini açıklar (Gülsevin, 1990:279).

En iyisi eğer böyle bakabilen bir gözün varsa, onu başkalarından saklamak mı dersin? (S 25)

Eğer bir de ona sahip olduklarından ötürü bir iki sual edilse, ne der, ne söyler...(YP 52)

2.2.5.1.8. {-r..,-mAz} Kalıbıyla Kurulan Zarf-Fiil Grubu

Uyku **serin havayla yüzyüze gelir gelmez** sersemleyip yere düştü.(s 11)

Bakar bakmaz da “güzelliği” gördü. (s 11)

Dağdan başını çıkarır çıkarmaz bir anda, göz açıp kapayıncaya kadar her yana ulaştı ışıkları. (S 35)

Her neyse efendim, Yürekdede **deveciği görür görmez** ısınmış. (YP 17)

Bunları böyle der demez Yürekdede gitmiş deveciğin yanına (YP 39).

Yürek dede böyle der demez dirseğiyle onun yanlarını tatlı tatlı dürttü. (YP 54)

Sabah namazını kılar kılmaz, ağzına lokma koymadan yola çıkmaya hazırlandı Yürekdede. (YP 58)

2.2.5.2. Cümledeki Görevine Göre Zarf-Fiil Grubu

2.2.5.2.1. Zarf-Fiil Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Ortalık henüz yavaş yavaş aydınlanırken uykuyu bırakıyorlar. (S 6)

Uyku **serin havayla yüzyüze gelir gelmez** sersemleyip yere düştü. (S 11)

Çünkü onlar, O’na **karşılığında bir şey beklemeden** dua ettiler. (S 28)

Vakit ikindiye aşınca genellikle erkeklerden daha önce akşam yemeği hazırlığı için evin yolunu tutarlar. (S 57)

Araba asfaltta hızla kayarken arkadaki ikisi uyumaya başlamışlardı. (S 61)

Yılan balıkları **suda en ufak bir çalkalanma meydana getirmeden**, suyun, gözle görülür bir parçasıymış gibi kayıyorlar. (S 64)

Namluyu **tehditleri sallayarak** tam göğsüne hizaladı. (S 79)

Yürekdede eşyaları deveciğe yüklerken, işte az önceki gibi bir kere daha düşünmüş onu nasıl aldığını pazardan. (YP 19)

2.2.6. Tekrar Grubu

Bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur. Grubu oluşturan sözcükler şekil ve işlev bakımından birbiriyle ilişkilidir. Anlatımı güçlendirmek ve harekete süreklilik anlamı katmak için kullanılır (Karahana, 2014:60).

Ergin, bu grubu aynı cinsten iki kelimenin tekrarıyla oluşan kelime grubu olarak tanımlar. Her tür sözcüğün tekrar grubu oluşturabileceğini fakat zamirlerin tekrar grubu oluşturmaya elverişli olmadıklarını belirtir (Ergin, 1993:377).

2.2.6.1. Yapı Bakımından Tekrar Grubu

2.2.6.1.1. Aynı Kelimenin Tekrarı ile Oluşan Tekrar Grubu

Her şeyin **ışıl ışıl** olduğunu iddia edebilirdi. (S 11)

Ufuklardaki mor kuyuluğun **perde perde** açılmasını istemiyorsak bunu sonraya bırakalım. (S 24)

Önde oturan dudakları **hemen hemen** kapalı olduğu halde daha çok burnundan, güya bir namaz bitince başlarını indirip **sessiz sessiz** durdular (YP 14).

Aşağılarda, oradan taa uzaklarda, bir şehrin **ipil ipil** yanmaya başlayan ışıkları gözüküyor (YP 21)

Yürekdede **kıkır kıkır** güldü. (YP 29)

Diğerlerine de **tas tas** soğuk sudan uzatmış (YP 35).

Yüzünü **okşaya okşaya** şöyle uygun bir yere götürmüş onu. (YP 39)

Devecik **uysal uysal** yanında yürüyormuş Yürekdede'nin. (YP 40)

2.2.6.1.2. Yakın Anlamlı Kelimeler ile Oluşan Tekrar Grubu

Fazla vurdukları zamansa bunları **eşe dosta** dağıtıyorlar. (S 58)

Eğri büğrü fakat upuzun bir gemi gibi. (S 15)

2.2.6.1.3. Zıt Anlamlı Kelimeler ile Oluşan Tekrar Grubu

Çınarların sık dalları arasında **yukarı aşağı** inip çıkarak dolandı. (S 68)

Nice ırkdaşlarının **irili ufaklı** yok olduklarını, vurulup yerlere kapandıklarını ve köpeklerin ağızlarında taşıdıklarını görmemiş miydi (S 77)

Avcı bunu söylemek istemişti ve bu konuda, başkalarının, hele bilgisiz kuşların **ileri geri** laf etmelerine tahammülleri yoktu. (S 81)

2.2.6.2. Cümledeki Görevine Göre Tekrar Grubu

2.2.6.2.1. Tekrar Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Onlar kılıç ve kalkanlarla birbirine girerken civardaki ağaçların içerisinde **uzun uzun** onları seyrettiler. (S 16)

Birinin bıyıkları **sinsi sinsi** sarkmış. (S 18)

Ama gelincik tarlası daha da tepelerde ve hem gölü hem de köyü, neredeyse ev eve, **bahçe bahçe** görebiliyor. (S 24)

Bakırlar ateşi **yavaş yavaş** alır ve içindeki nimete **yavaş yavaş** emdirirler. (S 27)

Nasıl olsa onlar (çocuklar) daha çorbalarını **yeni yeni** içtiler, şu anda başka işlerle dolular ve av için düzenli bir düşünceleri yok. (S 39)

Onun için **ezile ezile** “Değer mi?” diye sordu. (S 70)

Nine **yavaş yavaş**, kutsal bir iş yapar gibi ibrikle döktü suyu (YP 11).

Başlarını indirip bir müddet **sessiz sessiz** durdular. (YP 12)

Uzan, ne bulursan **güldür güldür** doldur heybene (YP 25).

Öte yanda, çadırın yanında, çorba **kaşık kaşık**, bismillah, bismillah **diye diye** içilmiş, sanki çorbanın canı var, sanki döksen incinir, sahanda bıraksan gücenir (YP 25).

Devecik **uysal uysal** yanında yürüyormuş Yürekdede’nin (YP s.40).

Hani o zamanlar oğullara, kızlara kızanlara, hep **düşüne düşün**, **ölçe tarta**, inceliklerle verilirmiş isimler. (YP 43)

Padişah da vezirler de **bir bir** duymuşlarmış konuşulanları. (YP 44)

2.2.6.2.2. Tekrar Grubunun Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması

Ama kolları, butları, boynu, göğüs etleri **dolgun dolgunmuş** (YP 20).

2.2.6.3. Tekrar Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri

2.2.6.3.1. Tekrar Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Öğleye doğru küçük çocuklar bile duvarların gölgelerine sığınmış, kimileri gölün kıyısında ayaklarını suya uzatmış, kimileri çimenlerin üzerinde **mışıl mışıl uykulara** dalmışlardı. (S 48)

Ve **fersah fersah uzak**. (S 90)

Diğerlerine de **tas tas soğuk sudan** uzatmış. (YP 35)

İri ri yudumlarla, geniş geniş nefeslerle içilmiş. (YP 35)

Şöyle derim herifim, madem **kelli felli zatlar** sana bu aklı vermiş, elbet onlar benden iyibilir. (YP 53)

2.2.7. Edat Grubu

Edat; tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türüdür (TDK, 2012). Edatlar eklendikleri sözcüğe sebep, benzerlik, zaman, miktar, yön vb. anlamlar katar.

Karahan, edat grubunu bir isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubu olarak tanımlar. Grubun vurgusu isim unsuru üzerindedir ve bu grup cümlede sıfat veya zarf görevinde kullanılabilir (Karahan, 2014:62).

Ergin'e göre çekim edatı eksizdir ve daima tek kelimedir. İsim unsuru ise bir kelime ya da kelime grubu olabilir (Ergin, 1993:392).

Delice, "Türkçede Sözdizimi" adlı eserinde bu grupları bağlama edatı öbeği, çekim edatı öbeği, ünlem edatı öbeği ve pekiştirme edatı öbeği edatı olarak dört başlıkta inceler (Delice, 2007:20).

2.2.7.1. Yapı Bakımından Edat Grubu

2.2.7.1.1. "sonra" Edatı İle Kurulan Edat Grubu

İyice doyduktan sonra geniş kavisler çizerek uçmaya başladı. (S 38)

Toprağa basmaya korka korka, otları ezmekten çekinerek epey gezip gördükten, yakın bir pınar bulup sularını tazeledikten sonra, epeyce ince fikirlere dalıp çıktıktan sonra dönüp dolaşıp kıl çadırlarının yanına geldiler. (YP 30)

Onları uğurladıktan, arkalarından uzun uzun baktıktan sonra, çadırın önünde durdular. (YP 51)

2.2.7.1.2. “gibi” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Göl kuzeyden güneye doğru **bir böbrek gibi**, hatta **bir badem gibi** yassı olarak uyuyor.

Erkenden, civardaki kasabada bir randevusu varmış gibi gölün üzerinden telaşa giden bir yaban kazı, güneşin doğmasına daha epeyce varken **etrafı bir parça karıştırır gibi** oldu.

Gözleri kapanıyor, yolu incecik bir yarıktan **belli belirsiz bir çizgi gibi** görünüyor ve içine, uyuyup kalsa bile araba kendi kendine onları her zamanki menzillerine götürecekmiş gibi bir duygu yayılıyordu. (S 62)

Serçe kuş **konuşma sırası avcıdaymış gibi** susuyordu şimdi. (S 74)

Bu gidişle bulunmayacak gibi görünüyor. (YP 16)

Yere ıhmış, başını aşağıda ipil ipil ışıkları yanıp sönen şehre çevirmiş, **oradan bir haber, bir haberci, bir konuk bekler gibi**, gözlerini kırpmadan duruyor. (YP 22)

İkisi de ballı ballı güldüler, **gül yaprağına dokunur gibi** birbirlerinin kırışık yüzlerine dokundular. (YP 54)

2.2.7.1.3. “karşı” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Bütün bunlarda **serçe nesline karşı** yönelmiş anlaşılmaz ama çok tehlikeli işaretler görerek oralardan kaçarcasına uzaklaştı. (s.65)

2.2.7.1.4. “başka” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Sokakta şimdilik **ondan başka** kimse yok. (S 39)

Ona yaptığı zehir etmekten başka elinden hiçbir şey gelmemesine ne kadar üzülyordu. (S 59)

O kadar şaşırmış ve zihni gelip bastıran düşüncelerle öylesine dolanmıştı ki **bu işe çözüm bulmak ve her şeyden önce de bu insancığı rahatlatmaktan başka** bir şey düşünmez oldu. (S 85)

2.2.7.1.5. “dair” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Ya da isterdi ki kendisi insan olabilsin ve insanların duygularını bilebilsin ve **onları nasıl ikna edebileceğine dair** elinde bilgiler bulunsun. (S 75)

2.2.7.1.6. “doğru” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Tepelere doğru bak. (S 8)

Yeryüzünün güzellikleri perde perde açılarak **onu görmek ve anlamak isteyenlere doğru** geliyor. (S12)

Şimdi **Serçekuş’a doğru** gidelim.(S 25)

Bacalardan çıkan dumanlar, evlerin üzerinde ağırlaşmış sis kümelerinin arasından adeta isteksizce geçerek **daha berrak bir havaya doğru** ak bulutçuklar hâlinde yükseliyor.(S 26)

Haddini bil, yürü işine diye söylenerek **yukarı dallara doğru** çabaladı. (S 50)

Güneş ışınlarını tam yandan alan ördek, aydınlığın içinde karışık göz alıcı renklerde **karadan gölün üzerine doğru** uçuyordu. (S 90)

Git git derken, **akşama doğru** varmışlar yaylanın ilk durağına. (YP 20)

2.2.7.1.7. “için” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Onlardan da kimi birbirlerini görmeden duramaz, **hasret gidermek için** nice çöller aşar, kimileri de birbirlerinin kanını döker, hatta içer. (S 16)

Bir de onların vazgeçemeyecekleri alışkanlıklarını, bir bakıma **yaşamak için** yapmaya mecbur olduklarını, mesela **susuzluklarını gidermek için** zorunlu olarak su başlarına gidişlerini, oralarda bir yerlerde pusular kurarak ava dönüştürürler.(s 40)

Kendini kurtarmak için ne yapabilirdi? (S 72)

Karanlık iyice basmadan şehirde olmak için atlarını tepiklemişler. (YP 51)

2.2.7.1.8. “diye” Edat İle Kurulan Edat Grubu

Her ne ki **insanları da diğer varlıkları da güzelliğe eğilmesinler diye** engelliyorsa onlar, onlar karşılıklarına nimetler sıralanarak alt edebilir. (S 12)

Ve küçük kızlar beyaz başörtülerini çenelerinin altında tuturmaya çalışarak, oğlanlar **küçük beyaz takkeleri uçmasın diye** tepelerine bastırarak camiye koşuyorlar.(S 29)

Dizlerinin üzerine çökmüş, bekliyor, **bakalım bugün kapıdan kim girecek diye**. (S 30)

Ama gövdesinin altına sıkıştırdığı kocman bir cevizi birileri alıp götürmesin diye ürkek ürkek hareketlerle etrafını gözetliyor. (S 34)

Belki de **böyle bir şeyi görmek nasip olur diye** başını yukarılara çevirdi. (S 48)

Seri konup kalkışlarla, son bir kez daha ölçüp biçtikten, bütün taş atım yollarını gözden geçirdikten sonra **pır diye** havalanıverdi.

Kocabağ köyüne iki ok atımı uzaklıktaki göl, kasaba ve şehirlilerce **“Gölbaşı” diye** adlandırılıyor. (S 57)

Azrail senden uzak olsun diye konuşmaya devam etti. (S 82)

Allah acıdı bize de, **ağırlayalım diye** bunları gönderdi. (YP 36)

Karıcığı da oracıkta beklemiş, **devecik bıçağı görmesin diye** gözlerini kapamış elleriyle. (YP 40)

Neden olmasın evlâdım, biz **bir kıl çadırı bir kırık tencerenin hesabını öte dünyada nasıl vereceğiz diye** tasalanır dururuz. (YP 48)

2.2.7.1.9. “üzere” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Sıkışık bir an, nasıl desem, avlanırken, gölün sazlıklarından epeyce ileride, çamura, o dibe çeken balçıklı çamurlara saplanıp umutsuzlukla çırpınmaya başladığın zaman ve Azrail tatlı canını almak için tepene dikildiğinde, bütün umutların bittiğinde, düşün ki **karına ve çocuklarına kara haberin gitmek üzere, onlar saçlarını yolup tırnaklarını yanaklarına geçirmek üzere**, işte tam böyle bir zamanın en yakın arefesinde, çenene kadar yutulmuşken kara balçığın içine, o anda ben çıkagelsem. (S 82)

Avcı adam arkadaşlarıyla güneşin tepeye tırmanıp iyice ortalığı bunaltmaya başlamasıyla botlarını kıyıya çekmişler ve **dinlenmek üzere** çınarların koyu gölgeleri altına gelmişlerdi.(S 69)

Hiçbir parçayı ziyan etmemek üzere tedbirler aldılar. (YP 51)

2.2.7.1.10. “rağmen” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Acılara, hastalığa ve yorgunluğa rağmen bakılabilir.(S 6)

Uyanıyorlar ve bununla birlikte, **karanlığa rağmen**, görüyorlar ki; gök açılıyor ve oradan Allah’ın yolladıkları bölük bölük yeryüzüne iniyor. (S 6)

Buna rağmen kilometrelerce uzakları gördüğünü rahatlıkla söyleyebilirdi.(S 11)

Kadın baktı ki o **anlamasına rağmen** buna dair bir savunmaya girişmiyor, o da tuttu, adamın karşısında kapıya yaslanıp ısrarla yere bakmaya başladı. (S 59)

Ona rağmen yaşayıp gitmişlerdi, böyle bir şey olmamış gibi. (S 77)

2.2.7.1.11.”kadar” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Sazlar ta **köklerine kadar** titrediler. (S 17)

Yorgun ve uykusuzlar ama bunu **taa akşam oluncaya kadar** hatırlayacaklar. (S 21)

Ağacın koca gövdesi dallarla saçaklanarak incele incele **bu noktaya kadar** geliyor ve burada küçük Serçekuş’un ağırlığı ile sallanacak kadar inceliyordu. (S 47)

Kendini toparlayıncaya kadar çocukların eline düşebilirdi. (S 51)

Bu hayat **değerli bir yakut parçası kadar** güzeldi galiba. (S 87)

Padişah ve yanındakiler **tıka basa oluncaya kadar** yemişler. (YP 45)

Yürekdede'yle Ayşe Nine **çadırın yanına kadar** birlikte yürüdüler. (YP 69)

2.2.7.1.12.“beri” Edatı İle Kurulan Edat Grubu

Binlerce yıldan beri onları tanıyor ve izlemeye devam ediyorlar. (S 17)

Kim bilir **ne zamandan beri** köyün bu en yaşlısının etrafında bekliyorlardı.

(S 49)

2.2.7.2. Cümledeki Görevine Göre Edat Grubu

2.2.7.2.1. Edat Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

Tüylerini havalandırır gibi titredi. (S 11)

Sazlar ta **köklerine kadar** titrediler. (S 17)

Hipnotize edilmişler gibi susuyor ve hiç kırpmadıkları gözleriyle önlerine ne gelirse ona bakıyorlar. (S 21)

Bunları **capcanlı şekilleriyle** gözlerinin önünde canlandırıyor. (S 10)

Camiinin etrafındaki evlerden **hepsi bir anda kapıdan çıkmış gibi** çocuklar fırlıyor. (S 30)

Serçekuş **bu sebeple** direniyor. (S 9)

Karşı konmaz bir can korkusu ile köyün bütün çocukları ellerindeki sapanlarla etrafına dizilmişler gibi telaş ediyor, arkasına gizlendiği bütün dalları ve iri iri yaprakları yetersiz buluyorlardı. (S 52)

Serçekuş **konuşma sırası avcıdaymış gibi** susuyordu şimdi. (S 74)

Şimdi **Serçekuş’a doğru** gidelim. (S 25)

Karıncalar **hayatlarının ilk ve son gününü yaşıyormuş gibi** çalışıyorlar. (S 31)

Yüzüne doğru yanaştırdı. (S 86)

Ve horozlar **ağızlarını kapadıktan sonra** da bir süre duyulmaya devam ederler. (S 39)

Karısı geç bir vakit, **koltuklardan birinde uyuyakalmış olan sonuncuyu da götürüp yatağına attıktan sonra** hiçbir faydası olmayacağını bile bile adama bir şeyler söylemek istedi. (S 58)

Yere ıhmış, başını aşağıda ipil ipil ışıkları yanıp sönen şehre çevirmiş, **oradan bir haber, bir haberci bekler gibi**, gözlerini kırpmadan duruyor. (YP 22)

Acelesi olup da öne geçmek zorunda kalan genç birine yaşlılar şöyle **göz ucu ile** alttan bir bakıyorlar. (S 28)

Sofra bezinin önüne düşmüş ekmek kırıntılarını, herkes kendi önündekini topluyor ve **besmele ile** ağzına atıyor. (S 30)

2.2.7.2.2. Edat Grubunun Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması

Çünkü güneşin sıcak ışınları **gelmek üzere**. (S 6)

Çünkü bu gelincik tarlası **onun evinin bahçesi gibidir**. (S 8)

Meyilli bir araziye kurulmasından yararlanarak göle doğru uzanan dağlara **biraz tepeden bakıyor gibi**. (S 24)

Koruluklara doğru uçmaya başladığında **doymuş gibiydi**. (S 36)

Sanki **Serçekuş'un yağlı etini yeni çiğneyip yutmuş gibi**. (S 74)

Sanki uçan iri iri ördeklerle, kazlarla, bıldırcınlarla her atışın boşa gitmemesi için **ezelden bir anlaşma yapmış gibi**. (S 90)

Tıpkı **Serçekuş'un tarif ettiği gibi**. (S 88)

2.2.7.3. Edat Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri

2.2.7.3.1. Edat Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Çünkü **bu iki yüzün ifadelerini yan yana anlayacak kadar yetenekli** olamıyoruz. (S 19)

O akşam evlerine vardıklarında, gece yatarken çocukları babalarını **iki gün durmadan uyuyacak kadar yorgun** görecek. (S 21)

Böyle düşündü ve içini **taşıyamayacağı kadar iri bir duygu** doldurdu.(S 42)

Kadın baktı ki o anlamasına rağmen **buna dair bir savunmaya** girişmiyor, o da tuttu, adamın karşısında kapıya yaslanıp ısrarla yere bakmaya başladı. (S 59)

Ona diri diri sahip olmak ister gibi bir his geçti içinden. (S 79)

İkisi de meleklerin kanatları altında, ötelere uzanan rüyaların tatlı salıncağında, **ocaktaki alevi besleyip yaşatan taza hava gibi bir uyku** uyudular. (YP 22)

2.2.7.3.2. Edat Grubunda İsim Unsurunun Bir Cümleden Oluşması

Erkenden, civardaki kasabada bir randevusu varmış gibi gölün üzerinden telaşla giden bir yaban kazı, güneşin doğmasına daha epeyce varken etrafı bir parça karıştırır gibi oldu. (S 17)

Camiinin etrafındaki evlerden hepsi bir anda kapıdan çıkmış gibi çocuklar fırlıyor. (S 30)

Serçekeuş **konuşma sırası avcıdaymış gibi** susuyordu şimdi. (S 74)

Bugün hep bu tür şeyler beni perişan ediyor, diye söylendi. (S 47)

Aptallık ettim, diye düşündü, insanların aptallığa hiç tahammülleri yok galiba. (S 73)

Yararı olacak mı, diye sormuştu. (S 75)

2.2.8. Bağlama Grubu

Bağlama edatları ile birbirine bağlanmış iki ya da daha çok isim unsurunun oluşturduğu kelime grubudur. Bağlama grubu, söz diziminde isim, sıfat ve zarf görevi yapar (Karahan, 2014:65-67).

2.2.8.1. Yapı Bakımından Bağlama Grubu

2.2.8.1.1. “ve” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Gölün yüzeyi **gri ve madeni** bir boya dökülmüşçesine **hareketsiz ve sert**. (S 16)

Onlara saygı duydu, hayran hayran bir ikisini görmek umudu ile **uzaklara ve yukarılara** baktı. (S 47)

Köyün insanları, **kadınlar ve çocuklar** da dahil olmak üzere evlerde, **ahırlarda ve tarlalarda** işlerine dalmışlardı.

Biraz daha dinlenip başladılar **çadır için kazıkları çakmaya ve çadırın iplerini bir bir bağlamaya**. (YP 71)

2.2.8.1.2. “değil” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Ya! Keramet **bunlarda değil** sizde olmalı. (S 50)

Sen **cüsseme değil** yeteneklerimle birleştirdiğim aklıma bak. (S 88)

2.2.8.1.3. “veya” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Ama **uykuya dalmak veya dalmamak** işte bu bir hesap işi. (S 9)

Ona **şehirlerde veya kasaba ve köylerde** her yerde rastlayabilirsiniz. (S 20)

Bu atışların bazıları isabet ediyor ve Serçekeuş, **vurulan ördeğin veya yabankazın**, her neyse, düşünce pat diye çıkardığı sesi duyuyor veya duyduğunu sanıyordu. (S 53)

Ne kadar ister, **onu avucunda bütün gücüyle sıkıp yere fırlatmak veya uçmaya bırakmak** ve sonra da onunla hiç karşılaşmamış gibi arkadaşlarının yanında uyumaya dalmak. (S 87)

Bugün günlerden pazartesi olduğuna göre, ne dersin, birkaç gün daha buralarda kalıp cumaya oraya mı ineyim, yoksa yarın etimizi kaynatıp, kavurmasını tencereye basıp, **ikindiden sonra veya öbürsü gün** yola mı çıkalım. (YP 53)

2.2.8.1.4. “ne.. .ne” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Ne rüzgâr **ne** bir insan sesi ve **ne de** kuşlar... (S 14)

Fakat incecik boynunun etrafına baş parmağı ile işaret parmağını yeteri darlıkta bir halka yaparak ve diğer parmaklarıyla avucunun içine gerekli bombeliği vererek onu **ne** öldürecek kadar sıkı **ne de** kaçmasına yarayacak kadar gevşek bir şekilde tuttu. (S 86)

Senin tırnağın olamam, ama bir gel bakalım, bir gel hele şehre, bakalım sende bizim için daha **ne** dersler, **ne** hikmetler var. (YP 51)

2.2.8.1.5. “m i...m i” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Bir kırıntı yem mi, yoksa toprak parçası mı, tadını anlamadan yuttu. (S 43)

Mesele **değer mi değmez mi** değil. (S 70)

İmkânsız bir umuda kapıldığı için mi yoksa durumunun ümitsizliğinden mi gözlerinden nehirler gibi gözyaşları dökerek ağlamaya başladı. (S 93)

2.2.8.1.6. “hem.. .hem” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Ama gelincik tarlası daha da tepelerde ve **hem gölü hem de köyü**, neredeyse ev eve, bahçe bahçe görebiliyor. (S 24)

2.2.8.1.7. “fakat” Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlama Grubu

Eğri büğrü **fakat** upuzun bir gemi gibi. (S 16)

2.2.8.2. Cümledeki Görevine Göre Bağlama Grubu

2.2.8.2.1. Bağlama Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Yeniden uyumak ve güneşin sonrasına kalmak kolay. (S 9)

Mathk ve sessizlik, daha ilk sütrenin gerisinde o münasebetsiz yaban kazı, tutup boğazladı sanki. (S 16)

Sadece **neşe, hayat ve hareket** var.(S 31)

Horozlar ve tavuklar bir anda kendilerini bahçede buluyor ve önlerine saçılan yemleri yemeye başlıyorlar. (S 36)

Buna karşılık **bütün böcekler ve kuşlar ve yürüyüp koşabilen hayvanlar** uyandı ve hareket ediyorlar. (S 32)

Güneşi görmek için **onu düşünmek ve ona bakmak** yapılacak ilk iş. (S 41)

Yürekdede'yle karısı, deveciğin yükünü çözdüler. (YP 20)

Bunlar çadırın yanında otururlarken, meğer, **Yürekdede'yle Ayşe Nine** çadırdaki uğrun konuştuklarını sanırken deveciği kesmek üzerine, aşka gelip, yüksek sesle konuşmakta olduklarını, ahü vah edip yandıklarını unutmuşlar. (YP 44)

2.2.8.2.2. Bağlama Grubunun Cümlede Nesne Olarak Kullanılması

Kim **onların biraz sonralarını ve varsa yarınlarını** kendileri kadar doldurabilir. (S 55)

O ördekler ve diğerlerini insan vuruyor. (S 64)

2.2.8.2.3. Bağlama Grubunun Cümlede Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Köyün insanları, kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere **evlerde, ahırlarda ve tarlalarda** işlerine dalmışlardı. (S 55)

Bütün insanlar **birbirlerine seslenmeye ve bağırma**ya başlamış. (S 65)

2.2.8.2.4. Bağlama Grubunun Cümlede Zarf Olarak Kullanılması

İlk güneş ışıklarının verdiği bu renkle **biraz daha davetkâr ve içi dolu** görünüyordu. (S 37)

Sabahın daha bu en erken saatinde daha yeni kaşıkladıkları çorbanın üzerine ekşi erikleri acele acele atıştırtışlarına **hayret ve dehşetle** baktı.

2.2.8.2.5. Bağlama Grubunun Cümlede Yüklem Olarak Kullanılması

O yüzden **çevik ve istekli**. (S 12)

Gölün yüzeyi gri ve madeni bir boya dökülmüşçesine **hareketsiz ve sert**. (S 15)

Serçe eti **yağlı, gevrek ve lezzetliymiş**. (S 51)

Yüzü **canlı ve gergin**. (S 90)

Dağ havası **serin ve zinde**. (YP 22)

2.2.8.3. Bağlama Grubunun Kelime Grupları İçindeki Yeri

2.2.8.3.1. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

Sıcak ve kuru /yerler daha yukarılardaymış gibi yükseklerle uçuyordu. (S 37)

Koltuğunun da büyük ve kaim bir torbada **büyük ve kaim/ bir Kur'an-ı Kerim**.

Deve çadırının hemen önünde, karnı **bol ve taze otlarla** dolu. (YP 22)

2.2.8.3.2. Bağlama Grubunun Sıfat Tamlamasında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

Karşı konmaz bir can korkusu ile köyün bütün çocukları ellerindeki sapanlarla etrafına dizilmişler gibi telaş ediyor, **arkasına gizlendiği bütün dalları ve iri iri yaprakları** yetersiz buluyorlardı.(S 52)

2.2.8.3.3. Bağlama Grubunun İsim Tamlamasında Tamlayan Olarak Kullanılması

Fakat bir kuşun bakışları **bu ve benzerlerinin hepsini** almaya yetmez. (S 17)

Ve sonra yeniden ortaya çıkıp bütün hakimiyeti ile **gölün ve toprağın üzerine** uzandı. (S 17)

Çiçeklerin, otların, tomurcukların ve böceklerin, karıncaların, sincapların, kertenkelelerin, yılanların ve insanların tepelerine hayat dolu cıkcıklerini boşalttı. (S 34)

Çünkü o **gecenin ve gündüzün gelişmelerinde** bile akla getirilmiyor. (S 42)

2.2.9. Unvan Grubu

Bir şahıs ismiyle birlikte saygı, rütbe, makam, meslek ya da akrabalık bildiren bir sözcüğün oluşturduğu gruptur. Unvan grubunda şahıs ismi önce, unvan bildiren sözcük sonra gelir.

Unvan grubu, cümlede isim görevinde kullanılır. Grubun vurgusu birinci unsur üzerindedir. Bu grup, birleşik isimle karıştırılmamalıdır. Birinci unsur unvan ve akrabalık adı ise unvan grubu değil, birleşik isimdir (Karahan, 2014:68).

Banguoğlu, bu grubu san öbeği başlığı altında inceler ve unvan kelimesinin grubun sonunda yer aldığını söyler (Banguoğlu, 2000).

Yürek Hasan’la karısı **Ayşe Nine** bir sonraki kafiye kaldılar. (YP 9)

Hasan Dede kollarını çemredi, geldi. (YP 11)

Ayşe Nine akşamın alaca karanlığı çökerken **Yürek Hasan Dede’yi**, kalın ağaç âsâsını omzuna almış, dimdik gelirken görünce sevinçle, yoluna çıktı. (YP 68)

2.2.9.1. Cümledeki Görevine Göre Unvan Grubu

2.2.9.1.1. Unvan Grubunun Cümlede Özne Olarak Kullanılması

Beyciğim, dedi **Ayşe Nine**, sen nasıl emreder nasıl münasip görürsen, benim için güzel olan o. (YP 10)

Ayşe Nine, Yürekdede’nin hemen arkasında onun usul usul söylediklerini dinleye dinleye kendinden geçmeye başladı. (YP 22)

2.2.10. Birleşik İsim Grubu

Birden fazla ismin yan yana gelerek oluşturduğu kelime grubudur. Birleşik isimlerde vurgu son isimdedir (Ergin, 1993:385).

Karahan, birleşik isimlerin birleşik kelimeler ile karıştırılmaması gerektiğini söyler. Birleşik kelimeler, herhangi bir kelime grubunun unsurlarının ortaya çıkmasıyla; birleşik isimler ise özel isimlerin yan yana sıralanmasıyla oluşur. Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla birleşik isim grubuna dönüşebilir (Karahan, 2014:69).

Bu köyde bir zamanlar “**Yürek Hasan**” diye bilinir, bir delikanlı yaşarmış. (YP 8)

2.2.11. Ünlem Grubu

Bir seslenme edatı ile isim unsurunun birleşmesiyle meydana gelir. Grubun vurgusu seslenme edatı üzerindedir (Ergin, 1993:308).

Hey ilahi dedi Yürekdede, dağların başka, sehillerin başka. (YP 22)

Ah pîrim orada beni ne edeceksin, yaşıma başım bir hayli, bilirsin Efendimiz cennete yaşlı kadınlar giremeyecek, demiş. (YP 30)

2.2.12. Sayı Grubu

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Büyük sayı başta, küçük sayı sonda bulunur ve sayı isimleri eksiz birleşir. Kelime grubu şeklindeki sayılar, sıfat tamlaması veya sayı grubu kuruluşundadır. Ana sayılar daha çok sıfat tamlaması, ara sayılar ise sayı grubudur. Bu grup, söz diziminde isim ve sıfat görevinde kullanılır (Karahana, 2014:72).

Bir diğeri, yaşı daha **yirmibeş** bile değil, Ömer oğlu Abdurrahman.(YP 44)

2.2.13. Birleşik Fiil

Bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur (Ergin, 1993:364).

Korkmaz, birleştirmeyi kelime yapım yollarından birisi sayar ve birleşik fiilleri bir yardımcı fiil veya iki ayrı fiil şeklinin yahut isim soylu bir veya birden fazla kelime ile esas fiilin birleşmesinden oluşan, tek bir kavrama karşılık gelen fiiller olarak açıklar (Korkmaz, 2007: 267).

Ercilasun'a göre birleşik fiiller bir kelime grubudur. Kelime gruplarında esas, anlamca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muamelesi görmektir. İster bir tarafı isim, ister bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil tek bir kavramı karşılar (Ercilasun, 1984: 48).

Güneş, yeni bir kavramı elde etmek veya var olan bir hareket kavramında özel değişiklikler meydana getirmek için iki (bazen üç) kelimeyi bir arada kullanarak oluşturulan fiilleri birleşik fiil olarak adlandırır (Güneş, 2009:229).

Karaağaç da Türkçede bir ad veya eyleme yardımcı eylemlerden biri getirilerek oluşturulan söz öbeklerine birleşik eylem der (Karaağaç, 2012:471).

Yukarıdaki tanımlarda görüldüğü üzere Ergin ve Karaağaç, birleşik fiilleri tanımlarken yardımcı fiilleri ölçüt kabul etmiş; Ercilasun ve Korkmaz ise tek bir kavrama karşılık gelen manaca yeni bir kelime olmasına vurgu yapmışlardır. Araştırmacılar, bu fiillerin birer kelime grubu olduğu, tek bir kavrama karşılık gelip tek bir kelime gibi muamele gördüğü konusunda uzlaşa içerisindedir.

Birleşik fiillerin tasnifinde de görüş ayrılıkları göze çarpar.

Korkmaz, birleşik fiilleri anlamına göre iki gruba ayırır: 1. Esas anlamını korumuş veya esas anlamını korumakla birlikte birtakım işlev incelikleri kazanmış birleşik fiiller, 2.Esas anlamını kaybederek deyimleşmiş birleşik fiiller (Korkmaz, 2009:791-858).

Kükey, birleşik fiilleri üç ana başlıkta inceler: 1.Eylemin eylemle oluşturduğu birleşik eylemler, 2.Eylemsinin eylemle oluşturduğu birleşik eylemler, 3.Ad soylu sözcüklerin yardımcı eylemlerle oluşturduğu birleşik eylemler (Kükey, 2007: 21-82).

Ergin, yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil oluşuna göre birleşik fiilleri ikiye ayırır (Ergin, 1993:367).

Karaağaç, birleşik fiilleri sözcük türlerini esas alarak adlarla yapılan birleşik eylemler ve eylemlerle yapılan birleşik eylemler olarak iki başlıkta inceler (Karaağaç, 2012:472).

Hepçilingirler, birleşik fiilleri yardımcı fiilin birleştiği unsura göre “ad + yardımcı eylem, eylem +yardımcı eylem” olmak üzere ikiye ayırır (Hepçilingirler, 2005:200).

Banguoğlu ise birleşik fiilleri karmaşık fiiller ve tasvir fiilleri başlığı altında ele alır (Banguoğlu, 2000:488).

Karahan, birleşik fiillerin işlevinden yola çıkarak bu fiilleri “bir hareketi karşılayan birleşik fiiller ve bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller” olarak iki başlıkta inceler (Karahan, 2014:73-79).

Birleşik fiillerin tasnifinde yapı, işlev veya anlam özellikleri ölçüt kabul edilmiş; sınıflandırmalarda daha çok fiillerin yapısal özellikleri dikkate alınmıştır.

2.2.13.1. Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller

Bu tür fiiller, bir isimle bir yardımcı fiilin birleşmesinden oluşur. Yardımcı fiilin işlevi isimleri fiil durumuna getirmektir. Asıl anlam isim ögesi üzerindedir. Telefon et- dendiğinde akla et- fiilinden çok telefon ismi gelir.

2.2.13.1.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

Kükey, “et-, eyle-, ol-, kıl-, bul-, bulun-, buyur-, yap-“ fiillerini yardımcı fiil olarak kabul etmiştir (Kükey, 2007: 61) .

Karahan’a göre en işlek yardımcı fiiller “et-“ ve “ol-“ fiilleridir. Bununla birlikte yap-, bulun- fiilleri de sıkça kullanılır. “kıl-“ ve “eyle-“ fiillerinin ise işlekliği azalmıştır (Karahan, 2014:74)

Korkmaz, et- fiilinin ad soylu her türlü kelime ile birleşebilen ve bol örnekler veren bir yardımcı fiil olduğunu belirtir (acele et-, affet-, hasta et-, keşfet-, bahane et-...). Bu fiilin, daha çok Arapça ve Farsçadan dilimize geçmiş alıntı sözcüklerle birleştiğini (hisset-, tasvip et-, raptet-resmet-...) ve Batı kaynaklı alıntı kelimelerde de örneklerine (aranje et-, deklare et-...) sıkça rastlandığını ifade eder (Korkmaz, 2009: 792).

Deny (1941) ve Korkmaz (2009) ; eyle-, kıl-, yap- ve buyur- fiillerinin de et-fiiline paralel işlev gördüklerini, bunlardan buyur- fiilinin nezaket ve saygı bildiren ifadelerde yer aldığını belirtmişlerdir.

Yardımcı Fiili “et-“ Olan Birleşik Fiiller

Ancak gözkapaklarının hâlâ yarı yarıya kapalı olduğunu dehşetle **hissetti**. (S 11)

Her şeyin ıslıl ıslıl olduğunu **iddia edebilirdi**. (S 11)

Yine de bunların tümünü yese, bir an, hiç doymayacağını **zannetti**.(s.32)

Avcı **itaat etti** ve şimdi anlat bakalım, dedi. (S 87)

Ama deneyimlerine güvenerek oradan uzaklaşmakta **acele etmedi**. (S 40)

O günü düşününe düşününe epeyce zaman geçirdiğini, havanın daha bir ısındığını ve en uç noktasında durduğu iri çam ağacının, estiği hiç de belli olmayan bir rüzgarla ılgın ılgın salındığını **hissetti**.(S 52)

Kendi kendine, dur hele dedi ve bütün düşüncelerini zihninden kovmaya çalışarak minareyi arkasına alacak şekilde önüne iri bir dalı **siper etti**. (S 52)

Fakat kadın bu gülümsemeyi **hissetti**. (S 61)

Hayır hayır öleceğim ve hepsi acımasızca ve ben olmamışım gibi yaşamaya **devam edecekler**. (S 76)

Rüyaları bile silah sesleri ile dolu olduğu için uyumaya **devam ettiler**. (s.80)

Yürek Hasan havluyu alırken **dua ediyordu** karısına. (YP 12)

Çok uzun yıllar **hizmet etmişler** birbirlerine. (YP 15)

Bu gece de **seyre delim** şehrin ışıklarını. (YP 26)

Beni bir **cezbetti**, bir **tefekür ettirdi** ki bana sorma gitsin (YP 26).

Biz de size **dua eder, teşekkür ederiz**. (YP 34)

Yüce Allah bir kolayımı **halk eder** (YP 39).

Yani padişah efendimizin orada oturduğunu **beyan edersin** öyle mi oğulcuğum. (YP 47)

Nesini deneyeyim oğul, sen öyle dedinse öyledir, **itimat ettim** söylediklerine. (YP 50)

Arzettim padişahım, yüzünüzü görmek istedim hamdolsun gördüm de murada erdim. (YP 64)

Vaktinizi benim için **ziyan etmeyin**.(YP 64)

Padişah, dua ederken, bir ara Yürekdede'nin kulak kesilip başını uzattığını **fehmetmişti**. (YP 68)

Bilmem ki Allah'a bu nimetlerin şükürünü nasıl **eda edeceğim**. (YP 69)

Yardımcı Fiilleri “ol-“ Olan Birleşik Fiiller

Kırbaylan soğuk su getirdiğimiz, amma da **isabet olmuş**. (YP 35)

Yardımcı Fiilleri “eyle-“ Olan Birleşik Fiiller

Kaynak suları bizi her aşı aç eyledi. (YP 35)

2.2.13.2. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller

Zarf-fiil biçimindeki bir esas fiille, bu esas fiildeki iş ve kılışı tasvir niteliği taşıyan bir yardımcı fiilin özel bir anlam meydana getirecek şekilde birleşip kaynaşmasından oluşmuş birleşik fiillerdir (Korkmaz, 2003:151). Çoğunlukla “tasvir fiilleri” olarak adlandırılır. Bu fiiller için “fiille birleşik fiil yapan yardımcı fiiller, özel birleşik eylemler, ulaçlı birleşik eylemler, -E veya -I’lı bir ulak üzerine kurulmuş fiiller” gibi farklı terimler de kullanılmıştır.

Bu fiiller, Türkiye Türkçesinde daha çok “yeterlik, tezlik, sürerlik ve yaklaşma fiilleri” olarak dört başlıkta incelenmiştir. Korkmaz, bu gruba “git-“ yardımcı eylemiyle yapılan fiilleri de eklemiş ve “uzaklaşma fiilleri” olarak adlandırmıştır (Korkmaz, 2003:151). Banguoğlu, tezlik fiillerini “ivedilik” olarak adlandırır (Banguoğlu, 2000:490).

Araştırmacılar, adlandırma ve tasnif konusundaki farklılıklara rağmen bu fiillerin iki fiilin kaynaşmasından oluşmuş anlamca yeni bir fiil olduğu, anlamın asıl fiil olan birinci fiil üzerinde bulunduğu ve bu fiillerin ünlülerle birbirine bağlandığı konusunda hemfikirdir.

Asıl fiil ile yardımcı fiil, zarf fiil ekleri ile birbirine bağlanır. Bu iki fiilin bağlanmasında kullanılan ünlülerin isimlendirilmesi konusunda da fikir ayrılıkları göze çarpar. İlhan, tasvir fiillerinde yer alan ünlülerin semantik değil, fonetik zorunluluktan ortaya çıktığını, bu ünlülerin zarf fiil eki değil, bağlayıcı ünlü olduğunu söyler (İlhan, 2001:177-182).

2.2.13.2.1. Yardımcı Fiili “bil-“ Olan Birleşik Fiiller

Kim **bilebilir**? (S 5)

O “düşünce”yi bir kere ellerine geçirmiş olanlar başlarına gelen bütün sevinçlerin ve acıların külfetine daha kolay **katlanabilirler**. (S 6)

Ortalık henüz karanlıktı ve birkaç metre ilerisini ancak **görebiliyordu**. (S 11)

Birlikte ava çıkıp saatlerce bazen günlerce birlikte **olabiliyor**, karşılıklı yemek yiyor, konuşuyor ve hatta **şakalaşabiliyorlar**. (S 19)

Kim onların biraz sonralarını ve varsa yarınlarını kendileri kadar **doldurabilir**. (S 55)

Yine de can **yakabiliyorlar**, kuşlar **öldürebiliyorlar** ha! (S 84)

Kendilerinin de öleceğini bile bile **öldürülebiliyorlar**. (S 84)

Serçe, elini bir parça gevşet diye kısık bir sesle **söylenebildi**. (S 87)

2.2.13.2.2. Yardımcı Fiili “ver-” Olan Birleşik Fiiller

Fakat ertesi gün yine erkenden **uyanıverirler**. (S 22)

Bir anda başı koparılır, tüyleri yolunur, karnı deşilip yıkanır, kaşık ucu kadar bir yağın konduğu bir tavada **kızarıverirdi**. (S 51)

Seri konup kalkışlarla, son bir kez daha ölçüp biçtikten, bütün taş atım yollarını gözden geçirdikten sonra pır diye **havalanıverdi**. (S 52)

Onun için hiç duraksamadan bu sefer” Yararı olacak mı?” **deyiverdi**. (S 73)

Ve daha karar verip vermediğini anlayamadan namlunun üzerine **konuverdi**.(S 85)

Fakat canını kurtardıktan sonra yine Kocabağ’ın üzerinde, çamlıkta ve sazlıkların koruların arasında, gelincik tarlasında ve yuvasında bildiğimiz hayatını devam ettiren ve avcı adamla karşılaştığı bölgeye, başın a ikinci bir defa gelmeyeceğini bildiği halde asla adımını atmayan Serçekuş, avcı adamın karşısında **beliriverdi**. (S 93)

Sonra da ayağa kalkarak, kolunun aşağıdan yukarıya geniş hareketi ile, onu, bir barış güvercini gibi **salıverdi**. (S 96)

2.2.13.2.3. Yardımcı Fiili “kal-“ Olan Birleşik Fiiller

Güneş doğmadan önce çıkıp dalların arasından hızla geçen esinti, güneşin ufuktan, yüzünü göstermesiyle olduğu yerde **kalakaldı**.(S 31)

Şaşkınlık içinde doğruldular, kazanı bütünüyle ortaya çıkarıp kapağını da açınca, büyük definenin karşısında şaşkınlıkla **donakaldılar**. (YP 71)

2.2.13.2.4. Yardımcı Fiili “dur-“ Olan Birleşik Fiiller

Çorba fışır fışır **kaynayadursun** Yürek Hasan Allah’a yalvardı durdu. (YP 14)

2.2.13.3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

Bilgin (2006), bu fiilleri anlamca kaynaşmış eylemler başlığında ele alır ve bu fiillerle ilgili şunları söyler: “...Ad soylu sözcük gerçek anlamından uzaklaşırken, eylem gerçek anlamında kullanılır. Birleşmede ana ögeyi oluşturan ad gerçek anlamını yitirdiği için bu eylemler, aynı zamanda deyim durumundadır.”

Kükey (2007), tam kaynaşmış birleşik fiiller başlığı altında incelediği bu fiilleri, sözlük anlamını yitirmiş olan ad ve eylemin oluşturduğu birleşik eylem olarak tanımlar. Bu yapıdaki fiillerde ad ögesi ve eylem ögesi sözlük anlamları dışındadır ve tam bir kaynaşma söz konusudur.

Bu tür fiiller mecazlaşmaya dayalı birleşik fiillerdir. Birleşik yapıyı oluşturan sözcükler, yeni bir anlam oluşturacak biçimde sözlük anlamlarından belli ölçüde uzaklaşıp kaynaşmışlardır.

Ama uyku **pes etmiyor**. (S 10)

Yoksa uykuyla nasıl **başedilebilir**. (S 11)

Oysa bütün gece uzak şehirden gölün yakınındaki bağ evine gelmek için **yol aldılar**. (S 20)

Serçekuş’un avcısı **aklımıza takılıp kaldı**. (S 23)

Serçekuş’u **gözden kaçırmamalı**. (s.25)

Ve büyük balık sürülerinin açık ağızlarına doğru yüzdüklerini nice sonra fark ediyor, kaçmak için çarkediyor, bir süre sonra geriye ne kadar kalabilmişlerse, o mevcutla toplanıp yine bir arada kendilerinden küçük sürülerin **yolunu gözlüyorlar**. (S 33)

Şu an ona bakmak **göz kamaştırmıyor** da. (S 35)

Ama güneş adeta görünmüyor, **akla gelmiyor.** (S 42)

Bu anlamsız duyguyu **hayra yormadı** ama ne yapabilirdi. (S 54)

Onun için sofrada her kırıntısını ayrı ayrı takip ederek ve onların içinde Allah'ı anarak dönüp duran canları düşünerek zerresini **heba etmezler** ekmegin. (S 56)

Adam lastik ve karton parçalarını keserek bazı malzemeleri evde kendisi imal ediyor, masanın üzerine yayılı karmaşanın içerisinde tatmin olarak çalışıyor, bütün bunlardan her şeyden **zevk alıyordu.** (S 59)

Avcı adam **bıyık altından gülümsedi.** (S 60)

Göl, üzerinde taşıdığı salın içinde oturan avcılar birazdan silahlarını ateşlemeye başladıklarında, **hop oturup hop kalkacak.** (S 63)

Tüyleri diken diken olmuştu ve iliklerine kadar titriyordu. (S 74)

Bu defa **hapı yuttum** dedi, Serçekuş. (S 79)

Dur bakalım, dur diye atıldı avcı, dur bakalım, söyle ne zaman batağa saplanacağım, **çıkar ağzından baklayı.** (S 84)

Kimseler yoktu şu anda ama yine de dalların arasından binlerce göz kendisini izliyormuş gibi **kan ter içerisinde kaldı.** (S 86)

İçinde birbiriyle boğuşan hislerden kaçmaya **can attı.** (S 87)

Avcının **gözleri fal taşı gibi açıldı.**(s.87)

O zaman a kadarsa mutlaka **bir hal çaresi bulur** veya birileri gelir. (S 92)

Adam lastik ve karton parçalarını keserek bazı malzemeleri evde kendisi imal ediyor, masanın üzerine yayılı karmaşanın içerisinde tatmin olarak çalışıyor, bütün bunlardan her şeyden **zevk alıyordu.** (S 59)

Avcı adam **bıyık altından gülümsedi.** (S 60)

Hatta **yüreği cız etmiş** (YP 17).

Hani ona şöyle bir baksa, karnı iyice acıkmış bir adam, **ağzının suyu akar.** (YP 20)

Deve **inim inim inliyor.** (YP 23)

Ama senin de bizim de **başımıza devlet kuşu kondu.** (YP 40)

2.2.14. Kısaltma Grubu

Karahan, kısaltma gruplarını kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplar olarak tarif etmiş ve bu yapıları on altı başlıkta incelemiştir (Karahan, 2014:79).

2.2.14.1. İsnat Grubu

İsnat grubu, unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kelime grubudur (Karahan, 2014:80).

Bu grup, ters çevrilmiş sıfat tamlamasıdır (Özkan ve Sevinçli, 2013:109).

Bu yapıları, biri diğerine isnat edilen iki isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu şeklinde tanımlayan Ergin, isnat edilen unsurun iyelik ekli ya da yalın hâlde bulunduğunu, iyelikli isnat grubunun daha sık kullanıldığını söyler (Ergin, 1993:392).

İşte bu kez de bu **gönlü yüce, eli açık, kalbi zinde** padişah böyle davranmış. (YP 47)

Gönlü bol, yüreği kavi, bileği güçlü olsun. (YP 47)

2.2.14.2. Yönelme Grubu

Birinci unsuru yaklaşma hâli eki taşıyan kelime grubudur.

Yuvasına yakın bir yerlerde olduğunu biliyordu.

Yüzüne en sevimli ifadesini giydirerek, gövdesini küçültüp, tüylerini bedenine bastırarak ve kendini mümkün olduğu kadar cılız ve çaresiz göstererek **akla yakın** bir şeyler söylemeye çalıştı.

2.2.14.3. Bulunma Grubu

Bulunma ekli bir isim unsurunun yalın hâldeki başka bir isim unsuruyla oluşturduğu kelime grubudur.

Arada bir de başlarını kaldırıp gökyüzüne. (S 22)

Kovanların ağızlarını karton tıpalarla kapatıp aletle uçlarını kıvırmaya çalışırken **arada bir** dilini ısırıyor ve çocuğumsu bu ifadesinin karısını sevindireceğini düşünüyordu. (S 59)

2.2.14.4. Uzaklaşma Grubu

Birinci unsuru çıkma/ayrılma hâli ekli kelime grubudur.

Uykuya dalmak ise **ondan daha kısa** sürebilir. (S 9)

Avcıya beni vurmanın sana bir yararı olmayacak denir miydi, o ki kendini **avlardan bir av** görüyordu. (S 73)

2.2.14.5. Vasıta Grubu

Birinci unsuru vasıta hâli ekli kelime grubudur.

Yüzünün bir yanı gözünün hemen altından başlayarak dudağının üstünden sağ çenesinin altına kadar **iri bir yanık izi ile** kaplı. (S 18)

Çoğu zaman onlar da insanlar gibi **horozlarla komşudurlar**.(S 37)

Sazlıklarla çevrili bu göl, köylülerin pek az iltifat ettikleri bir av merkezi. (S 57)

“İster misin” dedi, bütün her şey **benimle birlikte** var olsun ve ben yok olunca onlar da yok olsunlar.

SONUÇ

Cümle, dilin dizim ve dizi ilişkisini yargı bildirecek biçimde ortaya koyan en küçük anlatım birimidir. Cümle üretmek, seçme ve birleştirme; cümleyi anlamak ise çözümleme etkinliğidir. Bir dilin söz dizimi, anlamlı ya da görevli birimlerin birleştirilme ve çözümleme kurallarını belirleyen dil bilgisi dalıdır. Söz diziminin işlevleri ve özellikleri yazılı eserler yoluyla ortaya konur. Yazılı eserlerin söz dizimi yapılarını betimlemek ve çözümlemek ana dili öğretimi açısından son derece önemlidir. Cümle yapılarının doğru çözümlenmesi ve yorumlanması anlama ve anlatma becerilerine yönelik kazanımların edinilmesinde ilk adım olarak nitelendirilir.

Bu çalışmada “Serçekuş” ve “Yürekdede ile Padişah” adlı çocuk kitapları söz dizimi bakımından incelenmiştir. İncelemede Leyla Karahan’ın Türkçede Söz Dizimi adlı eserindeki tasnifi esas alınmıştır.

Birinci bölümde, cümlelerin tanımı ve özellikleri verilmiş, Türkiye Türkçesi söz diziminde ihtilaflı konular üzerinde durulmuş, araştırmacıların Türkçe söz dizimi ile ilgili farklı görüşlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, çalışmaya konu olan eserlerdeki tüm cümleler bağlanma şekillerine, yüklem türüne, yüklem yerine ve anlam özelliklerine göre ele alınmıştır. Her iki esere ait istatistik veriler ilgili konu başlıklarında gösterilmiştir. Kelime grupları; isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil ve kısaltma grupları olmak üzere 14 ana başlıkta incelenmiştir.

Serçekuş adlı esere ait bulgular aşağıdaki gibidir:

Eserde toplam 1260 cümle bulunmaktadır. Cümle özelliği göstermeyen 94 yapı tespit edilmiştir. Eserdeki cümlelerin 891’i tek yüklemlidir, 389’u ise birden çok yüklemlidir.

Cümleler, bağlanma şekillerine göre incelendiğinde eserde bağlama edatlarıyla bağlanan cümlelerin daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bağlama edatlarıyla bağlanan cümle sayısı 148’dir. Bunlardan 9’u birden fazla bağlama edatı ile oluşturulmuştur. En çok kullanılan bağlama edatları, sırasıyla “ve” (112 adet), “ki” (21 adet), “ama” (14 adet) olarak tespit edilmiştir. Eserde, ortak öğelerle

bağlanan cümle sayısı 139'dur. En çok kullanılan ortak öge özne , en az kullanılan ortak öge ise yer tamlayıcısıdır. Ortak kip ve şahıs ekiyle bağlanan cümle sayısı 64, anlam ilişkisiyle bağlanan cümle sayısı ise 38'dir.

Cümleler, yüklemine yerine göre incelendiğinde Türkçenin yapısına uygun olarak daha çok kurallı cümlelerin kullanıldığı saptanmıştır. Eserdeki cümlelerin 1077'si kurallı, 183'ü ise devriktir.

Yüklemine türüne göre incelendiğinde eserdeki cümlelerin yüzde 81'i fiil, yüzde 19'u ise isim cümlesidir. Var isminin yüklem olduğu 28 cümle belirlenmiştir.

Eserde 1007 olumlu, 151 olumsuz, 102 soru cümlesi tespit edilmiştir. Olumsuzluk, isim cümlelerinde daha çok “yok” ismi ve “değil” edatı ile sağlanmıştır. Yok ismi ile kurulan 21, değil edatı ile oluşturulan 20 cümle belirlenmiştir. Fiil cümlelerinde olumsuzluk daha çok –mA olumsuzluk eki ile sağlanmıştır. Eserde soru cümlelerinin daha çok soru kelimeleri ile oluşturulması dikkat çekicidir. Soru cümlelerinin 58'i soru kelimeleri ile 44'ü ise mI soru edatı ile oluşturulmuştur.

Kelime grupları açısından esere bakıldığında tüm konu başlıklarına örnek teşkil edecek kullanımlar saptanmıştır. İsim tamlamaları ve sıfat tamlamaları sıkça kullanılmıştır. Eser; edat grupları, tekrar grupları ve birleşik fiiller bakımından da zengindir. Yeterlilik fiillerine ve anlamca kaynaşmış fiillere eserde sıkça yer verilmiştir.

Yürekdede ile Padişah adlı esere ait bulgular aşağıdaki gibidir:

Eserde toplam 771 cümle bulunmaktadır. Cümle özelliği göstermeyen 68 yapıya rastlanmıştır. Cümlelerin 523'ü tek yüklemlidir, 248'i ise birden çok yüklemlidir.

Cümleler bağlama şekillerine göre incelendiğinde eserde en çok ortak öğelerle bağlanan cümleler (107 adet) kullanılmıştır Bu cümlelerin çoğunluğunu ortak özneli (94 adet) cümleler oluşturur. Eserde, bağlama edatlarıyla bağlanan cümlelerin sayısı 68'dir. Bunlardan 4'ü birden çok bağlama edatı ile oluşturulmuştur. En çok kullanılan bağlama edatları sırasıyla “ki” (33 adet), “ama” (16 adet), “ve” (11 adet) olarak tespit edilmiştir. Ortak kip ve şahıs ekleriyle bağlanan cümle sayısı 24, anlam ilişkileri ile bağlanan cümle sayısı ise 50'dir. Anlam ilişkileriyle bağlanan

cümlelerde daha çok sebep, zıtlık ve iyelik ilişkileri göze çarpar. Ayrıca, eserde Karahan'ın cümle topluluğu olarak nitelendirdiği 40 yapı tespit edilmiştir.

Cümleler yüklem yerine göre incelendiğinde 568 kurallı, 203 devrik cümle tespit edilmiştir. Eserdeki cümlelerin yüzde 26'sının devrik oluşu dikkat çekicidir. Bu durum masal anlatı geleneği ile ilişkilendirilebilir. Eserde karşılıklı konuşmalar geniş yer tutar. Diyaloglarda günlük konuşma diline uygun olarak devrik yapılar tercih edilmiştir.

Yüklem türüne göre incelendiğinde 655 fiil, 116 isim cümlesi tespit edilmiştir. Eserde, “var” isminin yüklem olduğu 13 cümle yer almaktadır.

Eserdeki cümleler, anlam özelliklerine göre incelendiğinde 630 olumlu, 66 olumsuz, 75 soru cümlesi tespit edilmiştir. Olumsuzluk, fiil cümlelerinde –mA eki ile, isim cümlelerinde “değil” edatı ve “yok” ismi ile oluşturulmuştur. Olumsuzluk eki ile oluşturulmuş cümle sayısı 48, yok sözcüğü ile oluşturulmuş cümle sayısı 12, değil edatı ile oluşturulmuş cümle sayısı ise 6'dır. Soru cümlelerinde Serçekeş'ta olduğu gibi daha çok soru kelimeleri tercih edilmiştir. Soru kelimeleri ile oluşturulan cümle sayısı 36, mI soru edatı ile oluşturulan cümle sayısı ise 33'tür.

Çalışmada Leyla Karahan'ın tasnifine ilave olarak eksilteli yapılar da incelenmiştir. Serçekeş adlı eserde 94, Yürekdede ile Padişah'ta ise 68 eksilteli cümle tespit edilmiş ve örneklerle açıklanmıştır.

Bir dilin söz dizimi kuralları en doğru şekilde edebî eserler yoluyla öğrencilere kavratılabilir. Her iki eser de yapı bakımından cümle türlerinin tamamını örnekleyecek niteliktedir. Türkçenin söz dizimi özellikleri öğrencilere kavratılırken bu eserlerden yararlanılabilir.

Türkçenin söz varlığının öğrencilere kazandırılmasında deyimler ve atasözleri önemli bir yer teşkil eder. Araştırmaya konu olan eserlerde deyimler sıkça kullanılmıştır. Dil öğretiminde bu eserlerden yararlanılmalıdır.

Çocuk gibi düşünen bir serçenin avcı ile serüvenini konu alan “Serçekeş”un en önemli özelliği anlatımındaki şiirselliktir. Eserin şiirsel bir dille kurgulanması çocuklara okuma zevk ve alışkanlığının kazandırılmasında önemlidir.

Her iki eserde kullanılan kelimelerin çeşitliliği ve seviyesi göz önünde bulundurulduğunda bu eserlerin yalnızca çocuklara değil, yetişkinlere de hitap ettiği anlaşılmaktadır.

Bu çalışma, yazarın üslubunun belirlenmesine katkı sağlar.

Kelime grupları bakımından bol örnekler barından eserler, söz diziminde kelime gruplarının öğretiminde materyal olarak kullanılabilir. Bu çalışma, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerine dil bilgisi öğretiminde materyal sunar.

Soru cümleleri, Serçekuş'ta 10 farklı soru kelimesi ile, Yürekdede ile Padişah'ta ise 6 farklı soru kelimesi ile oluşturulmuştur. Türkçe öğretiminde, özellikle 5N 1K sorularının öğrencilere kavratılmasında her iki eserdeki örnek kullanımlardan faydalanılabilir.

Araştırmacıların söz diziminde aynı kavram için farklı terimler kullanmaları terim karmaşasına yol açmakta, anlama ve anlatma süreçlerini güçleştirmektedir. Türkiye Türkçesi söz diziminde ortak bir terminolojinin oluşturulması söz dizimi konularının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- Akçataş, A. (2007). “Türkiye Türkçesinde yapı, işlev ve anlam ilişkileri açısından cümle grupları ve cümle türleri üzerine bir deneme”. *II. Belleten Dergisi*. 7-19.
- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Balyemez, S. (2016). *Dil bilgisi üzerine açıklamalar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Banarlı, S. (2014). *Türkçenin sırları*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baydar, T. (2017). “Öznesiz cümleler üzerine”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*. S.59. 503-313.
- Bilgegil, K. (1964). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası.
- Bilgegil, K. (1984). *Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bilgin, M. (2006). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2010). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bulak, Ş. (2013). “Özne türleri üzerine”. *Turkish Studies*. 8/1. 1110-1127.
- Bulak, Ş. (2015). “Cümle öğelerinin tasnifi”. *SÜTAD*. S.38. 163-175.
- Cemiloğlu, İ. (1991). “Cümle tahlilleri üzerine bazı düşünceler”. *Türk Dili*. S.11.
- Cemiloğlu, İ. (1994). “Cümle tahlili üzerine bazı düşünceler”. *Türk Dili Dergisi*. S.511. 29-32.
- Cemiloğlu, İ. (2001). *Dede Korkut hikâyeleri üzerinde söz dizimi bakımından bir inceleme*. Ankara: TDK Yay.
- Delice, İ. (2007). *Türkçe sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Delice, İ. (1998). “Türkçe sözdiziminde özne”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 191-208.
- Delice, İ. (2002). “Türkçede yüklem olarak fiil”. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi* S26. 185-212..
- Delice, İ. (2007). “Yüklemin özne ve nesne ilişkisi”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 31/2. 141-145.
- Delice, İ. (2012). “Yapı açısından cümle sorunu”. *Turkish Studies*. Summer. 871-876.
- Demir, C. (2003). “Türkçe öğretiminde zarf tümleçleri”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 407-422.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede fiiller*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Tümce bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1968). “Edat tümleçleri üzerine”. *Türk Dili Dergisi*. S.17.

- Doğan, N. (2015). “Türkiye Türkçesi söz diziminde özne sorunu- dilbilimsel bir yaklaşım”. *Turkish Studies*.
- Duman, M. (2012). “Devrik cümle ve vasiyetname’deki örnekler üzerine”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C.30.
- Ediskun, H. (1960). “Devrik cümle üzerine bir araştırma”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 9/100. 193-197.
- Ediskun, H. (1999). *Türk dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ercilasun, Ahmet B. (1984). *Kutadgu bilig grameri-fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Erden, A. (1998). “Cümlede yüklemi tamamlayan ögeler üzerine”. *Türk Dili Dergisi*. S.560.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ertürk, N. (2014). *Dokuzuncu hariciye koğuşu’nda söz dizimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Ertürksoy, A. (2005). *Türkiye Türkçesinde cümlede özne*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Gece, M. (1993). “Türkçe söz diziminin temel mantığı”. *Dergipark*. 8/1. 97-103.
- Gencan, T. N. (1975). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gencan, T. N. (1967). “Edat tümleçleri”. *Türk Dili Dergisi*. S.192. 907-911.
- Gencan, T. N. (1968). “Edatlar ve edat tümleçleri”. *Türk Dili Dergisi*. S.198. 680-684.
- Gülsevin, G. (1990). “Türkçede –sa Şart Gerindiumu Üzerine”. *Türk Dili*.
- Güneş, S. (2009). *Türk dil bilgisi*. İzmir: Çağlayan Yayınları.
- Gürsoy-Naskali, E. (1993). “Türk gramerinin sorunları toplantısı”. *TDK Yayınları*. S. 52-55.
- Hepçilingirler, F. (2005). *Öğretenlere ve öğrenenlere Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İlhan, N. (2001). “Birleşik fiil kuruluşunda A/I/U ünlüleri”. *Türk Dili Dergisi*. C. 596. 177-182.
- Kahraman, T. (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesi dil bilgisi*. Ankara.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2014). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2015). *Türk gramerciliğinde isim cümlesi- fiil cümlesi tartışmaları*. Ankara: Karahan Kitabevi.
- Karahan, L. (1992). “Görülen geçmiş zaman eki –dı/-di’nin tarz ve bağlama fonksiyonlarına dair”. *Türk Kültürü ve Araştırmaları*. 335-341.
- Karahan, L. (1994). “-sa/-se Eki Hakkında”. *Türk Dili*.
- Karahan, L. (1994). “Türkçede birleşik cümle problemi”. *Türk Dili*. S.505. 19-23.

- Karahan, L. (2000). "Yapı bakımından cümle sınıflandırmaları üzerine". *Türk Dili*. S.583. 16-23.
- Karahan, L. (2004). "Belirtisiz nesnenin söz dizimindeki yeri üzerine". V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*. Ankara: TDK. 1615-1624.
- Karahan, L. (2012). "Türkçede –Dan biri yapılı kelime grupları üzerine". *Dil Araştırmaları*. S.1. 9-12.
- Kerimoğlu, C. (2006). "Türkçe dil bilgisi öğretiminde söz dizimi ile ilgili kabuller üzerine II (cümle öğeleri)". *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*. 119-129.
- Kerimoğlu, C. (2007). "Türkçe dil bilgisi öğretiminde yapı bakımından cümle sınıflandırmaları". *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*. S.21. 98-107.
- Kerimoğlu, C. (2016). *Dilbilgisi yazımı ve öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Keskin, B. (2016). "Altun Yaruk Yedinci Kitap'tan hareketle eski Uygur Türkçesinde devrik cümle yapısı". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C.53.
- Koç, N. (1996). "Tümce konusundaki karmaşa". *Varlık Dergisi*. S. 152.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türk dili üzerine araştırmalar III*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kükey, M. (1975). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: Kardeş Matbaası.
- Kükey, M. (2007). *Türkiye Türkçesinde bütün yönleriyle eylemler (fiiller) Türkçenin Dilbilgisi 3*. Samsun: Cem Ofset Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. (2001). *Türk dilinde bağımlı birleşik cümle söz dizimi*. Adapazarı: Aşyan Yayınları.
- Musa, B. (2014). "Türkçede isim cümlelerinde nesne". *Turkish Studies*. 9/3. 985-995.
- Özdesenli, N. (1954). "Devrik cümle üzerine". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 3/35. 645-647.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (drl.). (2013). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: Akademik.
- Özmen, M. (1995). "Cümlelerin altıncı ögesi ve bir terim önerisi". *Türk Dili*. S.585.
- Savran, H. (2002). "Türk dilbilgisi öğretiminde birleşik fiillerin işleniş üzerine". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5/7.
- Sev, G. (2001). *Etmek fiiliyle yapılan birleşik fiiller ve tamlayıcılarla kullanılışı*. Ankara: TDK Yay.
- Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Gazetecilik ve Matbaacılık.

- Turan, Z. (1999). “Öznenin cümledeki kimlik problemi”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. C.13. 79-83.
- Turan, Z. (2000). “Cümlelerin yapısı ile ilişkilendirilen basit ve birleşik kavramları üzerine”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. S.8. 299-311.
- Türkçe Sözlük (2012). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üstünoğlu, K. (2000). *Dede Korkut Destanı ve cümleden büyük birlikler*. İstanbul.
- Üstüner, A. (1998). “Cümlelerin öğeleri konusundaki karışıklıklar”. *Türk Dili Dergisi*. S.11. 18-30.
- Üstünoğlu, K. (2000). “Türkçede asıl unsurlar: özne ile yüklem”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 582. 489-497.
- Zarifioğlu, C. (2015). *Serçekuş*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Zarifioğlu, C. (2016). *Yürekdede ile Padişah*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Zülfikar, H. (1991). “Terim sorunları ve terim yapma yolları”. *TDK Yayınları*.
- Zülfikar, H. (1993). “Özne türleri ve bunların adlandırılması”. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Zülfikar, H. (1995). “Girişik cümle sorunu”. *Türk Dili*. Ankara: S.521. 643-648.

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet KARSLI, 05 Ağustos 1984 tarihinde Çorum'un Osmancık ilçesinde doğdu. Çorum Anadolu Öğretmen Lisesini bitirdikten sonra Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesinden 2008 yılında mezun oldu. Mezuniyetinden bu yana Türkçe öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

İletişim Bilgileri

E mail : a_karsli19@hotmail.com

Telefon : 05069126063

